

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ:
ΙΣΤΟΡΙΑ – ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΘΕΟΔΩΡΑ ΑΘ. ΒΑΡΒΕΡΗ

*Οι μπολιαραίοι και οι μικροπωλητές των Κραβάρων
της Ορεινής Ναυπακτίας
Συλλογική μνήμη και τοπική ταυτότητα*

1934. Περιοιταίοι γεωλόγοι στο Διδυμότειχο.

Ιωάννινα 2014

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ:
ΙΣΤΟΡΙΑ – ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΘΕΟΔΩΡΑ ΑΘ. ΒΑΡΒΕΡΗ

*Οι μπολιαραίοι και οι μικροπωλητές των Κραβάρων
της Ορεινής Ναυπακτίας
Συλλογική μνήμη και τοπική ταυτότητα*

Μέλη εξεταστικής επιτροπής:

Κωνσταντίνα Μπάδα (επόπτρια)

Βασίλης Νιτσιάκος

Μαριλένα Παπαχριστοφόρου

*«Πέρκος και Περίστα
Κλεπά και Σινίστα
Αϊ-Δημήτρης, Καστανιά
και τα γύρω τα χωριά,
σήκωσαν τη σημαία
για να πάνε μπουλιαριά»*

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
1. Θεωρητικός προσανατολισμός της έρευνας	11
2. Μεθοδολογία της έρευνας	13
I. Τα Κράβαρα	
Ιστορικά και δημογραφικά στοιχεία	16
1. Τα χωριά	17
2. Ο τόπος και οι άνθρωποι	21
II. Η επαιτεία ως ιστορική πραγματικότητα	25
1. Οι Χιώτες επαίτες	26
2. Ρεκουνιώτες και Στρεμνιτσιώτες	28
3. Το φαινόμενο της ζητείας	29
4. Η επαιτεία στην Αθήνα	30
III. Η επαιτεία των κατοίκων της Ορεινής Ναυπακτίας	33
Οι πρακτικές της ζητιανιάς	42
IV. Κρατικές και φιλανθρωπικές πρακτικές κοινωνικής μέριμνας και κοινωνικού ελέγχου των «επικίνδυνων ομάδων»	53
V. Η ετεροπροσδιορισμένη ταυτότητα	
Ο λόγος των γραπτών κειμένων	61
Η αντίδραση των Κραβαριτών	64
VI. Συλλογική μνήμη και τοπική ταυτότητα	67
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	73
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	76
ΕΠΙΜΕΤΡΟ	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	

*Έλα εδώ στην ορεινή, φίλε, Ναυπακτία,
ν' αφουγκραστείς της Ρούμελης, καρδιά των Κραβάρων,
...δε θ' αντικρίσεις πένητες, παιδιά σε επαιτεία,
μα τίμιους βιοπαλαιστές που δε φοβούνται χάρο.*

*Πολλά στ' αλήθεια έχουν γραφτεί, για τούτη τη γωνιά μας,
...του Καρκαβίτσα ο «Ζήτουλας», βιβλίο έχει γενεί...
μ' αν βολεμένοι λουφάζαμ', μέσα στη ζητιανιά μας,
πως πρώτοι στις μάχες τρέχαμε, σα σκοπευτές δεινοί.*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στόχος αυτής της εργασίας είναι να ανιχνευθεί η ιστορία και η μνήμη της επαιτείας ως φαινομένου που διαμόρφωσε ισχυρές αναπαραστάσεις και στερεότυπα που προσέδωσαν αρνητικό πρόσημο σε χωριά της βόρειας περιοχής της Ορεινής Ναυπακτίας και τους ανθρώπους τους. Τα χωριά αυτά, τα ονομαζόμενα «Κράβαρα», εμφανίζονται, στη γραπτή και στην προφορική παράδοση και μνήμη, ταυτισμένα με την πρακτική της επαιτείας, της αγυρτείας και της απάτης, με χρησιμοποίηση μάλιστα και παιδιών στην επαιτεία, με κακοποίηση των σωμάτων τους, προκειμένου να προκαλούν μεγαλύτερο οίκτο κλπ. Πρόκειται για τόπους που οι κάτοικοί τους συνδέθηκαν, εξαιτίας των μεταβαλλόμενων συνθηκών επιβίωσης, με διάφορες μορφές πλανόδιας εργασίας και μεταξύ αυτών με την εργασία του μικροπωλητή, του γυρολόγου, του περιπλανώμενου ζητιάνου σε κάποιες περιπτώσεις. Υποθέτουμε ότι το πέρασμα από τη μια δραστηριότητα στην άλλη μάλλον ήταν συχνό, συχνότερο μάλιστα σε περιόδους κρίσεων και ανατροπών. Η ιδεολογία και οι πρακτικές του κοινωνικού ελέγχου, της επιτήρησης και του εγκλεισμού που ανέπτυξε το ελληνικό κράτος, στις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, για να ελέγξει το φαινόμενο της αυξανόμενης φτώχειας και της εξαθλίωσης μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού, θα πρέπει να διαμόρφωσε, σταδιακά, απαξιωτικά στερεότυπα για τόπους, επαγγελματικές ομάδες και μορφές εργασίας που πραγμάτωναν οι φτωχοί, τα παιδιά, οι γυναίκες κλπ. Σε αυτό το πλαίσιο η ευκαιριακά ασκούμενη επαιτεία προσδιόρισε το σύνολο της πλανόδιας ευκαιριακής εργασίας που ασκούσαν οι άνθρωποι της ορεινής Ναυπακτίας. Το στερεότυπο επομένως του ορεινού Ναυπάκτιου (του Κραβαρίτη) ως ζητιάνου και αγύρτη, συνιστά μια διαμορφωμένη από άλλους αναπαραστάση που εξελίσσεται σε πεδίο δράσης που συμμετέχει στη διαδικασία συγκρότησης αντιπαραθετικών ταυτοτήτων.

Η μνήμη της ιδιότυπης επαγγελματικής ομάδας των «μπολιαραίων» στην ευρύτερη περιοχή της ορεινής Ναυπακτίας, επιζεί μέχρι τις μέρες μας στις αφηγήσεις των παλαιότερων. Οι ζητιάνοι και οι σακάτες εκείνου του καιρού έχουν πλέον εκλείψει, παρ' όλα αυτά οι κάτοικοι των γύρω περιοχών εξακολουθούν να αποδίδουν αρκετά

συχνά στους «Κραβαρίτες» τον υποτιμητικό χαρακτηρισμό «Μπολιάρηδες» ή «Μπολιαραίοι» και δι' αυτών των όρων και των χαρακτηρισμών να δομούν τη δική τους, διαφοροποιημένη, ταυτότητα. Στη διερεύνηση αυτών των αναπαραστάσεων και των ταυτοτήτων εστιάζει η παρούσα εργασία.

Κατά τη διάρκεια του Μεταπτυχιακού προγράμματος με στήριξαν και με βοήθησαν πολλοί άνθρωποι. Ιδιαίτερα θέλω να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου Κωνσταντίνα Μπάδα, επόπτρια της εργασίας, για τις γνώσεις που μου παρείχε κατά τη διάρκεια της συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας, καθώς και τους καθηγητές μου Βασίλη Νιτσιάκο και Μαριλένα Παπαχριστοφόρου, μέλη της τριμελούς επιτροπής για την εξέταση της διπλωματικής μου εργασίας.

Ευχαριστώ τους διδάσκοντες στο τμήμα Λαογραφίας, οι οποίοι στήριξαν την προσπάθειά μου κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών σεμιναρίων.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω όλους τους πληροφορητές από την επαρχία Ναυπακτίας, και ιδιαίτερα τους ανθρώπους από το δημοτικό διαμέρισμα Πλατάνου, για τις πληροφορίες και την υπομονή που έδειξαν στις πολύωρες συζητήσεις που είχα μαζί τους. Η διετής παραμονή στα χωριά Νεοχώρι και Αράχοβα, άλλωστε, θεωρώ ότι συνέβαλε να καλλιεργηθεί κλίμα εμπιστοσύνης και να αναπτυχθεί ένας ιδιαίτερος δεσμός, που διευκόλυνε το σκοπό της εργασίας.

Οφείλω πάρα πολλά στην Ιερά Μητρόπολη Ναυπάκτου, στο προσωπικό της Παπαχαραλάμπειου Δημοτικής Βιβλιοθήκης Ναυπάκτου, των Γενικών Αρχείων του Κράτους, του Αρχείου Αγωνιστών Εθνικής Βιβλιοθήκης, στον κύριο Ιωάννη Κολάκη, καθώς και στον κύριο Θανάση Γεωργίου Μποσινάκο, για την παροχή του προσωπικού ημερολογίου του πατέρα του.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το αντικείμενο της εργασίας μου προέκυψε κατά τη διάρκεια της διεισδυτικής μου ως δασκάλας στα χωριά Νεοχώρι και Αράχοβα της ορεινής Ναυπακτίας. Συχνά στις συζητήσεις –κυρίως μεταξύ ανδρών– γίνονταν αναφορές σε πρόσωπα, σε εμπειρίες και μνήμες γύρω από την επαιτεία. Πολλές φορές εκφράζονταν από τους ίδιους έντονη αγανάκτηση και θυμός απέναντι σ' εκείνους που χαρακτηρίζουν τα χωριά τους ως «ζητιανοχώρια». Τις περισσότερες φορές έκλειναν τη συζήτηση με αναφορές στο ένδοξο και ηρωικό παρελθόν τους και στα ηρωικά κατορθώματα που έκαναν οι πρόγονοί τους κατά τον αγώνα για την ανεξαρτησία από τους Τούρκους.

Είχα ακούσει πολλές φορές αρνητικούς χαρακτηρισμούς για τους Κραβαρίτες: ζητιάνοι, κομπιναδόροι, αγύρτες. Χαρακτηρισμούς που τους επιβεβαίωναν τα διαβάσματά μου, κυρίως των έργων του Καρκαβίτσα. Δηλαδή του *Ζητιάνου* και των *Οδοιπορικών διαδρομών*. Συχνά αναρωτιόμουν αν πράγματι αυτοί οι χαρακτηρισμοί ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα ή είναι αναπαραστάσεις και λόγοι που δομούνται από άλλους, έξω από τις ίδιες τις κοινότητες, για να συγκροτήσουν για τον εαυτό τους –μέσω της υποτίμησης– μια ισχυρή κοινωνικά και πολιτισμικά εικόνα και μια ταυτότητα. Έτσι έθεσα ως θέμα προς διερεύνηση την αντίληψη της ιστορίας, της μνήμης, των πολιτισμικών ταυτοτήτων των «Κραβαριτών», των ανθρώπων δηλαδή που συνδέθηκαν πραγματικά και συμβολικά με την επαιτεία.

Η ερευνητική ενασχόληση με την επαιτεία εμφανίζει αντικειμενικώς ιδιαιτερότητες. Η καταγραφή στη συγχρονία των στοιχείων εκείνων που επιζούν στη συλλογική μνήμη των κατοίκων της περιοχής συνιστούσε εξ ορισμού ένα δύσκολο εγχείρημα. Συχνά το ζήτημα αυτό αποσιωπάται από τους τοπικούς λόγιους, οι οποίοι καταγράφοντας την ιστορία και την παράδοση του τόπου τους, αποφεύγουν τις εκτεταμένες αναφορές στο θέμα της επαιτείας. Φυσικά δεν απουσιάζουν και οι περιπτώσεις των λογίων εκείνων και συγγραφέων, οι οποίοι υπεραμύνθηκαν της ιδιαιτερότητας του τόπου τους, εξετάζοντάς την υπό την ευρύτερη σκοπιά των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, και όχι υπό το πρίσμα της κοινωνικής παθογένειας.

Τα κείμενα των συγγραφέων αυτών, σε συνδυασμό με την παρουσία μου στην περιοχή, μου έδωσαν το ερέθισμα να ασχοληθώ με την καταγραφή της προφορικής βιωμένης εμπειρίας και μνήμης –σχετικά με τους «μπολιαραίους»– και να δω πόσο αυτό το στοιχείο προσδιορίζει την ταυτότητά τους. Από την ανάλυση του υλικού των προφορικών αφηγήσεων-μαρτυριών προκύπτει ότι πράγματι κάποιοι από τους Κραβαρίτες κατέφευγαν κάποια στιγμή στην πρακτική της επαιτείας, χρησιμοποιώντας διάφορα τεχνάσματα για να εξασφαλίσουν στοιχειώδους τρόπους επιβίωσης. Αποτελεί δηλαδή μια κοινωνική πρακτική επιβίωσης. Πράγματι, η έρευνα δείχνει ότι σοβαροί βιοποριστικοί λόγοι ωθούσαν τμήματα του ορεινού πληθυσμού σε συνεχή μετακίνηση για αναζήτηση πόρων. Οι περισσότεροι έβρισκαν διέξοδο σε εργασίες του ποδαριού (γυρολόγοι, φωτογράφοι, εμπειρικοί γιατροί και μάγοι), ενώ κάποιοι από αυτούς έκαναν και επαιτεία, ή για ένα διάστημα περνούσαν και στην επαιτεία. Το ταξίδι τους το ονόμαζαν «μπολιαριά» και οι ίδιοι ονομάζονταν «μπολιαραίοι» ή «μπολιάρηδες». Με τους προαναφερόμενους όρους προσδιορίζονται οι επαίτες οι οποίοι, ξεκινώντας από την περιοχή της Ορεινής Ναυπακτίας και ειδικά από την περιοχή που ονομάζεται Κράβαρα, έφθαναν σ' όλον τον ελλαδικό χώρο και επίσης στην Κωνσταντινούπολη, στο Βουκουρέστι, στην Οδησό και αλλού, ασκώντας επαιτεία και διάφορες μορφές πλανόδιας εργασίας¹. Σταδιακά και ο όρος «Κραβαρίτης» έγινε σχεδόν συνώνυμος του ζητιάνου², αν και πολλοί από τους καταγόμενους εκ των Κραβάρων έγιναν επιτυχημένοιπραματευτάδες, παραγγελιοδόχοι, κοσμηματοπώλες και χρυσοχόοι.

Ο όρος «μπολιαραίοι» παράγεται από τη λέξη «μπόλια», που ουσιαστικά είναι η αγράμπελη ή και «ζουμπλίνα». Είναι γνωστό ότι όταν ακουμπήσει η αγράμπελη σε σάρκα, έχει την ιδιότητα ν' ανοίγει πληγή. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, ο όρος

---

¹ Ελευθέριος Αλεξάκης, «Κατούνες στη Ναυπακτία, Ιστορικές παρατηρήσεις στην οικονομική και κοινωνική οργάνωση της περιοχής», *Πρακτικά Β' Διεθνούς Ιστορικού και Αρχαιολογικού Συνεδρίου Αιτωλοακαρνανίας*, Αγρίνιο 29, 30, 31 Μαρτίου 2002, Αγρίνιο 2004, Α' τόμος, σελ. 997-1015, όπου αναφέρεται ότι, λόγω του άγονου του εδάφους, οι κάτοικοι της περιοχής ασκούσαν μεταξύ των άλλων και κάποιες άλλες παρασιτικές μορφές εργασίας, όπως της οργανωμένης επαιτείας, φτάνοντας ως την Κωνσταντινούπολη, την Οδησό ή το Βουκουρέστι.

² Δημητρίου Δημητράκου, *Νέο Λεξικό*, Αθήνα, 1958, σελ. 319: «Κραβαρίτης: ο εκ Κραβάρων, επαίτης καταστάς ανάπηρος υπό των γονέων αυτού, ψευδολόγος, αγύρτης». Βλ. και Χαράλαμπος Χαραλαμπίδης, *Ναυπακτικά Μελετήματα*, Μέρος 3^ο, έκδοση Συλλόγου Δορβιτσιωτών, Αθήνα, 1980, σελ. 468: «Γκραβαρίτης, ο εκ Κραβάρων καταγόμενος, ο έχων στοιχειώδη άγνοιαν των απλουστέρων πραγμάτων, ο ζητιάνος».

Γενικότερα, βλ. Πάνος Πυλαρινός, *Κράβαρα και Κραβαρίτες*, Αθήνα, Καλλιτεχνικές Εκτυπώσεις, Ιούλιος 1951, σελ. 41.

«μπολιάρης» προήλθε από την πετσέτα (μπόλια) στην οποία τύλιγαν το ψωμοτύρι, απαραίτητα εφόδια για την πλανόδια διατροφή τους.

Αναλυτικότερα, οι «μπολιάρηδες» γύριζαν στα χωριά της Στερεάς, Πελοποννήσου, Θεσσαλίας, έχοντας κρεμασμένους στους ώμους «μόστρες» ξύλινες ή μεταλλικές γεμάτες με ψιλικά, βαφές και λεπτά υφάσματα, διαλαλώντας τηνπραμάτεια τους. Αυτοί οι μικροπωλητές δεν είχαν σχέση με τουςπραματευτάδες που πουλούσαν κάθε είδους εμπορεύματα και τα είχαν φορτωμένα στα ζώα. Η απόσταση, επομένως, μεταξύ του ζητιάνου και του μικροπωλητή ήταν μικρή. Πολλές φορές ο ζητιάνος άφηνε τον «μπουλιάρσακο» και έπαιρνε τη «μόστρα», και άλλες φορές το αντίθετο. Ίσως μερικοί να άρχισαν με τη ζητιανιά, αλλά σκοπός τους ήταν το εμπόριο, το πλανόδιο εμπόριο με εικόνες, καθρεφτάκια, τσατσάρες, βελόνες, κουβαρίστρες.

1. Θεωρητικός προσανατολισμός της έρευνας

Όπως ανέφερα και στον πρόλογο, αντικείμενο της εργασίας αυτής αποτελεί, μεταξύ άλλων, η διερεύνηση των όρων και των συνθηκών άσκησης της δραστηριότητας της επαιτείας εκ μέρους των κατοίκων μιας συγκεκριμένης περιοχής, εκείνης των Κραβάρων της Ορεινής Ναυπακτίας. Αναφέρομαι σε δραστηριότητα και όχι σε επαγγελματική ενασχόληση, δεδομένου ότι απουσιάζουν τα στοιχεία εκείνα τα οποία θα απέδιδαν, στη συγκεκριμένη πρακτική, χαρακτήρα επαγγελματικό. Πρόκειται κατά βάση για μια άτυπη μορφή εργασίας, ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της οποίας προκύπτει ως συνισταμένη των ιδιαίτερων γεωμορφολογικών συνθηκών αλλά και του ευρύτερου οικονομικού-κοινωνικού πλαισίου.

Δραστηριότητες αυτού του τύπου εντοπίζονται και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας. Εξίσου γνωστοί με τους «μπολιαραίους» των Κραβάρων ήταν και οι Ρεκουινιώτες ζητιάνοι (από το Ρεκούνη της επαρχίας Γορτυνίας), αλλά και οι Ζητιάνοι από τη Βολισσό της Χίου, οι οποίοι διέθεταν οργανωμένη συντεχνία στην Κωνσταντινούπολη.

Η εξέταση, φυσικά, των επιμέρους περιπτώσεων υπερβαίνει τα όρια μιας μεταπτυχιακής εργασίας. Θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο μιας πιο εμπειριστωμένης και λεπτομερούς ερευνητικής εργασίας στο μέλλον. Η παρουσίαση της περίπτωσης των «μπολιαραίων» των Κραβάρων, πιστεύουμε ότι θέτει ένα πλαίσιο προβληματισμού.

Το υλικό της έρευνας προέκυψε από την επιτόπια έρευνα, από προφορικές αφηγήσεις και γραπτές πηγές. Οι αφηγήσεις αυτές ενσωματώνουν τη βιωμένη εμπειρία των παλαιότερων αλλά και ένα σύνολο αντιλήψεων και θεωρήσεων, αποδίδοντας στους κατοίκους της περιοχής μια συγκεκριμένη ταυτότητα, η οποία ωστόσο φαίνεται πως δομείται με όρους ετεροπροσδιορισμού. Εκείνο το οποίο μεταβιβάζεται στο παρόν δεν είναι παρά η μνήμη των γεγονότων, δεδομένου ότι οι πρωταγωνιστές έχουν εκλείψει από καιρό. Η μνήμη αυτή φαίνεται πως δομείται με όρους συλλογικότητας. Σε τι ακριβώς συνίσταται, όμως, η έννοια αυτή του συλλογικού;

Ο όρος *συλλογική μνήμη* εισήχθη από τον Halbwachs³. Σύμφωνα με αυτόν, η μνήμη δεν περιορίζεται απλά στην ανάκληση του παρελθόντος, αλλά περιλαμβάνει ένα πλέγμα εξωτερικών ως προς το άτομο σχέσεων, μορφών και αντικειμένων, που στηρίζουν, εξαντικειμενικεύουν και ενσαρκώνουν το παρελθόν⁴. Στην ύπαρξη του πλέγματος αυτού των εξωτερικών σχέσεων οφείλει και την ιδιαίτερη δυναμική της. Όπως αναφέρει ο Nora, «η μνήμη βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη, είναι ανοιχτή στη διαλεκτική της ανάμνησης και της αμνησίας, χωρίς να συνειδητοποιεί τις αλληπάλληλες παραμορφώσεις, ανάλυση σε όλες τις χρήσεις και όλους τους χειρισμούς».

Ο Φίλιππος Δρακονταειδής⁵ ορίζει τη μνήμη ως ό,τι ατομικώς ή συλλογικώς διασώζεται, μεταδίδεται, μορφοποιείται αδιαλείπτως και επικρατεί επαναλαμβανόμενο με μικρές ή μεγάλες διαφορές για μεγάλο χρονικό διάστημα. Αναγνωρίζει επίσης πως κάθε σώμα μνήμης έχει τον δικό του κορμό, που συντίθεται κατά περίπτωση από επιμέρους μνήμες, από φευγαλέες εντυπώσεις από υπαρκτά ή ανύπαρκτα γεγονότα ή ακούσματα σε κάθε στιγμή της πορείας ενός ανθρώπου.

Ειδικότερα και σε ό,τι αφορά τη συγκεκριμένη περίπτωση μελέτης, η μνήμη εμφανίζεται κάπως παραλλαγμένη, και ενίοτε αποσιωπάται. Σύμφωνα με τον Lowenthal, άλλωστε, συχνά «αλλάζουμε το παρελθόν για να το βελτιώσουμε, μεγαλοποιώντας και υπερτονίζοντας τις πτυχές εκείνες που αντιλαμβανόμαστε ως επιτυχημένες, ενάρετες ή όμορφες, γιορτάζοντας αυτό για το οποίο υπερηφανευόμαστε και δίνοντας αντίστοιχα μικρή βαρύτητα στο ταπεινό, το άσχημο και το επαίσχυντο».

Εν κατακλείδι, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι η έμφυτη τάση του ανθρώπου να θυμάται, δεν είναι τόσο ουδέτερη ή αθώα. Το μεγαλύτερο μέρος όσων ανακαλούνται δεν συνιστούν παρά μια κατασκευή που προκύπτει με πολύπλοκες διαδικασίες ανάσυρσης και σύνθεσης ορισμένων στοιχείων του παρελθόντος. Η διαδικασία αυτή της ανακατασκευής μπορεί να ποικίλλει, ξεκινώντας από μια πλήρη αναδόμηση του ιστορικού παρελθόντος, φθάνοντας αρκετές φορές

---

³ Halbwachs M., *The collective memory*, New York, 1980, second edition.

⁴ Μπενβενίστε Ρίκα - Παπαρέλης Θ., *Διαδρομές και Τόποι της Μνήμης, Ιστορικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αθήνα: Αλεξάνδρεια 1999: 28.

⁵ Δρακονταειδής Φίλιππος, *Μνήμη και Μνήμη*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2000.

στα όρια της επινόησης μιας παράδοσης. Ο προφορικός λόγος της αφήγησης, άλλωστε, συγκροτείται με αλληπάλληλες ανασηματοδοτήσεις με τη συμβολή όχι μόνο της μνήμης αλλά και της λήθης, της αποσιώπησης ή της απόθησης. Η μνήμη σε αυτή την περίπτωση συνιστά μια δυναμική διαδικασία παραγωγής νοήματος, η οποία τροφοδοτείται συνεχώς από την αντίληψη των αφηγητών για το παρελθόν τους.

2. Μεθοδολογία της έρευνας

Η μελέτη βασίστηκε στην τοπική βιβλιογραφία, στις μαρτυρίες και συνεντεύξεις των ανθρώπων που κατάγονται από την Ορεινή Ναυπακτία ή ζουν στην Ορεινή Ναυπακτία και οι οποίοι θυμούνται τα γεγονότα από τους δικούς τους ανθρώπους.

Η ανάλυση και η ερμηνεία που ακολουθεί στα επόμενα κεφάλαια βασίστηκε στα λεγόμενα τριών γενιών πληροφορητών, ηλικίας από 20 ως 90 ετών⁶. Οι γηροντότεροι αναφέρονται σε συγγενικά τους πρόσωπα, ενώ οι νεότεροι αναφέρονται σε πρόσωπα και γεγονότα για τα οποία είχαν ακούσει από τους παλαιότερους. Στη διαδικασία της αναζήτησης και για τη λήψη των συνεντεύξεων, εφαρμόστηκε η διαδικασία της αιτιολογημένης υπόδειξης, μέσω της οποίας ο ένας πληροφορητής σε παραπέμπει στον άλλον, όχι αναγκαστικά ως πλέον ειδήμονα, αλλά ως συμπληρωματική πηγή πληροφοριών.

Πραγματοποιήθηκαν συνολικά 22 συνεντεύξεις (7 άνδρες, 15 γυναίκες). Πρέπει να αναφέρω πως οι γυναίκες κατά τη διάρκεια της συνέντευξης μιλούσαν με συγκίνηση και είχαν μεγαλύτερη διάθεση να διηγηθούν αυτά που είχαν ακούσει από τους δικούς τους. Θεωρούσαν την επαιτεία ανάγκη επιβίωσης «στα δύσκολα εκείνα χρόνια». Οι άνδρες μιλούσαν για γεγονότα που είχαν ακούσει στα καφενεία και λίγο πολύ απέδιδαν τις καταβολές της συγκεκριμένης πρακτικής «στην εφευρετικότητα» των κατοίκων της περιοχής.

Για πρακτικούς λόγους επιλέχθηκε η ατομική συνέντευξη. Σε κάποιες περιπτώσεις, όπου αυτό δεν στάθηκε δυνατό, οι παρεμβολές δημιούργησαν περισπασμό και οδήγησαν αλλού τη συζήτηση. Σύμφωνα με τον Thompson, «είναι προτιμότερο να είμαστε μόνοι με τον πληροφορητή, καθώς η απομόνωση συμβάλλει στη δημιουργία

---

⁶ Paul Thompson, *Φωνές από το Παρελθόν, Προφορική Ιστορία*, επιμέλεια Κωνσταντίνα Μπάδα – Ρ. Βαν. Μπουσχοτέν, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα, 2002, σελ. 41. «...Η Ιστορία πάντα ωφελείται όταν τοποθετεί στο κέντρο της γραφής και παρουσίασης ανθρώπους κάθε είδους».

ενός κλίματος πλήρους εμπιστοσύνης και ειλικρίνειας», δεδομένου ότι η παρουσία κάποιου άλλου προσώπου, ακόμη και οικείου, όχι μόνο εμποδίζει τον πληροφορητή να μιλήσει ανοιχτά, αλλά και του ασκεί αδιόρατα πίεση προκειμένου για την κατάθεση μιας κοινωνικά αποδεκτής μαρτυρίας.⁷

Κατά τη διάρκεια της έρευνας δεν έλειψαν και κάποιες δυσκολίες. Αρκετοί από τους πληροφορητές εμφανίζονταν διστακτικοί στο να μιλήσουν, ενώ ορισμένοι από αυτούς ήταν κάθετοι ως προς τη χρήση της φωτογραφικής μηχανής και του ψηφιακού μαγνητοφώνου. Στην περίπτωση αυτή αρκέστηκα σε κάποιες ιδιόχειρες σημειώσεις.

Η πρώτη μου κιόλας απόπειρα να μαγνητοφωνήσω μια ελεύθερη συνέντευξη που είχα με μια ογδοντάχρονη, κρατώντας παράλληλα ιδιόχειρες σημειώσεις, έπεσε στο κενό, όταν αρνήθηκε να συνεχίσουμε τη συζήτηση, από φόβο. Ιδιαίτερη διστακτικότητα διέκρινε εκείνους οι οποίοι σχετίζονταν συγγενικά με κάποια πρόσωπα που ασκούσαν την επαιτεία. Η χρήση του όρου Πανεπιστήμιο είχε διττά αποτελέσματα. Κάποιοι ένιωσαν πιο άνετα και μίλησαν περισσότερο ελεύθερα, δεν έλειψαν όμως και οι περιπτώσεις εγκλωβισμού σε προκατασκευασμένα αφηγηματικά και ερμηνευτικά σχήματα, εκ μέρους των αφηγητών. Τα σχήματα αυτά αναφέρονταν κατά κύριο λόγο στο ιστορικό παρελθόν και στις καταβολές της επαιτείας στον ευρύτερο ορεινό όγκο των Κραβάρων.

Αυτού του είδους οι ερμηνείες, πέρα από την εξιδανίκευση, τείνουν και προς την αποσιώπηση πτυχών του παρελθόντος. Σε κάποιες περιπτώσεις, αρκετοί από τους πληροφορητές αρνήθηκαν με εύσημο τρόπο να αναφερθούν σε λεπτομέρειες που είχαν να κάνουν π.χ. με τις συνθήκες μαθητείας στην τέχνη της επαιτείας, ή την εκμετάλλευση των μικρών παιδιών. Στα ερωτήματα αυτά οι απαντήσεις δίνονταν μέσα από τις σιωπές και τις γενικόλογες αναφορές. Οι σιωπές, βέβαια, ενέχουν τη δική τους ερμηνευτική διάσταση, καθώς η κατασκευή των νοημάτων εκ μέρους του πληροφορητή γίνεται εμφανής τόσο μέσα από τους λόγους του όσο και μέσα από τις σιωπές του.

Για το σκοπό επιλέχτηκε η ελεύθερη αφήγηση εκ μέρους των πληροφορητών, ενώ οι ερωτήσεις που διατυπώνονταν κατά διαστήματα έδιναν περισσότερο το στίγμα της θεματικής γύρω από την οποία εκτυλισσόταν η αφήγηση, χωρίς να δημιουργούν δεσμευτικά. Οι αφηγήσεις αυτές δεν εκτυλίσσονται συνήθως με αυστηρή

---

⁷ Paul Thompson, *Φωνές από το παρελθόν*, ό.π., σ. 287.

χρονολογική σειρά, αλλά με κριτήριο τη σημαντικότητα των γεγονότων για τον αφηγητή.

Η παρουσία κάποιου άλλου προσώπου μερικές φορές εμπόδιζε τον πληροφορητή να μιλήσει ανοιχτά (ειδικά όταν αναφερόταν σε οικογενειακά πρόσωπα). Μερικές φορές, όμως, βοηθούσε στο να κάνει ο ένας διορθώσεις στον άλλον –αυτό αφορούσε κυρίως ηλικιωμένα ζευγάρια.

Στην πορεία της διεξαγωγής της έρευνας, κατάλαβα ότι τα απρόβλεπτα γεγονότα και ο ρυθμός της καθημερινότητας απέφεραν πλουσιότερο υλικό στην έρευνά μου, εν συγκρίσει με τη μέθοδο των «ύποπτων» συνεντεύξεων. Οι σχέσεις μου με τους πληροφορητές ήταν εν πολλοίς προσωπικές. Στην καταγραφή με βοήθησε ο σύγχρονος εξοπλισμός. Με το ψηφιακό μαγνητόφωνο κατέγραψα τον λόγο της μικρής κοινωνικής ομάδας και την κοινωνική μνήμη.

Είναι αυτονόητο ότι δεν θα μπορούσα να προχωρήσω στην έρευνά μου, ούτε να θέσω τους παραπάνω στόχους και τις προϋποθέσεις της μελέτης μου, αν οι φίλοι μου της ορεινής Ναυπακτίας, και κυρίως των χωριών Αράχοβας και Πλατάνου, δεν μου παρείχαν τις πληροφορίες που αναζητούσα.

I. ΤΑ ΚΡΑΒΑΡΑ: Ιστορικά και δημογραφικά στοιχεία

Η βόρεια περιοχή της επαρχίας Ναυπακτίας ονομάζεται ορεινή Ναυπακτία ή **Κράβαρα**.⁸ Η Ναυπακτία με το όνομα Κράβαρα είναι γνωστή από το 18^ο μ.Χ. αιώνα. Αναφορά στον τόπο με την ονομασία Κράβαρα κάνει ένα κείμενο αφορισμού του Οικουμενικού Πατριαρχείου, του 1749. Με τον αφορισμό αυτό το Οικουμενικό Πατριαρχείο προσπάθησε να προστατέψει τα περιουσιακά προνόμια και συμφέροντα του μοναστηριού της Κοζίτσας (Αμπελακιώτισσας).

Για τη λέξη Κράβαρα υπάρχουν διάφορες ερμηνείες. Η πρώτη εκδοχή είναι ότι η λέξη είναι σλαβική και σημαίνει τόπο κατάλληλο για βοσκή αγελάδων. Ερμηνεία μάλλον απίθανη, επειδή η ορεινή Ναυπακτία δεν είναι κατάλληλη για τη διατροφή αγελάδων.⁹

Η δεύτερη εκδοχή λέει ότι η λέξη είναι σλαβική και σημαίνει τόπο πετρώδη και άγονο.¹⁰ Προς αυτήν την ερμηνεία συγκλίνει και ο περιηγητής Πουκεβίλ, ο οποίος επισκέφτηκε την ορεινή Ναυπακτία. Μεταξύ των άλλων σημειώνει: «Το όνομα Κράβαρι, στο γλωσσικό ιδίωμα των κατοίκων του όρους Οίτη, σημαίνει τραχιά χώρα. Πράγματι, αυτή η επαρχία, έτσι όπως είναι κλεισμένη ανάμεσα στην Οίτη και το Καλλίδρομο, περιτριγυρισμένη από βράχους, στεφανωμένη από τις

---

⁸ Ο Πάνος Πυλαρινός αναφέρει: «... επί Δεληγιάννη, η πολιτεία είχε συστήσει στη βορεινή Ναυπακτία ειρηνοδικείο Κραβάρων. Και από τότε τα Κράβαρα τοποθετούνται επισήμως μέσα στα όρια της επαρχίας Ναυπακτίας και όχι ακριβώς μέσα στα όρια της περιφέρειας του παλιού ειρηνοδικείου Κραβάρων...» (Π. Πυλαρινού, ό.π.).

⁹ «Πολύ αστειό πράγμα για όποιον ξέρει τον τόπο, όπου γκρεμοσακίζονται τα γίδια, τα δε γελάδια μόλις μετά βίας μπορούνε να στεριώσουνε τα πόδια τους στα ελάχιστα λακκώματα και στις μετρημένες γαϊδουροκυλίστρες της περιοχής». Βλ. ό.π., σελ. 8.

Στην Πρώην Δημοκρατία της Μακεδονίας της Γιουγκοσλαβίας υπάρχει τοποθεσία στο βουνό Μορίχοβο που λέγεται «Κράβιτσα», δηλαδή γελαδότοπος. Κράβαρα επίσης ονομάζεται και ένα χωριό κοντά στο Μοναστήρι.

¹⁰ Για τα Κράβαρα ο μύθος αναφέρει πως ο Θεός ήταν ξεκούραστος, έτσι τη δεύτερη μέρα της δημιουργίας, πήρε μια σήτα και κοσκίνισε το χώμα. Με αυτό έπλασε τους κάμπους και τις εύφορες πεδιάδες για να ζουν οι ντελικάτοι καλά. Με ό,τι απέμεινε στον πάτο της σήτας, τις πέτρες, σκέφτηκε να χτίσει ένα βουνό, μια βραχώδη περιοχή, για να παιδεύει τους αμαρτωλούς. Έτσι έπλασε τα Κράβαρα, όλο πέτρα και γύμνια. Ο Κραβαρίτης που μένει στον τόπο του «ξελιθάει» σ' όλη του τη ζωή, σπαταλά τις μέρες του κάνοντας πεζούλια που θα συγκρατήσουν το λιγοστό χώμα που υπάρχει στα Κράβαρα. Σύμφωνα με τη Μυθολογία διερχόμενος ο Ηρακλής σκότωσε τον Κένταυρο Νέσσο, στον Εύηνο ποταμό.

κορφές της Αμόρανης και της Όξας, έχει να επιδείξει γύρω γύρω απόκρημνους βράχους, γκρεμούς κι ένα έδαφος όλο αυλάκια». ¹¹

Μια τρίτη εκδοχή αποδίδει την ονομασία Κράβαρα σε ιστορικά γεγονότα. Αναλυτικότερα αναφέρεται ότι το 1822 είχαν συγκεντρωθεί επαναστατικά σώματα από Βραχωρίτες, Βαλτινούς και Ξηρομερίτες στη Ναύπακτο και ανάγκασαν την τουρκική να κλειστεί στο κάστρο της πόλης. Ένα σώμα Ορεινών Ναυπακτίων κατορθώνει να παραβιάσει την κεντρική είσοδο του κάστρου και να μπει μέσα. Οι άλλοι αρχηγοί των ελληνικών τμημάτων, βλέποντας τον πανικό των Τούρκων, φώναζαν «στην κέρα βαρείτε, παιδιά», δηλαδή «χτυπάτε στο κεφάλι» (το κεφάλι το έλεγαν κέρα). ¹²

Ο Ανδρέας Καρκαβίτσας ισχυρίζεται πως το τοπωνύμιο Κράβαρα προέρχεται από τη λέξη Κράκουρα, ενώ ο Γ. Βλαχογιάννης σημειώνει ότι η λέξη Κράβαρα προέρχεται από τη λέξη του ηπειρωτικού χωριού Καράμπαρα.

Ο Πέτρος Φουρίκης, ο οποίος ασχολήθηκε με τη γλώσσα των Αλβανοφώνων Ελλήνων της Αττικοβοιωτίας και του Αργοσαρωνικού, στο περιοδικό *Αρβανίτες* υποστηρίζει ότι το τοπωνύμιο Κράβαρα έχει προέλθει από την αλβανική λέξη πληθυντικού αριθμού CRANERA. Σημαίνει φαράγγι, γκρεμός με πέτρες τραχιές ¹³.

I. 1. Τα χωριά

Τα Κράβαρα ανήκουν στην περιοχή της Ναυπακτίας ¹⁴ και συγκροτούν μια κοινωνική και πολιτισμική ενότητα, αποτελούμενη από αρκετά μεγάλο αριθμό χωριών, που κυμαίνεται ανάλογα με τις εκάστοτε διοικητικές αλλαγές.

---

¹¹ Πουκεβίλ Φρ., *Ταξίδι στην Ελλάδα: ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ, ΑΤΤΙΚΗ, ΚΟΡΙΝΘΟΣ*, Αθήνα, εκδόσεις Τολίδη, 1995.

¹² Δημήτρης Κούκουνας, *Αράχοβα Ναυπακτίας*, Αθήνα 1998. Άλλες επίσης εκδοχές για την προέλευση του ονόματος «Κράβαρα», δίνουν τοπικοί και άλλοι λόγιοι. Ο Γ. Μποσινάκος, *Στ' απόσκια της Αράχοβας*, Αθήνα, 1978, σελ. 243, σημειώνει ότι στη γιουγκοσλάβικη γλώσσα ένα ερπετό, που εμείς το λέμε αγελαδοβυζάστρα, λέγεται Κράβαρα.

¹³ Περιοδικό *Αρβανίτες*, τόμος 33, σελ. 202.

¹⁴ Ο πληθυσμός της επαρχίας Ναυπακτίας το 1929 ήταν περίπου 30.000. Παρουσίαζε, κατά τα δεδομένα της στατιστικής υπηρεσίας, μια αύξηση 14,5% κατά τη δεκαετία 1930-1940, ενώ στη συνέχεια άρχισε να μειώνεται ο πληθυσμός. Το 1981 ο πληθυσμός ήταν 23.000, συγκεντρωμένος κατά βάση στα πεδινά χωριά και στην πόλη της Ναυπάκτου.

Στους τελευταίους προεπαναστατικούς χρόνους η περιοχή των Κραβάρων είχε 63 χωριά με 2.227 νοικοκυριά. Σύμφωνα με τον Πουκεβίλ¹⁵, στα Κράβαρα ανήκουν τα παρακάτω χωριά:

Όνομασία χωριού	Οικογένειες	Σημ. Πουκεβίλ	Παρατηρήσεις
1. Στίλα (Στύλια)	20		
2. Τράπεζα	10		Άγνωστο χωριό
3. Βελβιτζένα	30		
4. Μαραθιάς	10		Ανήκει στη Δωρίδα
5. Γκρανίτζα	30		
6. Χιλιαδού	5		Ανήκει στη Δωρίδα
7. Σίμο (Σίμου)	40		
8. Περιβόλια	6		
9. Πόριαρι	20		
10. Στράνοβα	20		
11. Ντερβιτσιά	20		
12. Μποκίτζα	25		
13. Λευτέριανη	10		
14. Λευτοκαριά	10		
15. Μετόχι	10		Άγνωστο
16. Πόντο	10		
17. Γκουλέμι	10		
18. Κάτω Γκουλέμι	15		
19. Αμόρανη	200		
20. Βοτίστα	40		
21. Σιλός	10		
22. Αντρίβιτζα	6		
23. Ασπριάς	10		
24. Κρύσσο	10		
25. Βίσβαρις	5		
26. Σωτήρων	10	Μοναστήρι	στο Χρύσοβο
27. Κομπίγκι	10		Άγνωστος οικισμός

¹⁵ *Ναυπακτικά Μελετήματα*, ό.π., σελ. 19-20.

28. Μάρω	10		
29. Λιμνίστα	10		
30. Χιόνα	5		Άγνωστος οικισμός
31. Βετολίστα	60		
32. Ελιτούς	20		
33. Λεποτινά	80		
34. Τρίμορφο	-	Μοναστήρι	Άγνωστο μον.
35. Κοτιλίτζα	40		
36. Βοϊτζά	30		
37. Κάτω Λεποτινά	15		
38. Σκράντα	20		
39. Γκρόγκορι	30		
40. Στρομίνιανη	30		
41. Ζιλίτσα	60		
42. Σελίτσα	10		Καστανούλα Ευρ.
43. Μεγ. Παλούκοβα	10		
44. Μ. Παλούκοβα	10		
45. Αβόρανη	40		
46. Υστέροβα	10		
47. Κλεπά	70		
48. Αράχοβα	40	Μοναστήρι	Μονή Προφήτη Ηλιού
49. Σινύτζα	10		
50. Μπελίτζα	10		
51. Άγ. Δημήτριος	20		
52. Κουποκοράκι	60		Άγνωστο χωριό
53. Τριπέζα	10		Ανήκει στην Τριχωνίδα
54. Καστανιά	5		
55. Τέρνος	200		Ανήκει στην Ευρυτανία
56. Κόνισκα	200		Ανήκει στην Τριχωνίδα
57. Μπέρκος	50		
58. Μπερίστα	60		
59. Σέλπιτζα	70		

60. Χορτοτίβα	10		
61. Πλάτανος	200		
62. Χόμορη	80		
63. Κοζίτσα	10		

Σύνολο οικογενειών 2227

Το 1827 είχε 28 χωριά και 3.000 κατοίκους. Τον Απρίλη του 1833 ιδρύθηκε ο νομός Αιτωλίας και Ακαρνανίας με πρωτεύουσα το Βραχώρι (Αγρίνιο) και από το Σεπτέμβριο του 1833 ορίστηκε ως πρωτεύουσα του νομού το Μεσολόγγι. Νομός διαιρούμενος στις παρακάτω επαρχίες: α) Ακαρνανίας, β) Μεσολογγίου, γ) Αγρινίου, δ) Καλλιδράμη, ε) Ναυπακτίας. Την περίοδο αυτή στα «Κράβαρα» περιλαμβάνονταν και ορισμένα χωριά που σήμερα ανήκουν στην επαρχία Τριγωνίδας και στο νομό Ευρυτανίας.

Το 1868 η περιοχή των Κραβάρων συγκροτεί τον Δήμο Προσχίου¹⁶. Στην αρχή ο Δήμος είχε 25 χωριά και μικροοικισμούς, όπως εμφανίζεται στον παρακάτω πίνακα (Γ.Α.Κ., Οθωνικόν Αρχείον - Υπουργείο Εσωτερικών Φ. 104).

Όνομασία χωριού	Οικογένειες 1821	Οικογένειες 1836	Κάτοικοι
1. Πλάτανος	200	160	787
2. Βονόρτα	-	37	191
3. Δοροβίτζα	20	23	135
4. Στράνωμα	20	20	88
5. Στύλια	20	26	120
6. Φαμήλα	33	78	78
7. Σίμου	13	52	254
8. Μποκίστα	2	12	55
9. Χόμορη	80	37	172
10. Καστανιά	5	12	68
11. Αγ. Δημήτριος	15	25	122
12. Μπέλιστα	10	6	26
13. Σινίτσα	10	28	156
14. Κλεπά	70	102	616
15. Τέρνοβα	10	15	79

¹⁶ Το όνομα «Πρόσχιον» δόθηκε μετά την ανεύρεση αρχαίου νομίσματος στην τοποθεσία Καστράκι του Αχλαδόκαστρου, που έγραφε πάνω του αυτή τη λέξη.

16. Αβόρανη	40	62	295
17. Αράχοβα	40	66	335
18. Νεοχώρι	36	77	428
19. Τερπίτσα	10	8	34
20. Κόνιτσα	200	162	762
21. Σέλπιτσα	10	6	30
22. Αρτοτίβα	10	12	56
23. Περίστα	60	59	300
24. Μπέρκος	50	49	339
25. Κολοσύρτης	-	2	12
26. Πόριανη	20	-	-

Στο τέλος του 1868, με το νέο ανασχηματισμό των Δήμων, παρέμειναν στο Δήμο Προσχίου τα χωριά: Πλάτανος, Βονόρτα, Πέρκος, Περίστα, Σέλμα, Αρτοτίβα, Καστανιά και Χόμορη με τον συνοικισμό Αγία Τριάδα. Ο Δήμος καταργήθηκε το 1912 με την ίδρυση των κοινοτήτων, αλλά η περιοχή εξακολουθεί να λέγεται Πρόσχιο. Κατά τη δραματική δεκαετία 1940-1950, λαμβάνουν χώρα μετακινήσεις πληθυσμών προς τα πεδινά, ως ανταρτόπληκτων, με αποτέλεσμα πολλά χωριά να ερημωθούν, καθώς οι κάτοικοι δεν επέστρεψαν ποτέ σε αυτά. Πολλά από τα υπόλοιπα υφίστανται μια σταδιακή ερημοποίηση και μετατρέπονται σε μικρούς οικισμούς μερικών κεφαλοχωριών, όπως είναι η Αράχοβα, η Κλεπά, ο Πλάτανος κ.ά.

I. 2. Ο τόπος και οι άνθρωποι

Τα Κράβαρα είναι δύσβατος τόπος. «Ό,τι βουνά και γκρεμήλες, ό,τι ποτάμια και ποτάμια και ρέματα είχε ο Θεός, τα σώριασε σε τούτο το κομμάτι της Ρούμελης, θα σημειώσει ο Δ. Λουκόπουλος. Χωριά, χωριουδάκια σα χελιδονοφωλιές κρέμονται στα πλάγια από τα βουνά ανάμεσα στις λαγκαδιές και τα ποτάμια».¹⁷

¹⁷ Δ. Λουκόπουλος, *Ανδρίτσος Σαφίκας και το αρχείο του*, Αθήνα, 1931, σελ. 14-15.

Λόγω του εξαιρετικά δυσπρόσιτου εδάφους, η περιοχή της Ορεινής Ναυπακτίας έγινε πολλές φορές καταφύγιο ανθρώπων σε δύσκολες εποχές¹⁸. Για τους ίδιους ακριβώς λόγους έγινε τόπος οργάνωσης της επαναστατικής δράσης και αντίστασης κατά των κατά καιρούς κατακτητών. Αναφέρεται ενδεικτικά ότι στην Επανάσταση του 1821 οι Κραβαρίτες έκαναν αισθητή την παρουσία τους με έντονη πολεμική δράση.

Διοικητικά τα χωριά των Κραβάρων συνιστούν κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας μια αυτοδιοικούμενη ενότητα, υπαγόμενα στο προνομιακό καθεστώς της αυτονομίας.

Η ζωή των κατοίκων χαρακτηρίζεται από μια συνεχή μάχη επιβίωσης στην πιο άγονη, ίσως, περιοχή της Ελλάδας. Ο αγώνας να ριζώσουν στον τόπο τους φαίνεται στην προσπάθειά τους να κάνουν καλλιεργήσιμα τα βραχώδη όρη, τις πεζούλες. Ο χώρος είναι το πλαίσιο λειτουργίας μιας κοινωνίας που υπαγορεύει με τη μορφολογία του, με το υλικό του, τρόπους αρμονικής συμβίωσης και προσαρμογής, αλλά είναι και πεδίο υποδοχής του πολιτισμού από τον οποίο επηρεάζεται τόσο στα μορφολογικά του χαρακτηριστικά, όσο και στις ίδιες οικολογικές ισορροπίες. Έτσι όλες οι πολιτισμικές δραστηριότητες εγχαράσσονται στο χώρο και αποτυπώνονται διαχρονικά, καθώς τα κοινωνικά συστήματα μεταβάλλονται.¹⁹

Ο χώρος με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του διαμορφώνει και επηρεάζει το είδος της εργασίας που ασκείται σε κάθε τόπο, όπως και η ίδια εργασία επηρεάζει το χώρο, τόσο σε κοινωνικό, όσο και σε χωρικό επίπεδο.

Μελετώντας τα ίχνη στο χώρο, μελετώντας επίσης τις γραπτές πηγές και τις πηγές της προφορικής ιστορίας και παράδοσης, βρίσκουμε ότι η απασχόληση που

---

¹⁸ Σημειώνεται ότι με την κατάληψη των Ενετών της Ναύπακτου δεν έγινε κατάληψη και της ορεινής ενδοχώρας, έτσι πολλοί κατέφυγαν στα ορεινά. Οι Τούρκοι, επίσης, όταν κατέκτησαν τη Ναύπακτο και τη γύρω πεδινή περιοχή, απέφυγαν να προχωρήσουν και να εγκατασταθούν στην ορεινή τοποθεσία των Κραβάρων. Έτσι, στα Κράβαρα κατέφευγαν συχνά οι διωκόμενοι από γύρω περιοχές, Λειβαδιά, Λιδωρίκι, Ήπειρο και Δυτική Μακεδονία.

¹⁹ Νιτσιάκος Βασίλης, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, σελ. 17. «Ο χώρος και ο χρόνος αποτελούν βασικές συντεταγμένες της κοινωνικής συγκρότησης και μολονότι διαχωρίζονται, στην πραγματικότητα αποτελούν ενιαία και αζεδιάλυτη κατηγορία. Στο χώρο εγγράφεται πρώτα η κύρια διαλεκτική σχέση του ανθρώπου με τη φύση. Το φυσικό πεδίο μεταβάλλεται ανάλογα με την εξέλιξη της κοινωνίας που φιλοξενεί, με αποτέλεσμα αυτό να σφραγίζεται πολιτισμικά. Ο χώρος συνδέεται επίσης με τις μεταφορές, τις επικοινωνίες και τις σχέσεις παραγωγής μιας κοινωνίας... Μ' άλλα λόγια, ο χώρος συνιστά ασφαλή πύλη στη δυναμική ιστορική θεώρηση των κοινωνικών δομών».

εξασφάλιζε την επιβίωση των κατοίκων ήταν η γεωκτηνοτροφία.²⁰ Από κτηματολογικό κατάστιχο των αρχών του 19^{ου} αιώνα, όπου αναφέρονται 25 Κραβαροχώρια και καταχωρείται, από την Οθωμανική εξουσία, ο φόρος της δεκάτης σε αγροτικά προϊόντα, πληροφορούμαστε ότι υπάρχει καλλιέργεια σιταριού, κριθαριού, λιναριού, αμπελιού, λαχανόκηπων, όπως και δέντρων (καρυδιές, καστανιές, αχλαδιές). Υπάρχει επίσης στα χωριά Χρύσοβο και Πέρκο σηροτροφία. Οι όροι της αυτάρκειας ανατρέπονται στις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα και τις πρώτες του 20^{ου}, καθώς οι μεταβαλλόμενες παραγωγικές σχέσεις (με την ανάπτυξη μιας καπιταλιστικής οικονομίας) οδηγούν σταδιακά στην καθυπόταξη του ορεινού τόπου στα νέα δεδομένα του περιφερειακού καπιταλισμού και των δικών του λογικών ενσωμάτωσης. Οι γεωκτηνοτρόφοι της Ορεινής Ναυπακτίας ανήκουν πλέον σ' εκείνο το τμήμα της αγροτικής τάξης που δεν φαίνεται να ευνοήθηκαν από τις εξελίξεις και συγκυρίες του όποιου αγροτικού εκσυγχρονισμού, αν και γεωγραφικοί και άλλοι παράγοντες θα μπορούσαν να τον διευκολύνουν²¹. Έμειναν δέσμοι του μικρού αγροτικού κλήρου και των αρχαϊκών μεθόδων καλλιέργειας, των εξαρτήσεων από τους κρατικούς και γραφειοκρατικούς μηχανισμούς, της μικρής κτηνοτροφικής παραγωγής. Αναπόφευκτη συνέπεια η αναζήτηση όρων επιβίωσης έξω από τα όρια των χωριών τους²². Είναι ακριβώς η περίοδος της μαζικής εξόδου είτε προς την κατεύθυνση της εξωτερικής μετανάστευσης, υπερπόντιας κατά βάση, είτε προς την κατεύθυνση της αναζήτησης στοιχειωδών όρων επιβίωσης σε άλλους τόπους. Η άσκηση μορφών της πλανόδιας εργασίας, της ευκαιριακής επαιτείας, συνδέεται με αυτήν την περίοδο.

---

²⁰ Σημαντική είναι η μαρτυρία του Γερμανού ιατρού Ερρίκου Τράιμπερ, που σημειώνει στα 1822 στο ημερολόγιό του: «Φτάσαμε στα Κραβαρίτικα βουνά. Απότομα βουνά, που δυσκολεύουν την πορεία. Προς το βράδυ φτάνουμε στον Πλάτανο. Φεύγουμε... Βουνά, βουνά και τίποτα άλλο παρά βουνά... Υπάρχει σηροτροφία». (Αναμνήσεις από την Επανάσταση του 1821, μετ. Χρ. Αποστολίδου, σελ. 46-47). Βλ. και Γιάννη Κ. Καρύτσα, *Περίστα Ναυπακτίας*, 1967, σελ. 26, όπου σημειώνεται ότι «το μεγαλύτερο εισόδημα της Περίστας πήγαζε από το κουκούλι ... αυτό το κουκούλι πουλιόταν σχεδόν με ίσο βάρος ασήμι...».

²¹ Για τους διαφορετικούς βαθμούς προσαρμογής του αγροτικού κόσμου στον κοινωνικό-οικονομικό μετασχηματισμό, βλ. G. Burgel, «Επάνοδος στην αγροτική Ελλάδα», στο: Στ. Δαμιανάκος (επιμ.), *Διαδικασίες, κοινωνικού μετασχηματισμού*, Αθήνα, 1987, σ. 29-43.

²² Μπάδα Κ., «Κι έτσι ήρθαμε στην πόλη... Η μνήμη και η βιωμένη εμπειρία της αγροτικής εξόδου από την πλευρά των γυναικών», *Ναυπακτικά ΙΔ'*, 1 (2004-2006), Αθήνα, Εταιρεία Ναυπακτιακών Μελετών 2009, σ. 427-441.

Η δημογραφική συρρίκνωση²³ των περισσότερων χωριών της Ναυπακτίας στις μεταπολεμικές δεκαετίες, κάνει εμφανέστερες τις συνέπειες μιας σχεδόν αναγκαστικής αγροτικής εξόδου, που αυτή τη φορά είναι οικογενειακή και οριστική.

---

²³ Βλ. ενδεικτικά Αποτελέσματα της απογραφής πληθυσμού - κατοίκων της 19^{ης} Μαρτίου 1961, τ. Ι, Αθήναι 1964: Επαρχία Ναυπακτίας. Χουλιαράκη Μ., *Γεωγραφική, διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξις της Ελλάδος 1821-1971*, τ. Α - Β, ΕΚΚΕ, Αθήναι 1973, Βαλαώρας, «Άνθρωποι και οικισμοί της Ναυπακτίας», *Ναυπακτικά* 1 (1983). Γενικότερα για τα χωριά της επαρχίας Ναυπάκτου, τις διοικητικές και δημογραφικές μεταβολές στο χρόνο, βλ. Χαραλαμπόπουλος Χαρ. Δ., «Ερημωμένα χωριά της επαρχίας Ναυπακτίας», *Ναυπακτικά* 6 (1992-1993), σ. 359-37. Ντ. Μακρυγιάννη, «Διοικητικά και δημογραφικά στοιχεία της Ναυπακτίας», *Ναυπακτικά* 5 (1990-91), σ. 198-228.

II. Η επαιτεία ως ιστορική πραγματικότητα

Στην περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας, και ειδικότερα τον 18^ο και 19^ο αιώνα, –σύμφωνα με τις πηγές– η επαιτεία έχει πάρει διαστάσεις.²⁴ Το φαινόμενο συναντάται ως ιδιαίτερα έντονο στην Κωνσταντινούπολη και αργότερα στην Αθήνα. Σύμφωνα με τις πηγές, στην Κωνσταντινούπολη συνέρρεαν επαίτες από διάφορες περιοχές και για καλύτερη οργάνωση της δράσης τους είχαν ιδρύσει σωματεία²⁵.

Από τον ελλαδικό χώρο τρεις περιοχές συνδέονται με το φαινόμενο της επαιτείας: η Χίος, το Ρεκούι Γορτυνίας και ορισμένα χωριά της Ορεινής Ναυπακτίας, τα Κράβαρα. Σύμφωνα με τις προφορικές πηγές, οι ζητιάνοι ήταν Κλωνικιώτες και Τερπινιώτες της Σικυωνίας, άλλοι ήταν ζητιάνοι της Κόνισκας και της Τερπίτσας, της Τριχωνίδας, της Μεσοκώμης της Ευρυτανίας, του Αγίου Πέτρου Κυνουρίας.

Πριν προχωρήσω στην παρουσίαση του φαινομένου για τα χωριά της Ορεινής Ναυπακτίας –Κράβαρα–, κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά και στις άλλες περιοχές.

---

²⁴ Στο Μεσαίωνα οι ζητιάνοι είχαν συγκροτήσει αδελφότητα επαιτών. Στο βυζαντινό κράτος οι ζητιάνοι αποτελούσαν συντεχνία που τη διαμόρφωναν όσοι χαρακτηρίζονταν από βυζαντινή διοίκηση ως «πένητες». Σ' αυτή την κοινωνική κατηγορία ανήκουν κυρίως ζητιάνοι, τα ορφανά μικρής ηλικίας –που ήταν ολίγα λόγω των πολέμων, λοιμών και λιμών–, οι εξασθενημένοι γέροι και γενικά οι άνθρωποι που ήταν ανίκανοι να εργασθούν και δεν είχαν τα μέσα να συντηρήσουν την οικογένειά τους, και ασκούσαν το «επάγγελμα» του ζητιάνου. Αυτή η ιδιότητα αναγνωριζόταν και γινόταν αποδεκτή με τα ίδια δικαιώματα που είχαν και οι άλλοι υπάλληλοι των εκκλησιαστικών υπηρεσιών, απολαμβάνοντας της υλικής βοήθειάς της. Αργότερα ο Ιουστινιανός θέσπισε ως τιμωρία των επαιτών την εξορία τους.

²⁵ Στην εφημερίδα *Πρωία*, του 1864, σημειώνεται ότι οι Έλληνες επαίτες της Κωνσταντινούπολης (από όλες τις πόλεις και όχι μόνο από τα Κράβαρα), ίδρυσαν μια ιδιόρρυθμη εταιρεία που την ονόμασαν «Αδελφάτο», η οποία είχε οργάνωση, εφόρους και ταμείο. Έκαναν και συνελεύσεις, τις οποίες ονόμαζαν «κ ε λ ί» (κελί ονομαζόταν και οι συνελεύσεις των συνοικιών, οι οποίες γίνονταν στα κελιά των εκκλησιών). Σύμφωνα με το ίδιο δημοσίευμα, υπήρχε η πιθανότητα το αδελφάτο των επαιτών να είχε αντεπιπέλλοντα μέλη στα Κράβαρα και επίτιμους προέδρους στη Βολισσό. Οι επαίτες είχαν προστάτη τον Άγιο Ιωάννη τον Ελεήμονα, που η μνήμη του γιορταζόταν στις 12 Νοεμβρίου.

Η μέθοδος και οι τρόποι της επαιτείας που χρησιμοποιούνταν, οδηγούσε στο να διαμορφώνεται ανάμεσα σ' αυτούς τους ανθρώπους μια παράξενη ιεραρχία. Υπήρχε πρώτα μια κατηγορία των «βοηθούμενων», που είχε εξελιχθεί σε ομάδα μικροεισοδηματιών, οι οποίοι εξασφάλιζαν το καθημερινό τους ψωμί και ένα καταφύγιο να κοιμούνται.

Το κυριότερο από το καθήκοντά τους ήταν να στέκονται ομαδικά στην είσοδο της εκκλησίας κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών εορτών, να παρευρίσκονται κανονικά κατά τη διάρκεια της θείας λειτουργίας και να αντιδρούν με έντονο πάθος στα συγκινητικά μέρη του κηρύγματος. Αποκτώντας με τον τρόπο αυτό μια κοινωνική χρησιμότητα, ζούσαν με τα έξοδα της εκκλησίας χωρίς στερήσεις.

II. 1. Οι Χιώτες επαίτες

Ο Αλέξανδρος Πασπάτης στο έργο του *7 Πύργοι*, αναφέρει πως όλοι οι τυφλοί, και οι εξ επαγγέλματος επαίτες της Βολισσού της Χίου, άνδρες και γυναίκες, κατοικούσαν στην Κωνσταντινούπολη σε ακάθαρτα κατώγια. Οι περισσότεροι κατοικούσαν σε φτωχές γειτονιές του Σταυροδρομίου, οι οποίες βρίσκονταν πίσω από τον Αγγλικό κήπο. Συνοδεύονταν πάντα από πολλά κορίτσια που βασάνιζαν τους περαστικούς. Οι άνδρες τον περισσότερο καιρό ήταν άεργοι.

Τα αγόρια οδηγούσαν τους τυφλούς στις περιοδείες τους. Κάθε χρόνο αρρώσταιναν και πέθαναν πολλοί απ' αυτούς. Η φτώχεια και η αμεριμνησία ήταν τέτοια που δεν μπορούσαν να σηκώσουν κεφάλι από τις συνεχείς ασθένειες, που προέρχονταν από την κακή κατάσταση του καταλύματος και την κακή τροφή.²⁶

Όταν στη Βολισσό γεννιόταν ένα παιδί, η ευχή που του έδιναν οι γονείς του και οι συγγενείς ήταν: «Και στην πόλη ζήτουλας». Στην πραγματικότητα καμιά ευχή δεν πραγματοποιούνταν περισσότερο από αυτή. Η πλουσιότερη και ζηλευτή προίκα που έδιναν οι Βολίσσιοι ήταν τα στενά των εκκλησιών στην Κωνσταντινούπολη. Αυτή η προίκα είναι αμφισβήτηση, γιατί προερχόταν είτε από κληρονομιά, είτε από πολύχρονη κατοχή.

Στην Κωνσταντινούπολη ο Αλέξανδρος Πασπάτης εντοπίζει περιπτώσεις ιερέων που ασκούσαν επαιτεία, τους οποίους δικαιολογεί, γιατί δεν έχουν άλλους πόρους για να ζήσουν. Θεωρεί δε το λαό υπεύθυνο για τη φροντίδα και εκπαίδευση των ιερέων.²⁷

Οι τυφλοί και οι χωλοί από τη Χίο και Μυτιλήνη είχαν δημιουργήσει συντεχνία και είχαν επιστάτη ομότεχνο, ο οποίος εκλεγόταν κάθε χρόνο. Αυτός αναγνώριζε την κυριαρχία των Οθωμανών, και διοικούσε όλους τους επαίτες Χριστιανούς και Οθωμανούς. Οι επαίτες, όταν δεν συμβιβάζονταν μεταξύ τους, απευθύνονταν στον Άρειο Πάγο. Είχαν ιδρύσει και ταμείο από τις δικές τους μηνιαίες εισφορές. Τα

²⁶ Αλέξανδρος Πασπάτης, *7 Πύργοι*, εκδόσεις Λ. Δ. Βηλαρά, Αθήνα, 1862, σελ. 90.

²⁷ Αλέξανδρος Πασπάτης, *7 Πύργοι*, ό.π., σελ. 213: «...Μη μεμφόμεθα τους ταλαιπωρημένους τούτους ιερείς, παντούθεν ζητούντες την τροφή των, καθώς τα όρνεα του ουρανού. Αν ο λαός δεν φροντίσει να εκπαιδεύσει επαξίως, και διαθρέψει ανέτως τους ιερείς του, ας μη περιμένει τελειοτέραν διδασκαλίαν από τους πειναλέους και πένητας άνδρας».

χρήματα τα χρησιμοποιούσαν για τα έξοδα της γιορτής του Αγίου Ιωάννη, για πληρωμή φόρων στους Οθωμανούς και για τη θεραπεία των ασθενειών στα μέλη της συντεχνίας. Είναι τέτοια η ελεημοσύνη όλων των πολιτών προς τους δυστυχισμένους αυτούς κατοίκους, ώστε οι περισσότεροι, όταν ήταν υγιείς, ζούσαν άνετη ζωή από την επαίτεια της εβδομάδας. Κάποιοι μάλιστα απ' αυτούς έκαναν μια μικρή περιουσία.²⁸

Ημέρα ανάπαυσης για τους τυφλούς επαίτες ήταν η Δευτέρα. Από την Τρίτη άρχιζαν οι μακρινές οδοιπορίες στις κωμοπόλεις του Βοσπόρου. Οι επαίτες αυτοί συνοδεύονταν από παιδιά συγγενών ή ομότεχων, στα οποία έδιναν δύο γρόσια την ημέρα. Όλη την εβδομάδα ήταν μακριά από τις οικογένειές τους, διανυκτέρευαν σε καφενεία, στάβλους, και το καλοκαίρι πολλές φορές διανυκτέρευαν στην ύπαιθρο. Τα Σάββατα περιφέρονταν στην αγορά και στα μαγαζιά των εμπόρων. Την Κυριακή μαζεύονταν στις πόρτες της εκκλησίας. Το απόγευμα της Κυριακής επέστρεφαν στις οικογένειές τους, για την επόμενη αργία της Δευτέρας.

Από την τάξη των φτωχών επαιτών λίγοι ήταν εκείνοι που πήγαιναν στο νοσοκομείο. Οι έγγαμοι νοσηλεύονταν στα σπίτια τους, ενώ οι άγαμοι περιφέρονταν στα καταστήματα υποφέροντας από χρόνια νοσήματα και ζώντας με τα λίγα χρήματα του κοινού ταμείου.

Εκτός από τους τυφλούς, στην Κωνσταντινούπολη υπήρχαν και άλλοι επαίτες. Η ελεημοσύνη που μοιράζονταν κατά τις γιορτές του Πάσχα και των Χριστουγέννων ήταν ανεπαρκής, και πολλές φορές μοιραζόταν εις τους μη έχοντας ανάγκη. Πολλοί ανάπηροι κάθονταν στις εκκλησίες της Κωνσταντινούπολης για να δείξουν την κατάσταση στην οποία βρίσκονταν, για να συγκινήσουν τους διαβάτες. Μερικοί έμεναν ως το θάνατό τους στο νοσοκομείο των «7 Πύργων».

---

²⁸ Μερικοί απέκτησαν μικρή περιουσία και έκτισαν μικρά σπίτια. Άλλοι πάλι τόκιζαν σ' άλλους φτωχότερους τα χρήματά τους προς 25-30 και 75-100 το χρόνο. Οι περισσότεροι ήταν παντρεμένοι, και σε πολλές από αυτές τις οικογένειες υπήρχε τάξη και καθαριότητα την οποία δεν συναντάμε σε άλλες οικογένειες που ήταν ευπορότερες. Η εφημερίδα *Αυγή*, στις 19 Ιουνίου 1864, γράφει: «Προ δύο μηνών απεβίωσε επαίτης κοντά στο σταυροδρόμι του Αγίου Κωνσταντίνου, ο οποίος άφησε τόσα χρήματα, όσα είναι ικανά να ζήσει άνετα μια πενταμελής οικογένεια».

II. 2. Ρεκουνιώτες και Στρεμνιτσιώτες

Μια άλλη περιοχή γνωστή και ταυτισμένη με το φαινόμενο της επαιτείας ήταν και η περιοχή του Ρεκουνίου Γορτυνίας. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, το χωριό Ρεκούνη ή Ραγκούνι είχε τη φήμη της άσκησης της επαιτείας.

Οι Ρεκουνιώτες επαίτες περιφέρονταν από χωριό σε χωριό, πολλές φορές προσποιούμενοι σωματική αναπηρία, για να προκαλέσουν οίκτο και να προκαλέσουν την ελεημοσύνη από τους περαστικούς. Υπήρχαν επίσης και «μεγαλομπολιαραίοι», δηλαδή επιχειρηματίες του είδους, οι οποίοι στρατολογούσαν αναπήρους και, μετά από κατάλληλη διδασκαλία, τους περιέφεραν στους δρόμους για να προσελκύσουν τον οίκτο και την ελεημοσύνη των κατοίκων. Οι Ρεκουνιώτες που διέθεταν πολλά ραβδιά, δηλαδή ζητιάνους «στη δούλεψή τους», υπολογίζονταν σημαντικά σε περιπτώσεις συννοικεσίων.²⁹ Την εξασφάλιση των πολλών ραβδιών την πετύχαιναν με την ενοικίαση από άλλα χωριά σωματικά ανάπηρων, τους οποίους, αφού τους «δίδασκαν», τους έστελναν για επαιτεία στα άλλα χωριά.³⁰ Η φήμη των Ρεκουνιωτών ζητιάνων ήταν κακή, έτσι πολλοί από τους επαίτες άλλων περιοχών έλεγαν πως είναι *ζητιάνοι από το Ρεκούνη*, για να μην δυσφημίσουν τον δικό τους τρόπο καταγωγής. Οι κάτοικοι του Ρεκουνίου αποκαλούνταν «ραβδάδες», «κουλοχέρηδες», «τραστούλια» («τράστο» είναι το σακούλι). Πριν αναχωρήσουν για την επαιτεία παρακαλούσαν τον προστάτη Άγιο του χωριού, τον Άγιο Δημήτριο και την Παναγία, για την προστασία των «φουλάκων» (των επαιτών) και πλούσια συγκομιδή από την περιοδεία, υποσχόμενοι πλούσια αφιερώματα. Το επάγγελμα αυτό το ασκούσαν από το Φεβρουάριο ως τη γιορτή του Αγίου Δημητρίου (26 Οκτωβρίου). Ο Άγιος Δημήτριος τιμόταν απ' αυτούς τόσο πολύ, ώστε λεγόταν ότι, αν κανείς την ημέρα της γιορτής του δεν ερχόταν στο Ρεκούνη, θεωρούνταν νεκρός και οι δικοί του τελούσαν στην εκκλησία το καθιερωμένο μνημόσυνο υπέρ αναπαύσεως της ψυχής του.

---

²⁹ Τ. Κανδηλώρος, «Το Ρεκούνη και τα Κράβαρα», περιέχεται στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, εκδόσεις Πυρσός, τεύχος 109, (18-12-1927), σελ. 3.

³⁰ Αικατερινίδης Ν. Γεωρ., «Η συνθηματική γλώσσα των κτιστών του Ρεκουνίου (Λευκουχωρίου) Γορτυνίας», από το έργο *Γορτυνιακά*, τόμος Α', Αθήνα, 1972.

Το επάγγελμα αυτό το ασκούσαν οι Ρεκουνιώτες ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όταν άρχισαν να ασχολούνται με την οικοδομική τέχνη.³¹

II. 3. Το φαινόμενο της ζητείας

Η επαιτεία που ήταν ευλογημένη απ' την εκκλησία λέγονταν «ζητεία».³² Ασκούνταν από μέλη του κλήρου και της μοναστηριακής κοινότητας. Ο πατριάρχης έστελνε τις «πανταχούσες» του στο φιλόνητο κοινό του. Και ο επαρχιούχος Δεσπότης και ο Ηγούμενος εφοδίαζαν με συστατικά γράμματα τον «απόστολο» καλόγερο στις μακρινές περιοδείες του, για την ενίσχυση του μοναστηριού του. Στο αρχείο της Παναγίας Αμπελακιώτισσας βρέθηκε ένα συστατικό γράμμα ζητείας, με το οποίο εφοδιάστηκε ο καλόγερος Νικόλαος το 1727 και το παραθέτω:

«Οι ανά πάσαν την υφήλιον διαλάμποντες αστέρες πολύφωτοι του νοητού στερεώματος, πανιερώτατοι και λογιώτατοι μητροπολίται, θεοφιλέστατοι αρχιεπίσκοποι και επίσκοποι, οσιώτατοι καθηγούμενοι, ευλαβέστατοι ιερείς, εντιμότατοι κληρικοί, χρησιμότατοι άρχοντες και πραγματευταί και επίτροποι των αγίων εκκλησιών, μαΐστορες και πρωτομαΐστορες των ρουφετίων, θεοκυβέρνητοι καραβοκύριοι, και λοιποί πάντες αδελφοί χριστιανοί, έθνος άγιον και κληρονόμον της βασιλείας των ουρανών, τοις μεν την οφειλομένην δουλικήν προσκύνησιν, τοις δε τον εν Χω αδελφικόν ασπασμόν, τοις δε την ευχετικήν πρόρησιν απονέμομεν. Γνωστόν ουν έστω υμίν ότι μοναστήριον θείον και ιερόν ευρίσκεται εν τη επαρχία του αγίου λεωδωροϊκίου πλησίον του χωρίου Κοζίτζης επ' ονόματι τιμώμενον της μεταστάσεως της υπεραγίας δεσποίνης ημών Θεοτόκου και αειπαρθένου Μαρίας, εις το οποίον παροικούμεν ημείς οι δούλοι υμών εν μεγίστη απορία των αναγκαίων του σώματος και βάρος πολλώ του χρέους. Διότι από τα πολυάριθμα δοσίματα των ημών κρατούντων, και άλλας περιστάσεις του καιρού, κατήνησεν το αυτό ιερόν μοναστήριον εις εσχάτην ένδεια και πτωχίαν ώστε οπού και τον επιούσιον άρτον υστερούμεθα και οφειλέται αδικάστου χρέους γεγονάμεν και μάλιστα οπού ευρίσκεται το

³¹ Χ. Κωνσταντινόπουλος, *Οι παραδοσιακοί χτίστες της Πελοποννήσου*, εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα, 1983, σελ. 30-31.

³² Γιάννης Βλαχογιάννης, «Επαιτείας επέτειος», εφημ. *Πρωία*, τεύχος 20-12-1931.

μοναστήριον αυτό εις τόπον σκληρόν και ασύμφορον και δεν έχει πόθεν την χρειώδη των αναγκών του σώματος εσοδείαν, μόνον έχομεν τον πόρον της ζωής ημών διά της των χριστιανών ελεημοσύνης. Όθεν στέλλομεν συνήθως προς τα φιλελεήμονα σπλάχνα υμών τον οσιώτατον εν Ιερομονάχοις κυρ Νικόλαον συν τη αυτού συνοδείαν ελέους χάριν και βοηθείας. Δεόμεθα ουν υμάς και παρακαλούμεν, όπως δέξησθε αυτόν ευμενώς εν Ιλαρώ τω προσώπω και αφθονοπάραχον την ελεημοσύνην αυτό επιδώτε έκαστος καθά δυνάμεως έχει και αγαθής προαιρέσεως, γράφοντες και τα τίμιά σας ονόματα, ο μεν πρόθεσιν, ο δε σαρανταλείτουργον, ο δε παρρησία, ίνα μνημονεύησθε εν ταις ιεραίς Τελεταίς, ίνα διά της θεαρέστου υμών ελεημοσύνης, ημείς την ελευθερώμεν του χρέους και παραθυμίαν εύρωμεν της πενίας και απορίας, υμείς δε ως νέοι κτήτορες έζητε πολλαπλάσιον τον μισθόν και ζωήν αιώνιον διά πρεσβειών της υπεραγίας Θεοτόκου, ήτις σκέπη και αντίληψις τοις πάσιν υμίν.

αψκζ μαΐου ιε

+Ο Ελάχιστος καθηγούμενος της Ιεράς και Σεβασμίας Μονής της υπεραγίας Θεοτόκου Αμπελακιώτισσας Αντώνιος Ιερομόναχος και οι συν εμοί εν Χριστώ αδελφοί».

Το φαινόμενο της «ζητείας» έχει μακρά ιστορία.³³ Στην Αθήνα ο Π. Σκουζές αναφέρεται εκτενώς σε όλη τη διαδικασία και στην οργάνωση αυτής της ιδιότυπης μορφής επαιτείας.

II. 4. Η επαιτεία στην Αθήνα

Με την ανάδειξη της Αθήνας σε πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, εμφανίζεται μια έξαρση του φαινομένου της επαιτείας.

Στα περιηγητικά κείμενα ξένων ταξιδιωτών, συναντάμε διάσπαρτες αναφορές για την παρουσία αυτών των ομάδων, που κατάγονται από διάφορες περιοχές της Ελλάδας, και με τον ερχομό τους στην Αθήνα, έκαναν σπίτι τους την οδό Αιόλου, την Ερμού και την Αθηνάς. Καταλάμβαναν τα πεζοδρόμια στην αγορά της πόλης και κατέφευγαν συχνά στους παλιούς οπλαρχηγούς τους, τους εγκαταστημένους στην

³³ Βλ. ενδεικτικά Wandering Begging Monks, *Spiritual Authority and the promotion of Monasticism in Late Antiquity*, από τις εκδόσεις του πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας.

Αθήνα. Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη μαρτυρία του Γάλλου περιηγητή Ε. Αμπού, που έφθασε στην Ελλάδα το 1852:

«Η επαιτεία επιτρέπεται σ' όλο το βασίλειο της Ελλάδας. Οι ζητιάνοι τριγυρίζουν στους δρόμους της Αθήνας. Άλλοι απευθύνονται στους διαβάτες μέσα στους δρόμους ή στους περιπάτους, άλλοι πηγαίνουν από σπίτι σε σπίτι. Αν βρουν ανοιχτή την πρώτη πόρτα, μπαίνουν στην αυλή και φωνάζουν με παραπονιάρικη φωνή. Αν κανένας δεν τους απαντά, μπαίνουν μέσα στους διαδρόμους. Αν δεν συναντήσουν εκεί ούτε τους νοικοκύρηδες ούτε άλλους, μπαίνουν στο πρώτο δωμάτιο που θα βρουν. Αν το δωμάτιο είναι έρημο, κάνουν μια ελεημοσύνη στον εαυτό τους. Σ' ολόκληρο το μήκος της τάφρου που διασχίζει την καινούρια πόλη, βλέπεις σε κάθε εποχή μερικούς τυφλούς καθισμένους ανακούρκουδα. Απ' όσο πιο μακριά κι αν ακούσουν να έρχεται ένας περαστικός, φωνάζουν δυνατά: “Αυπηθείτε μας αφέντη! Ελεήστε μας, αφέντη!” Οι φαντάροι, οι εργάτες, οι υπηρέτες σπάνια περνούνε μπροστά τους χωρίς να δώσουν ένα μονόλεπτο. Στην Ελλάδα, όπως και παντού, οι φτωχοί είναι πιο γενναιόδωροι από τους πλούσιους».

Ο Μακρυγιάννης εξεγείρεται μπροστά στην εικόνα της εξαθλίωσης των ενόπλων της επανάστασης, που «ξυπόλυτοι και γυμνοί διακονεύουν εις τα σοκάκια».³⁴

Οι λόγοι που οδήγησαν στην αύξηση του φαινομένου, συνδέονται με τη δεινή οικονομική και κοινωνική κατάσταση που περιέρχεται η ελληνική επικράτεια, η ύπαιθρος ειδικότερα, μετά τις αλλεπάλληλες μάχες για την απελευθέρωση, την στέρηση των πόρων, την αύξηση του φαινομένου της ληστείας, την επιβολή υψηλής φορολογίας κλπ., καταστάσεις που οδηγούν στην απόλυτη φτώχεια, στην εξαθλίωση, και η αναζήτηση όρων επιβίωσης στα αστικά κέντρα, και ειδικότερα στην Αθήνα, αποτελεί τη μόνη λύση.

Στο αστικό πλαίσιο της Αθήνας, όπου «με τη γενίκευση της μισθωτής εργασίας ο χρόνος γίνεται χρήμα και η εργασία είναι μισθωτή και καθορίζεται πλέον από την πειθαρχία του ωρολόγιου χρόνου», φαίνεται παράδοξη η παρουσία των φτωχών και ρακένδυτων ανθρώπων που, δίχως απασχόληση και καμιά πειθαρχία, περιπλανιόνταν στους δρόμους της πρωτεύουσας, ζούσε από την επαιτεία ή από την ευκαιριακή εργασία³⁵ σε «δουλειές του ποδαριού». Η συμπεριφορά τους χαρακτηρίζεται ύποπτη και επικίνδυνη. Έτσι, προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτή η εν δυνάμει πηγή

³⁴ Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη, σελ. 205.

³⁵ Κώστας Μπαλαφούτης, Παραδοσιακά επαγγέλματα και συνήθειες, Καλαμάτα, 2004, σελ. 58.

αναταραχής και αταξίας, η κεντρική εξουσία θα κάνει, όπως θα δούμε στη συνέχεια³⁶, χρήση μεθόδων καταστολής και ελέγχου του φαινομένου.

Για την καλύτερη οργάνωση αναπτύσσεται και στην Αθήνα σύλλογος Ζητιάνων με έδρα και γραφεία στην οδό Αλβανίας (σήμερα Β. Ηπείρου), στον Κολωνό. Εκεί ο πρόεδρος, ως εγγράμματος, δίνει εντολές και καθορίζει τις περιοχές «δράσης» του καθενός. Κρατά για τον εαυτό του τον Άγιο Παντελεήμονα Αχαρνών, γιατί ο Άγιος Παντελεήμων ελεούσε τους φτωχούς, και πιο πολύ γιατί ήταν η καλή δουλειά (πολύς κόσμος και πιο πλούσιοι από τον βούθουλα)³⁷. Η αστυνομία όποιον συλλάμβανε τον πήγαινε στο αυτόφωρο. Έτσι, στα «γραφεία» υπήρχε στέγη και κρεβάτι.

---

³⁶ Κρασίδου Μαρία, *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους*, εκδόσεις Τυποθήτω, Αθήνα, 2000, σελ. 32.

³⁷ Περιοδικό *ΤΟΤΕ*, Ιούνιος 1983.

III. Η επαιτεία των κατοίκων της Ορεινής Ναυπακτίας

*Έχω σφάχτη στην καρδιά,
που μου χάλασε η σοδειά.
Το χειμώνα πώς θα βγάλω;
Θα χαθώ το δίχως άλλο.
Με γκρινιάζει η φαμελιά,
που με δέρνει αναδουλειά,
Λάδι γέννημα και κότες,
φέρνουν πίσω οι ρουμελιώτες
κουβαρίστρες και βελόνια,
εικονούλες και άλλα ψώνια.
Παίρνω θάρρετο τρανό,
με πραμάτεια ξεκινώ.
Ο Μοριάς, Θεέ μου, ας μου δώσει
Λάδι. Στάρι, καλαμπόκι.*

Το παραπάνω κείμενο είναι δηλωτικό της αγωνίας που ζουν οι πληθυσμοί των ορεινών χωριών της Ναυπακτίας για την επιβίωση, αλλά και δηλωτικό των μόνων επιλογών που έχουν.

Η πρακτική της επαιτείας, στην Ορεινή Ναυπακτία, φαίνεται ότι συμβαδίζει με μορφές πλανόδιας εργασίας. Σύμφωνα με την τοπική βιβλιογραφία και τις προφορικές μαρτυρίες, κάτοικοι από ορισμένα χωριά των Κραβάρων (Άγιος Δημήτριος, Αβόρανη –σημερινό Λιβαδάκι–, Πέρκο, Περίστα, Κλεπά, Αράχοβα, Νεοχώρι, Πλάτανος) βγήκανε ζητιάνοι.³⁸ Ίσως να πρωτοσυνδέθηκαν με αυτήν την πρακτική κάτω από τις πιέσεις μιας ιστορικής συγκυρίας, όπως είναι η πολύ βαριά φορολογία που έβαλε ο Ντελήπασης του Επάχτου –σύμφωνα με το έγγραφο 976/860 του Αρχείου Αλή Πασά της Γεννάδιου Βιβλιοθήκης– η οποία οδήγησε τους Κραβαρίτες σε απόγνωση. Η ανάγκη ωθούσε στη φυγή από τα χωριά τους ξυπόλυτοι, μ' ένα ραβδί στο χέρι κι ένα ταγάρι σταυρωτά. Απώτερος στόχος ήταν να γίνουν έμποροι, αλλά ώσπου να πετύχουν αυτόν γίνονταν μικροπωλητές, γυρολόγοι,

---

³⁸ Πάνος Πυλαρινός, *Κράβαρα και Κραβαρίτες*, ό.π., σελ. 39.

ζητιάνοι, στα χωριά και στις πόλεις του κάμπου. Συχνά αυτοί οι πλάνητες ληστεύονταν και υφίσταντο τις διώξεις της αστυνομίας με σκληρό τρόπο, κι έτσι ανέπτυσαν πλήθος αντιδράσεων για να αποφύγουν τις κακοτοπιές. Χρησιμοποιούσαν την πονηριά³⁹, τη μικροαπάτη, το ψέμα.

Η ανάγκη να ζήσουν και να εξοικονομήσουν πόρους για την υπόλοιπη οικογένεια ή μόνο για την επιστροφή στο χωριό, τους έσπρωχνε και πάλι στη ζητιανιά ή τους έκανε να επινοήσουν άλλο επάγγελμα, όπως του «χατζή από τα Ιεροσόλυμα».

Ο Βλαχογιάννης γράφει: «Από τη λέξη διακονία προήλθε η διακονία και ο διακονιάρης. Διακονιάρης - διακονιάρια ήταν ο καλόγερος - καλόγρια που δουλεύανε για το μοναστήρι. Ύστερα κάθε ζητιάνος καθιερώθηκε να λέγεται στη Ρούμελη διακονιάρης. Από την καλογερική ζητιανιά φτάσαμε στη λαϊκή ζητιανιά»⁴⁰. Η λαϊκή διακονιά είχε κύρια αιτία την αθλιότητα και κακομοιριά των ορεινών χωριών. Στην αρχή ο φτωχός ζητούσε στήριγμα και βοήθεια από το γειτονικό μοναστήρι. Το τελευταίο στήριζε όσο μπορούσε τους πένητες. Στη συνέχεια τους έδινε ένα «πιστοποιητικό φτώχειας», το οποίο το υπέγραφαν οι δημογέροντες. Το «χαρτί» αυτό ήταν διαβατήριο για τη διακονιά. Χαρακτηριστικό είναι το έγγραφο από το Αρχείο Αγωνιστών Εθνικής Βιβλιοθήκης με αριθμό 154, το οποίο και παραθέτω:

«Βασίλειον της Ελλάδος

Ο Δήμαρχος Κροκυλίου πιστοποιεί ότι η φέρουσα το παρόν Ακτίδω Κεχαγιοπούλου, χήρα σύζυγος του ποτέ Γεωργίου Αναγνώστου Κραβαρίτου ή Παχομίγου, καταγόμενη από την κωμόπολη Πλατάνου των Κραβάρων και διαμένουσα ενταύθα, είναι άτεκνος, ακτήμων όλως και άπορος παντός προς το ζην αυτής μέσον, διατηρούμενη υπό ψυχικήν περίθαλψιν του γεγηρακότος ιερέως Παπακωνσταντίνου Παπαγεωργίου κατοίκου ενταύθα. Διάγουσα δε κατά την κρίσιν μας το εξηκοστόν έτος της ηλικίας της, δεν δύναται να πορευθεί πλέον τα διά το υπόλοιπον της ζωής της απαιτούμενα, αφού τα μέχρι τούδε μέσον εξέλιπεν απ' αυτής, τουτέστι προχωρήσασα κατά την ηλικίαν δεν δύναται να εργασθεί προς απολαυήν των προς διατήρησίν της απολύτως αναγκαίων, υποκειμένη εκ τούτου εις αξιολύπητον δυστυχίαν και παράκαιρον της ζωής απόλαυσιν.

³⁹ Θ. Παπαθανασόπουλου, *Περίστα Ναυπακτίας*, εκδόσεις Μελέαργος, Αθήνα, 1998, σελ. 68.

⁴⁰ *Ναυπακτικά Μελετήματα*, σελ. 472.

Εις πίστωσιν όθεν τούτων εφοδιάζεται με το παρόν κατ' αίτησίν της προς χρήσιν της.

Εκ Πενταγιούς 25 Φεβρουαρίου 1860

Ο δημαρχικός πάρεδρος

(Τ.Σ.) Χαρ. Κυρίτζης

Επικυρούται το γνήσιον της υπογραφής

Του Δημαρχούντος παρέδρου του Δήμου

Κροκυλίου Χαράλαμπους Κυρίτζη.

Ο Έπαρχος Δωρίδος

Κ.α.α. ο Γραμματεύς

(Τ.Σ.) Ιωάν. Νικολαΐδης

Σύμφωνα με το πιστοποιητικό αυτό, η χήρα Αχτίδω Κεχαγιοπούλου, σύζυγος του αγωνιστή της ελληνικής επανάστασης Γεωργίου Αναγνώστου Κραβαρίτη ή Παχομίγου, επειδή βρίσκεται σε προχωρημένη ηλικία, δεν μπορεί να εργαστεί, και άρα δεν μπορεί να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για τη ζωή, εφοδιάζεται με το πιστοποιητικό –μετά από αίτησή της– για να αποδείξει ότι είναι φτωχή.

Στο παραπάνω πιστοποιητικό φτώχειας διαπιστώνουμε και ένα άλλο στοιχείο, ότι επαιτεία δεν ασκούσαν μόνο άνδρες, αλλά και γυναίκες. Οι γυναίκες οι οποίες αναγκαζόταν να ζητιανεύουν ήταν συνήθως χήρες. Η συνέντευξη που μας παραχώρησε η Κυριακή Γαλανοπούλου αφορά ένα γεγονός που της διηγήθηκε η μητέρα της.

«Το φθινόπωρο, έκανε ένα ταξίδι, για 50 μέρες η θεία της Ρηγοπαντελένια. Χήρευε, φτώχυνε πιο πολύ η καημένη η θεια μου, γιατί τον γέροντά-της τον τουφέκισε και τον σκότωσε ένας γείτονάς του, του έκοψε τα σταφύλια για μια φιλονικούμενη κληματαριά. Σάλωνα-Αράχοβα-Λειβαδιά με συντρόφισσα στη ζητιανιά κάποια άλλη και επιστροφή. Αυτή η συντρόφισσα δεν της έδωσε τίποτα. Ούτε 2.500 δρχ. που κέρδισε την πρώτη φορά. Μόνο που χόρταινε ψωμάκι. Γύρισε όπως ξεκίνησε».⁴¹

Τη συμμετοχή των γυναικών στην επαιτεία τη μαρτυρεί και ένα μέρος από το σατιρικό ποίημα του Συνοδινού, όπου η κόρη αντιστέκεται στη θέληση των γονέων και των συγχωριανών της, προτιμώντας, καθώς λέει, να γίνει καλόγρια παρά διακονiάρα:

---

⁴¹ Αφήγηση της Κ. Γαλανοπούλου.

*Η μάνα της ντροπιάζεται, ο κυρ Στρατής θυμώνει,
της ψαλιδίζει τα μαλλιά και χάμου την ζαπλώνει.
Όσο να πεις πάτερ ημών στη φάλαγγα τη βάνουν,
της σπάζουν τ' ένα δόντι της, τρία δόντια βγάνουν,
και λαχταρίζει η λυγερή κι οι στρίγγλες τραγουδάνε:
– Καλότυχος ο κύρης σου κι η μάνα που σ' εγέννα
που κάθε χρόνο θα έρχεσαι με τράστα φορτωμένη
και πάλι θα σε δέχεται του Μισηριού η στρατά...
Η γεροντότερη γριά συμβουλεύει ένα κορίτσι:
Το παχουλό χεράκι σου το κρινοζυμωμένο
δείξε πως από γενετής σου είναι κρατημένο.
Κόρη μου, σαν την πέρδικα με το ένα πόδι στάσου,
κάμε πως σεληνιάζεσαι και σαν κουφή μουγκάσου.
Πάρε της γης τα τρίστρατα με τα φτερά του αέρα
και γύρισε στο σπίτι σου τρανή κυρά μια μέρα.*

Χαρακτηριστικό είναι επίσης το υπ' αρ. 17031/2 έγγραφο του Αρχείου Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδας που εξηγεί τους λόγους που ο δήμαρχος Προσχίου πιστοποιεί τον λόγο για τον οποίο ο αιτούμενος ζήτησε πιστοποιητικό.

«Βασίλειον της Ελλάδος

Ο Δήμαρχος Προσχίου

Πιστοποιεί

Επί τη οριζομένη από τον ποινικόν Νόμον ποινή και τη υποχρεώσει της ανηκούσης πολιτικής αποζημιώσεως ότι ο Χαράλαμπος Σταύρου ετών 65 (εξήκοντα πέντε) εκ του χωρίου Δεροβιτσάς του οποίου προΐσταμαι του Δήμου, αποκατεστημένος εν τω Δήμω τούτω και εγγεγραμμένος εν τω Δηματολόγιω του Δήμου μας από 22 Φεβρουαρίου 1852 και τον αύξ. αρ. 195 της κοινότητας του αυτού χωρίου, είναι αυτός υπηρετήσας στρατιωτικώς την πατρίδα κατά υπέρ ανεξαρτησίας ιερών αγώνα απ' αρχής μέχρι τέλους αυτού, ότι ήδη ευρίσκεται σε ενδεή κατάσταση και έχει πολυμελή οικογένειαν, οίον την σύζυγό του Βασίλων ετών 48 και τέκνα Ιωάννην ετών 25, Γεώργιον 23, Σταύρον 20, Τασίαν 18, Δημητρούλαν 15, Μαρίαν 13, Θεοδόσιον 11, Κοσμάν 9, Φίλιππον 7 και Αικατερίνην 5.

*Διό κατ' αίτησίν του εξεδόθη το παρόν προς την χρήσιν του.
Εν Πλατάνω την 10 Ιουνίου 1865*

Ο Δήμαρχος

(Τ.Σ.) υπογραφήν δυσαν

ε. Χρίστος Γιαβρούτος

Το πιστοποιητικό από τον Δήμαρχο υπέχει όχι μόνο το ρόλο του «διαβατηρίου»⁴², αλλά και ενός είδους φυλακτού που προφύλασσε από τους διωγμούς των δημόσιων αρχών.

Τα πιστοποιητικά αποτελούσαν την εγκεκριμένη οδό για την αναζήτηση της φιλανθρωπίας των άλλων. Έτσι η επαιτεία έγινε το έσχατο καταφύγιο των πολύ φτωχών.

Ο Βλαχογιάννης σημειώνει ενδεικτικά: «Έτσι θαρρώ, με τη συνδρομή της Παναγιάς της Κραβαριώτισσας (διαλυμένη μονή στη Χώμορη) άνοιξε η πληγή της Κραβαρίτικης ζητιανιάς... Η ζητιανιά, ως επάγγελμα βιοποριστικό, είναι γέννημα της φτώχειας ορισμένων βουνίσσιων περιφερειών που δεν παρέχουν κανέναν πόρο στους κατοίκους, γέννημα της απελπισίας κι έσχατο καταφύγιο των απελπισμένων».

Στα Κράβαρα, όπως και σ' άλλες άγονες περιοχές (από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας), επικρατούσε η ηθική αντίληψη πως η ζητιανιά δεν είναι ντροπή. Σ' αυτό συνέβαλε και η κρατική αδιαφορία, δημιουργώντας έτσι τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της επαιτείας σ' όλες τις μορφές. Η εφημερίδα *Αθηνά*, στο φύλλο 314, στις 14-3-1836 γράφει:

---

⁴² **Αριθμ . Εγκ. 78 «Περί εσωτερικών διαβατηρίων»** Προς τας Διοικήσεις του Κράτους

Ο διοικητής Φθιώτιδος μας εγνωστοποίησεν, ότι πολλάί των κατά το κράτος αστυνομικών αρχών , εναντίον του αρθρ. 8 του περί εσωτερικών διαβατηρίων Β. Διατ. από 28 Μαρτίου 1835, εκδίδουσι διαβατήρια χωρίς να σημειώσωσιν εις αυτά τα διαγνωστικά σημεία, ή χαρακτηριστικά των ατόμων, προς τα οποία εκδίδονται. Τοιαύτη έλλειψις από μέρους των αστυνομικών αρχών είναι κατακριτέα και αξιόποινος, όχι μόνον διότι είναι παράβασις ρητής διατάξεως ειρημένου Β. Διατάγματος, αλλά και διότι διευκολύνει τους φυγόδικους, ληστές και άλλους κακούργους εις το να υπεκφεύγωσι την καταδίωξιν της εξουσίας, εκτός δε τούτου δίδει και αφορμήν εις το να ενοχλώνται άτομα ως ύποπτα παρέχοντα άλλως εγγυήσεις εντίμου και ειρηνικής διαγωγής.

Σας προσκαλούμεν διά τούτο, Κύριε διοικητά, να εκδώσητε τας πλέονας εντόνους διαταγάς εις αστυνομικάς αρχάς της περιφέρειάς σας, να επισταίνωσιν αδιάληπτον προσοχήν περί την ακριβή τήρησιν του περί Εσωτερικών διαβατηρίων Β. Διατ., κατά της από 16 Ιανουαρίου 1839 υπ' αριθμ. 646 Υπουργικής εγκυκλίου και να τιμωρήτε παραδειγματικώς εκείνον τον Αστυνομικόν υπάλληλον, όστις, είτε εκ προθέσεως, είτε εξ ολιγωρίας, ήθελεν υποπέσει του λοιπού εις ελλείψεις αντικειμένας εις τα περί Διαβατηρίων κανονισμένα.

Εν Αθήναις, την 30 Ιουλίου 1845,

Ο Υπουργός

ΙΩ. ΚΩΛΕΤΗΣ

«...Πολλοί συγγέουν, κύριοι, τον πτωχό με τον Ζητιάνο, αλλά πόσο διαφέρει ο ένας από τον άλλον, όσο ο αθώος από τον ένοχο. Ο πτωχός είναι φίλεργος, επιμελής κι επιδέξιος εις την εργασία του, αλλά ή δεν βρίσκει εργασία, ή κακά γεράματα και δεινές ασθένειες κατέστρεψαν τις φυσικές του δυνάμεις, μόνο τη γλώσσα του και το χέρι του άφησε ανεπηρέαστο για να το απλώσει στους συμπαθείς και να επικαλεσθεί βοήθεια, ίσως και εκείνων, των οποίων κάποτε ήταν καλύτερος. Ο δε ζητιάνος είναι λυμεών και αληθινή της κοινωνίας λέπρα. Αυτοί κατοικούν γενικά σε κατώγια σκοτεινά και ακάθαρτα, αποφεύγον κάθε εργασία, συνηθίζουν σύγκαιρα στη γυμνότητα, στο ψύχος, στον καύσωνα, συνηθίζουν να στραβώνουν τα χέρια και τα πόδια τους με τέτοιο τρόπο ώστε να φαίνονται χλωοί και κουλοί, και να βάζουν πάνω στο δέρμα χόρτα δριμύχυμα, που προξενούν έλχη γανραιοειδή και αληθινά χειρώνεια, προσποιούνται τον τυφλόν και τον αόμματο επιθέτοντας αλευρόκολλα επάνω στα βλέφαρά τους. Άλλοτε πάλι κάνουν τον εννεό και τον επιληπτικό. Με τέτοια κινούν τη συμπάθεια και των ασπλαχνότερων και λύνουν τη σακούλα και των πιο φιλάργυρων. Η ασέλγεια, η αδηφαγία και η φιλαργυρία τους ακολουθεί παντού όπως ο ίσκιος τους. Στην Κωνσταντινούπολη είδα μερικούς ζητιάνους, οι οποίοι αφού επέστρεφαν στην οικία τους έδειχναν την υπερική στολή τους και φορούσαν τζουμπέδες λαμπρούς. Οι γυναίκες και οι δουλεύτρες τους τους ονόμαζαν τζουλεπίδες. Εννοείται ευθύς όταν πατούσαν το κατώφλι της οικίας τους έδιναν την άδεια στους οφθαλμούς τους, στα πόδια τους και στα χέρια τους να επανέλθουν στην πρώτη φυσική κατάστασή τους.

Οι ζητιάνοι σχηματίζουν συντεχνίες ή σώμα ξεχωριστό, έχουν ξεχωριστή διάλεκτο, για να μην καταλαβαίνουν οι φορολογούμενοι και απατώμενοι απ' αυτούς τα πονηρά διαβούλια τους. Αλήθεια η ανάγκη πρωτογέννησε τη ζητιανιά κατά τον πέμπτο αιώνα».

Η εφημερίδα *Αιών*, στις 30-4-1939, τα βάζει με τους Κραβαρίτες επαίτες, που τους εντοπίζει σε μερικά χωριά του Δήμου Προσχίου (σημερινού Πλατάνου), γιατί: «Πολλοί απ' αυτούς τους επαίτες υποκρίνονται εκτός των συνόρων τους ιερείς, μοναχούς και δερβίσηδες και εκτελούν τα έργα αυτών... Η αυστηρότητα των μέτρων της κυβέρνησης δεν στάθηκε ικανή να εμποδίσει την κατάχρηση αυτή και είναι αδύνατο να πετύχουν όσο οι Δημοτικές αρχές αθετούν τα διατάγματα και χορηγούν εύκολα τα αποδεικτικά διαβατήρια που απαιτούνται για την επιτυχία.

Τα μέτρα που προτείνει η εφημερίδα *Αιών*, είναι η απαγόρευση της έκδοσης διαβατηρίων⁴³ από τους Δήμους σε κατοίκους των περιοχών αυτών, οι οποίοι δεν μπορούν να αποδείξουν πασιφανώς την εμπορική τους ικανότητα, έτσι ώστε να περιορίζονται οι μετακινήσεις των επαγγελματιών επαιτών.

Και αν εξασφαλίσουν παιδιά για τις αποστολές, απαιτούνταν περισσότερα πιστοποιητικά και στοιχεία.

*«Ο αρχιταξιδιώτης είχε και αυτός τις γνωριμίες του και τις περισσότερες φορές αντί να φυλακίσουν τα μικρά, τα άφηναν ελεύθερα. Όταν γυρίζανε στο κατάλυμα ξέρανε τι θα τραβούσαν».*⁴⁴

Με νόμο του 1833 δίνεται το δικαίωμα στους δημάρχους να εκδίδουν πιστοποιητικά επαπειτίας⁴⁵ στους ενδεείς, αλλά και την αποπομπή των επαιτών στους

---

⁴³ **Αριθμ. Εγκ. 100 «Περί απαγορεύσεως της επαπειτίας»**

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

Προς τους Νομάρχας του Κράτους

Προς τον νομάρχη Ακαρνανίας και Αιτωλίας προήλθε κατά το τέλος του παρελθόντος μηνός Μαΐου νέος τις, Μιχ. Κρίτσας καλούμενος, όστις εξήτησατο χρηματική βοήθειαν μετ' ερωτήσεις περιστρεφόμενας περί την καταγωγήν και το επάγγελμά του και περί τον λόγον, δι' ον δεν επιζητεί προσπορισμόν των προς το ζην εις την εργασίαν, αλλά περιάγει επαιτών, εγνώσθη, ότι ην ούτος εφωδιασμένος πιστοποιητικώ εκδεδομένω μεν υπό του δημορχευόντος Αμφίσσης, επικεκυρωμένω δε υπό γραμματέως του επαρχείου Παρνασίδος, δι' ου, επί τω λόγω, ότι περιπεσών εις ζημίας εξ εμπορικών περιπετειών περιήλθεν εις πενείαν, συνίστατο, ως ελέους άξιος, προς το τέλος τού να τω επιτραπή υπό των διοικητικών αρχών μερών ωρισμένων της Ελλην. χώρας να επικαλεσθή την βοήθειαν των πολιτών.

Εκτελών το καθήκον του ο ειρημένος νομάρχης τον μεν επαίτην παρέδωκεν εις την αστυνομίαν, το δε πιστοποιητικόν κατέσχε και μοι υπέβαλεν.

Το γεγονός τούτο ενέχθεν εις γνώσιν μου ενεποίησε και εις εμέ, ως και εις τον ειρημένον νομάρχη, την πλέον αλγεινήν εντύπωσιν, εις πολλήν δε μ' ενέβαλεν απορίαν η τόλμη των ειρημένων δημοσίων αρχών, ων η μεν εξέδωκεν η δε επικύρωσεν άδειαν επαπειτίας. Και άλλοτε εδήλωσεν υμίν το υπουργείον και νυν επαναλαμβάνω καγώ, ότι ο νόμος ου μόνον απαγορεύει την επαίτησιν αλλά και εις ποινάς υποβάλλει τους ασκούντας αυτή, οι δε ταύτην επιτρέποντες δημόσιοι και δημοτικοί υπάλληλοι παραβιάζουσιν ουσιοδέστατον καθήκον των, διότι υποθάλλουσιν ούτω πράξιν απηγορευμένην υπό του νόμου και αξιόποινον.

Όθεν παραπέμπων υμάς εις το άρθρον 46 του περί δημοτ. αστυνομίας διατάγματος, το άρθρο 662 και 663 του ποινικού νόμου κατ' τα διά των από 1 Νοεμβρίου 1848 και 25 Απριλίου 1858 υπ' αριθ. 172 και 26 υπουργ. εγκυκλίων διαταχθέντα, σας παρακαλώ, κύριε νομάρχα, να επαναλάβητε εντονότερων τας διαταγάς σας προς τας υφ' υμάς διοικητικές και δημοτικές αρχάς, διατάσσοντες αυτάς ν' απέχουσιν από του να εκδίδωσι του λοιπού αδείας προς επαίτησιν και γνωσιοποιούντες αυταίς, ότι θέλομεν προσενεχθή μετά παραδειγματικής αυστηρότητας κατά πάσης αρχής ήτις ήθελεν εξελεχθή εκδούσα τοιαύτας αδείας εναντίον του νόμου και των διά της παρούσης διατασσομένων. αξιώ δε, κύριε νομάρχα, να επιτηρήτε αγρύπνως και μοι καταγγέλητε πάραυτα πάσαν παράβασιν τοιαύτης φύσεως, ίνα ενεργώνται τα πρασήκοντα κατά του παραβάτου.

⁴⁴ Αφήγηση της Γεωργίας Δεδοπούλου.

⁴⁵ **Αριθμ. Εγκ. 172 «Περί επαιτών»**

Προς τους Νομάρχας του Κράτους

Ο Νομάρχης Αττικής και Βοιωτίας μάς πληροφορεί, ότι φυγόπονος τις μεταβάς εις Αθήνας και μετερχόμενος τον επαίτην, ευρέθη φέρων έγγραφα εκδεδομένα προς αυτόν παρά διάφορων

οικείους δήμους. Έτσι πριν φύγει ο επαίτης για την αποστολή, θα περάσει από τον Δήμαρχο και θα παραλάβει το ήδη έτοιμο πιστοποιητικό. Το πεδίο της κίνησής τους έφτανε ως τη Ρωσία, σύμφωνα με τις προφορικές αφηγήσεις:

*«Στο τέλος του Μάρτη παρουσιαζόταν κίνηση στα χωριά μας. Ετοιμαζόταν για ταξίδι στη Ρωσία. Μια παρέα έγινε με αρχηγό τον Ν.Χ. Ρήγα, το Δημήτρη Μαλαβέτα, τον αδερφό του τον Παντελή, τον Τάσο Καλλιμάνη και τον παππού μου. Οι τρεις πρώτοι ήταν συνέταιροι. Μοίραζαν τις εισπράξεις. Τον Τάσο και τον παππού μου τους είχαν με μιστό. Τον παππού μου τον πλήρωναν 100 δραχμές το μήνα και τον Τάσο με 50 δραχμές το μήνα. Κέρδιζαν όσα κέρδιζαν και οι μεγάλοι. Γι' αυτό τον μίσθωναν περισσότερο. Όλοι τον κουτσόγλωσσο κάνανε. Τον παππού μου τον είχαν εφοδιάσει με ψεύτικα πιστοποιητικά. Έλεγαν ότι, στον Κρούτσοβο της Μακεδονίας, οι Βούλγαροι του έσπασαν το χέρι, του έκοψαν τη γλώσσα, του σκότωσαν τον πατέρα και τον μεγάλο του αδερφό. Ο Τάσος Καλλιμάνης, επειδή δεν ήταν ικανοποιημένος με το μίσθωμα των 50 δραχμών το μήνα, είτε γιατί κατάλαβε ότι τον αδικούσαν, συγκρίνοντας το τι παρέδιδε κάθε βράδυ, τον άλλο χρόνο πήρε δικό του δρόμο. Πήγε στη Μογγολία. Εκεί χάθηκε. Κατά μια πληροφορία, αρρώστησε και πέθανε. Κατά μια άλλη πληροφορία, τον παραφύλαξαν κακοποιοί, του πήραν τις οικονομίες και τον σκότωσαν».*⁴⁶

Οι μετακινούμενοι επαίτες προκαλούσαν σε αρκετές περιπτώσεις την εχθρότητα⁴⁷ των γηγενών που τους κατηγορούσαν ότι τους παίρνουν τις δουλειές και τους υποβαθμίζουν. Το Ρωσικό μάλιστα κοινοβούλιο απασχολήθηκε με το ζήτημα του κατακλυσμού των Ελλήνων ζητιάνων, με τις εχθρότητες που προκαλούσε η παρουσία τους και επέβαλε περιορισμούς. Άλλοι τόποι ήταν χώρες των Βαλκανίων, η Αμερική, η Κωνσταντινούπολη. Απαραίτητο εργαλείο και συμβολικό στοιχείο της επαιτείας

δημοτικών αρχών, δι' ων συνιστάτο ως άξιος ελέους και τω επιτρέπετο να περιέρχεται προς ζήτησιν ελεημοσύνης.

⁴⁶ Αφήγηση του Βασίλη Ρήγα. Βλ. και Μποσινάκος Γιώργος, *Στ' Απόσκια της Αράχovas*, σελ. 456, όπου σημειώνεται ότι η Ρωσία ήταν τόπος προορισμού των επαιτών.

⁴⁷ «Ο παππούς μου ο Μήτρος ο Παπακώστας έμαθε ότι στο παλάτι του Ρασπούτιν είχε πάει ο Κώστας Κωλέττας, μικρός “κωφόλαλος” απ' τον Αϊ-Δημήτρη. Πήγε κι αυτός ως “κωφόλαλος” να ζητιανέψει. Όμως οι χωροφύλακες τους ανακαλύψανε και τους αναζήτησαν. Έτρεξαν σε διάφορα μέρη σε αναζήτησή τους. Τους βρήκαν στο δρόμο που έφευγαν για την Πετρούπολη. Τους αναγνώρισαν. Τους σταμάτησαν, αλλά ο παππούς μου “ο κωφόλαλος” τους έβρισε φωνακτά. Τους πιάσανε. Αποκαλύφθηκαν, τους βρήκαν μετά τα ψεύτικα πιστοποιητικά. Τιμωρήθηκαν με έξι μήνες φυλακή και στη συνέχεια με εξορία στην Ελλάδα. Έτσι στο μέρος αυτό δεν μπορούσε να ξαναπατήσει κωφόλαλος» (μαρτυρία Κ.Μ.).

ήταν η μαγκούρα⁴⁸, χιλιογδαρμένη από τα δαγκώματα των σκύλων. Το εσωτερικό της ήταν κούφιο και συχνά εκεί έκρυβαν τις οικονομίες τους.

Κάποιοι απ' αυτούς λέγονταν «Χατζήδες», δηλαδή προσκυνητές των Άγιων Τόπων. Στην ουσία δήλωναν ότι έρχονταν από τα Ιεροσόλυμα και πουλούσαν, για ενίσχυση δήθεν των ιερών τόπων, αγιασμένα γιατροσόφια και ιερά αντικείμενα.

Το «σαράφισμα» και το «μαντάλωμα», που θα πει ξεγέλασμα πάνω στην εμπορική συναλλαγή, ήταν επίσης μια δραστηριότητα της ευκαιριακής μορφής της επαιτείας. Οι «σαραφιτζήδες» έδιναν σκάρτα εμπορεύματα και τα παρουσίαζαν ως πανάκριβα. Κατά τη συναλλαγή ξέδιναν με αριστοτεχνική δεξιότητα και ταχύτητα πλαστά Κωνσταντινάτα και έπαιρναν χρυσά. Επειδή όμως γι' αυτό το αδίκημα προβλεπόταν μακροχρόνια κάθειρξη, οι «σαραφιτζήδες» άλλαζαν αμέσως τόπο για να χαθούν τα ίχνη τους.⁴⁹ Αυτές οι τρεις δραστηριότητες των κατοίκων της Ορεινής Ναυπακτίας διήρκεσαν όλον τον 19^ο αιώνα και μέχρι την πρώτη εικοσαετία του 20^ο αιώνα.

Στα μέσα της δεκαετίας 1940 αρκετές πρακτικές και δραστηριότητες των «μπολιαραίων» άλλαξαν. Αρχίζουν να ασχολούνται με τις μεγεθύνσεις και κορνιζώσεις οικογενειακών φωτογραφιών. Η παράδοση των κορνιζών στους πελάτες γινόταν σε εποχές που αυτοί θα είχαν χρήματα να πληρώσουν. Καλύτερη εποχή γι' αυτούς, ήταν η εποχή της συγκομιδής και της πώλησης των προϊόντων τους στους μεγαλεμπόρους και στους συνεταιρισμούς.

Με την έναρξη της δεκαετίας του 1950, αρκετοί ασχολούνται με το πλανόδιο εμπόριο ρολογιών. Σύμφωνα με τις προφορικές αφηγήσεις, πρωτοπόρος στο εμπόριο των ρολογιών ήταν ο Μήτσος Πατίλης από το χωριό Περίστα. Ο Πατίλης εισήγαγε τον πολύ εξυπηρετικό θεσμό της πληρωμής των εμπορευμάτων με δόσεις.⁵⁰

---

⁴⁸ Αφήγηση του Κώστα Παπακώστα από το Νεοχώρι.

⁴⁹ Θ. Παπαθανασόπουλος, *Οι Μπουλιαραίοι και τα Μπουλιάρικα*, εκδόσεις Ελληνικά Θέματα, Αθήνα, 1969.

⁵⁰ Αφήγηση του Χρήστου Μ.: «Ένας Περκιώτης για να μην επισκέπτεται τα σπίτια των πελατών του, που πολλές φορές δεν εξοφλούσαν την υποχρέωσή τους με την πρώτη επίσκεψη, κατέθεσε πολλές αγωγές στο ειρηνοδικείο της περιοχής, με κατηγορούμενους τους πελάτες του. Σχεδόν όλο το πινάκιο της δικάσιμης μέρας ήταν από κατηγορούμενους πελάτες του.

Άρχισε η συνεδρίαση. Πρώτη, δεύτερη, τρίτη, τέταρτη, πέμπτη υπόθεση, πάντα ο ίδιος κατηγορος, με διαφορετικούς κατηγορούμενους. Ο πρόεδρος του δικαστηρίου διακόπτει τη συνεδρίαση και απευθύνεται στον κατηγορο και ερωτά από πού κατάγεται. Όταν ακούει πως κατάγεται από χωριό της Ναυπακτίας, εγείρεται και με αυστηρό ύφος λέγει: "Πονηρέ Κραβαρήτη, μετέτρεψες την πατροπαράδοτη επαιτεία σε δικαστική υπόθεση και αντί να περιέρχεσαι τας οικίας των πελατών σου, ανέθεσες το δικαστήριο να εισπράττει τις οφειλές σου. Αναβάλλεται η εκδίκαση των υπόλοιπων υποθέσεων και διακόπτεται η συνεδρίαση για σήμερα"».

*«Ο τόπος μας είχε βγει από τις καταστροφές της Κατοχής του Εμφυλίου οικονομικές δυνατότητες των ανθρώπων ήταν πολλοί μικρές. Πολλοί Περκιώτες βρίσκονται στη Βόρεια Ελλάδα, Πελοπόννησο, ως φωτογράφοι ή μικροπωλητές κυρίως ρολογιών. Το εμπόρευσμά τους το πουλούσαν με πίστωση και το αντίτιμο θα το εισέπρατταν στο τέλος του καλοκαιριού με τη συγκομιδή των καλλιεργείων».*⁵¹

Το πλανόδιο εμπόριο των ρολογιών επέτρεψε μια επαγγελματική κινητικότητα. Διαπιστώνεται ότι πολλά κεντρικά καταστήματα των Αθηνών, της Θεσσαλονίκης, της Αλεξανδρούπολης, του Βόλου, της Χαλκίδας, του Αγρινίου ανήκουν στην ιδιοκτησία των Ορεινών Ναυπακτίων. Στην αρχή πουλώντας μόνο ωρολόγια και μετά διαθέτοντας παράλληλα ένα νέο αντικείμενο, τον επεξεργασμένο και μεταποιημένο σε κοσμήματα χρυσό⁵². Οι αναφορές στα Πατίλης, Καγκάνης, Λαλαούνης, Μπαράκος, Παπαδημητρίου, Βελαώρας εκ μέρους των αφηγητών καθίστανται ενδεικτικές. Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, ένα νέο είδος πλανόδιου εμπορίου, των ειδών προικός, που συνδέεται με τους πρώην ασκούντες κάθε μορφής πλανόδια, ευκαιριακή δραστηριότητα –μεταξύ αυτών και της επαιτείας–, έκανε την εμφάνιση του.

Οι πρακτικές της ζητιανιάς

Ο επαγγελματίας ζητιάνος επιστράτευε πολλά τεχνάσματα για να προκαλέσει τον οίκτο, έκανε τον τυφλό, το σακάτη, τον επιληπτικό στις περιοδείες, και όταν γυρνούσε στο χωριό ήταν και πάλι υγιέστατος. Σ' όλα αυτά, το ντύσιμο, η μαγκούρα και ο πειστικός λόγος έχουν τον κυρίαρχο ρόλο. Η Ντίνα⁵³ από την Κλεπά θυμάται τον παππού της, που της είχε πει, τι του είπε ο προστάτης από το διπλανό χωριό, τον Άγιο Δημήτριο.

«– Θα περπατάμε μέρες. Θα περπατάμε και θα ζητάμε. Δε θα βγει μεγάλο καζάντι αλλά από τίποτα κάτι θα οικονομήσουμε. Θα ζητάς και θα συγχωρνάς τα πεθαμένα. Θα κάνεις τον κακόμοιρο. Τον αδικημένο στη ζωή. Σου κάηκε το σπίτι. Σου το πήραν τα τούρκικα ασκέρια- στρατός. Ορφάνεψες μικρός, δε γνώρισες γονείς. Τέτοια θα λες. Μη

⁵¹ Προφορική μαρτυρία του Μποσινάκου Θανάση.

⁵² Θ. Παπαθανασόπουλος, *Περίστα Ναυπακτίας*, εκδόσεις Μελέαργος, 1998, σελ. 71: «...δεν θα ήταν υπερβολή αν λέγαμε πως το 40% του εμπορίου χρυσών και αργυρών κοσμημάτων στην Ελλάδα βρίσκεται στα χέρια των Περισιτιανών».

⁵³ Προφορική μαρτυρία της Ντίνας Αναγνωστοπούλου.

σηκώνεις το σώμα σου ψηλά και φαίνεται η λεβεντιά σου. Για περισσότερη σιγουριά κάνε πως κουτσαίνεις. Για σήκω λίγο. Κάνε τον κουτσο να σε ιδώ. Ωραία τα καταφέρνεις και δε θα μας ξεστυλιώσουν (αποκαλύψουν)».

Η αμάθεια, η αφέλεια, η θρησκοληψία των χωρικών, οι άθλιες συνθήκες που ζούσαν οι άνθρωποι, το χαμηλό πνευματικό επίπεδο, οι προλήψεις και οι δεισιδαιμονίες, η μοιρολατρία, η έλλειψη κριτικής, η διοικητική, εκπαιδευτική εγκατάλειψη μετέτρεπαν τους αφελείς σε εύκολα θύματα εκμετάλλευσης.

Ο Γιώργος Μποσινάκος γράφει για ένα περαστικό της ζωής του:

«Στα τέλη του Απρίλη του 1917, στο Αιτωλικό βρέθηκα σε ένα περιποιημένο χαμηλό σπιτάκι, με πλίνθες. Με πλησίασε μια γυναικούλα και μου λέει: “Καλόπαιδο μην ξέρεις τίποτε, να κάμεις το άρρωστο παιδί μας”, ήταν ώρα 8 πρωινή. Οι άνδρες πήγαν στα χωράφια. Αδίστακτα της λέω: “Ξέρω για αβασκαμό”. Μου απαντάει: “Έλα μέσα”. Δειλά προχώρησα. Δίπλα ήταν μια ψάθα κι’ απάνω σε κείνη γυρμένο ένα κιτρινιάρικο πεντάχρονο παιδάκι, με ζωηρά κατάμαυρα μάτια. Η γριά Κεφάλω στο χωριό με είχε μάθει να “σαραντίζω” για να περνάει ο αβασκασμός σ’ ανθρώπους και ζωντανά. Να λοιπόν που ήρθε η ώρα να κάνω κι εγώ το θαύμα. Να σαραντίσω το κιτρινιάρικο παιδί, να γίνει καλά. Εγώ κάτι θα έπαιρνα για τον κόπο και την “τέχνη μου”. Ζήτησα ένα χονδρό ποτήρι. Έβαλα νερό μέσα, λίγο πιο κάτω από την κορυφή. Έκαμα το σταυρό μου. Μ’ ένα πιρούνι σήκωσα μικρούτσικα αναμμένα κάρβουνα και ψιθουριστά τρεις φορές μέτρησα ως το σαράντα. Τα άφηνα τα κάρβουνα να σβήνουν στο νερό του ποτηριού. Όσα ήταν από δρυ, κατέβαιναν στο κάτω μέρος του ποτηριού, όσα ήταν από πλατάνι ή λεύκα ή κλήμα έμειναν επάνω. Όταν τελείωσα, εννιά κάρβουνα έσβησα στο νερό. Το πότισα από τρεις μεριές από το ποτήρι και το ράντισα βουτώντας μέσα την άκρη από τα δύο δάχτυλα, δείκτη και μέσο, ψιθυρίζοντας: “Κύριε ημών Ιησού Χριστέ διώξε στα ζύλα και στα λιθάρια το κακό που βρήκε το παιδί”. Τρεις φορές η επίκληση της βοήθειας από το Χριστό και σταυροκόπημα. Είπα έπειτα στη μητέρα του άρρωστου νηπίου: “Είναι φορτωμένο το παιδί!” Μου ‘βαλε ως δυο οκάδες καλαμπόκι στο σακούλι για πληρωμή, χωρίς να δώσω αλάτι, και έφυγα».

Έκαναν τον μάγο, πουλούσαν σερνικοβότανα και έκαναν και τον έμπειρο γιατρό, που είχε διαλεκτά θεραπευτικά βοτάνια.

Ζητιάνευαν λέγοντας τα παρακάτω:

*«Θεός χωρέστ' τη μάννα σου
δώσ' μου λιγάκι αλεύρι,
να φτιάξω μια κουρκούτη,
ένα, δύο, τρία...*

*Θεός χωρέστ' τον κύρη σου,
δώσ' μου λιγάκι λάδι,
να ρίζω στον κουρκούτη,
ένα, δύο, τρία...*

*Θεός χωρέστ' τη βάβα σου,
δώσ' μου ένα κρεμμύδι,
να ψήσω με το λάδι,
να ρίζω στην κουρκούτη,
για να τη φάω το βράδυ.
Ένα, δύο, τρία...*

Η μαγκούρα

Σημαντικό ρόλο στη ζωή του Κραβαρίτη επαίτη είναι η μαγκούρα. Το ντύσιμο και η μαγκούρα αποτελούσαν χαρακτηριστικό γνώρισμα. Η μαγκούρα αποτελούσε δυναμικό σύμβολο για τους επαίτες. «Οι διαστάσεις της χρηστικότητας, της συλλογικής λειτουργικότητας, μαζί με την έννοια της συλλογικότητας, του αυτοσχεδιασμού της εγγενούς, αδιαχώριστης αισθητικής διάστασης, ενυπάρχουν σ' ένα αντικείμενο, προϊόν ή εκφραστική μορφή της λαϊκής παραδοσιακής χειροτεχνίας και τέχνης, και ως εκ τούτου απαιτείται μια ταυτόχρονη λειτουργική, συμβολική, κοινωνιολογική ανάγνωση του διακοσμητικού περιεχομένου τους, των μορφών τους, όπως επίσης και μια τοποθέτησή τους, στον ιστορικό χρόνο που τα γέννησε για να κατανοηθούν».⁵⁴

Η ενδυμασία

Οι Κραβαρίτες επαίτες φορούσαν ρούχα κουρελιασμένα. Τα ρούχα αυτά ήταν «εκφραστικά αντικείμενα επικοινωνίας» και ήταν «κώδικας πληροφόρησης για την

---

⁵⁴ Κ. Μπάδα, *Εισαγωγή στην κοινωνική ζωή των αντικειμένων*, έκδοση Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα, 2007, σελ. 56.

κοινωνική τους ταυτότητα». Τα ρούχα που φορούσαν δεν εξυπηρετούσαν πρακτικές ανάγκες, αλλά είχαν τις λειτουργίες τους.

Η κυρία Γεωργία Π.⁵⁵ από το Νεοχώρι μάς διηγήθηκε τι της είπε ο πατέρας της.

«Όταν φτάσαμε στην Πάτρα, ο προστάτης τους από το διπλανό χωριό, την Αράχοβα, τους πήρε μαζί του έναν-έναν και πήγανε σ' ένα παλιατζίδικο. Αγόρασε όσα παντελόνια και σακάκια βρήκε. Πέρασε και από ένα παντοφλάδικο και τους αγόρασε παντοφλέ παπούτσια, τα πιο φθηνά νεκροπάπουτσα. Η ντυμασιά τους έκανε μπαμ από μακριά».

Η συνθηματική γλώσσα

Οι Κραβαρίτες μπουλιαραίοι αισθάνθηκαν πολύ νωρίς την ανάγκη της δημιουργίας μιας συνθηματικής γλώσσας, για να μπορούν να συνεννοούνται μεταξύ τους, χωρίς να γίνονται αντιληπτοί από τρίτους. Η γλώσσα αυτή των Κραβάρων είναι περίεργη και συνθηματική και δεν υπερβαίνει τις χίλιες λέξεις, συνδεόμενη κατά την ομιλία με ελληνικά συνδετικά μόρια. Ο Βλαχογιάννης σημειώνει: «Πολύ περίεργα είναι τα ήθη των ζητιάνων επαγγελματιών. Κραβαρίτες και Στεμνιτσιώτες είχαν γλώσσα συνθηματική, παράξενη. Το επάγγελμα βοηθάει στη διατήρηση μιας παλιάς διαλέκτου. Τα Κραβαρίτικα φυλάνε πολλά στοιχεία σλαβικά».⁵⁶ Ο Βλαχογιάννης αναφέρει «Κραβαρίτικα» και όχι «Μπουλιάρικα». Ο Γ. Μποσινάκος αναφέρει: «Οι κραβαρίτες διακοναίοι τσιλίζουν τα μπολιάρικα»,⁵⁷ μια περίεργη διάλεκτο με σλαβικές και τούρκικες λέξεις.

Μπολιάρικο λεξιλόγιο

Μερικές λέξεις έχουν, με το αντικείμενο που περιγράφουν, ελάχιστη σχέση.

Βελαζούρα σημαίνει «πρόβατα και γίδια», ή «κοπάδι», ίσως από την ελληνική λέξη βελάζω. Το ίδιο η λέξη *μπόκλα* –«μαλλιά»– είναι πιθανώς το ελληνικό μπούκλα. Η πόλη είναι *κίο*, πιθανώς από το τούρκικο κίοι. *Σιέλο* είναι ρώσικη αλλά και μπολιάρικη λέξη, που σημαίνει χωριό. *Καϊν* σκυλί, απόγονος του λατινικού κάνις. *Τχημέκι* είναι ο ύπνος, *Τχημεκιάζω* είναι το κοιμάμαι, *Τχημέκιζα* κοιμόμουνα. *Μαρίνι* αγελάδα, *μπιρτζίν* χοίρος, *γκαϊνα* είναι η κότα. *Νταουσένιος* ο λαγός, *μανγκάτchκο* το μουλάρι, *μπικιάιν* το πρόβατο, *μάγκανος* ο γάιδaros, *μαρίτσες* οι ψείρες, *μαρκαντόσα*

⁵⁵ Αφήγηση της Γεωργίας Πλάκα από το Νεοχώρι Ναυπακτίας.

⁵⁶ Γ. Βλαχογιάννη, «Κράβαρα και Ναύπακτος», εφημερίδα *ΕΘΝΙΚΗ*, 27-1-2072.

⁵⁷ Γ. Μποσινάκου, *Στ' απόσκια της Αράχοβας*, σελ. 242, Αθήνα, 1973.

η γάτα. Οι άγιοι στα Κραβαρίτικα λέγονται *Μαρκαντωναίοι* (τι σχέση να έχουν με τη γάτα;).

Μερικά αντικείμενα, που παίζουν μεγάλο ρόλο στη ζητιάνικη ζωή, είχαν πολλά συνώνυμα, διαφορετικά μεταξύ τους. Τα *αλεπούματα* είναι τα χρήματα (δεν έχει καμιά σχέση με την αλεπού), τα χρήματα όμως τα λένε και *μανζόνια*. *Κίτρινο* είναι η λίρα. *Κόλλυβα* ή *κούλουβα* είναι επίσης τα χρυσά νομίσματα (κόλλυβα ακούγεται το ίδιο με τα πρόσφορα των νεκρών, αλλά δεν έχει καμιά σχέση). *Πλατανόφυλλα* είναι τα χαρτονομίσματα, *φωτερή* είναι η δραχμή, *διφώτερη* το δίδραχμο, αλλά *φωτερά* είναι και τα γράμματα, το γράψιμο.

Το ραβδί, σημαντικό αντικείμενο στη ζωή του ζητιάνου, έχει πολλά συνώνυμα: *γρήγορο*, *λάουσσα*, *ματσούκα*, *στραβή*, *κανίκι*, *ντερβό*. *Λαχανίδι* και *μπελντεβέλι* είναι το μαχαίρι. *Τσαρμαλίδι* είναι το τουφέκι, *τσήκι* είναι η πέτρα, *καρβούνι* είναι το τρένο, *αρμαμπίλ* το αυτοκίνητο, *μάνικα* η φωτογραφική μηχανή. *Σαρδίνια* είναι τα παπούτσια. *Νταΐρι* ο δρόμος, *κλίτσινο* το δαχτυλίδι. *Μπατζούκου* ή *κουτσουρού* είναι το τραπέζι. *Κρανίδι* και *τραγανίδα* είναι η ώρα, και *τραγανίδι* το ρολόι. *Φλαμπούρι* είναι ο ήλιος και η ημέρα, *φλαμπούρια* είναι οι ημέρες. «Όταν δύσει το φλαμπούρι, έρχεται η *χάλπου*», *χάλπου* η νύχτα.

Μπάνικος στα μπολιάρικα έχει τη σημασία του μεγάλου, καλού, σπουδαίου. Ένα άλλο επίθετο είναι το *στίλιοτα* που σημαίνει κρυφός.

Τα ρήματα που υπάρχουν δεν είναι πολλά: *ανιρέβω* είναι το θυμώνω, *τσημεκιάζω* είναι το κοιμάμαι, *γκλαβίζω* είναι το τρέχω, *φωτάω* είναι το ξέρω, βλέπω, *παντελάδω* λέω ανοησίες, *καρκεύω* χτυπάω, *μανίζω* κλέβω, *μανταρώνω* κοροϊδεύω, *σαραφίζω* καταλαβαίνω, *στίλιανω* έχω το νου μου, *σπαρτάω* το σκάω και φεύγω, *τσουμίζω* σκοτώνω, *γκάστινω* γελάω, *κρανίζω* βρέχει.

Μερικές λέξεις φαίνεται πως είναι νεότερες, όπως: *γρουπαίοι* είναι οι αντάρτες, *γρουμπός* είναι ο κομμουνιστής. Ο *μαντζούνας* είναι ο γιατρός, *πάτελος* είναι ο αστυφύλακας, *μαλάτος* είναι ο ιερέας, *χάχας* είναι ο δάσκαλος, αλλά ο δάσκαλος είναι και *μαλετchas* από τη λέξη *μαλέτchko* που σημαίνει παιδί. *Βερδίλης* είναι ο πατέρας, *βερδίλω* είναι η μάνα. *Ινγότινα* και *γκοτιμένο* σημαίνει παντρεμένοι, *γκοτ* και *γκοτίνα* είναι ο κύριος και η κυρία, ζευγάρι αστών. *Λίτσκο* και *λιόκα* σημαίνει έναν τύπο αστού λίγο κορόιδου.

Γκιόνα είναι η Αθήνα (το βουνό Οίτη στη δημοτική) και *Εσκεμπεζ* είναι η Πελοπόννησος.

Τα Μπουλιάρικα είναι μια συνθηματική γλώσσα με πολύ φτωχό λεξιλόγιο, που εξυπηρετούσε τις επαγγελματικές και σωματικές ανάγκες του Μπουλιάρη, ως την ασφάλειά του. Τα συνδεδειγμένα για να κάνει τις προτάσεις ο Μπουλιάρης τα δανείζεται από την ελληνική γλώσσα.

Εξετάζοντας το Μπουλιάρικο γλωσσάριο, παρατηρούμε:

α. Πολλές έννοιες εκφράζονται με παραπάνω από μία λέξεις, π.χ. για τις ελιές υπάρχουν τέσσερις, για τον δάσκαλο δύο.

β. Αρκετές μπουλιάρικες λέξεις έχουν πολλές σημασίες, π.χ. ζαντάς, γλαβίζω.

γ. Οι λέξεις στα μπουλιάρικα προέρχονταν από άλλες συνθηματικές γλώσσες διαφόρων διαμερισμάτων της χώρας, από ξένες γλώσσες (ρώσικη, ρουμάνικη, σέρβικη, τούρκικη), από ελληνικές λέξεις με μεταφορική σημασία («ιδεοπτικές»), π.χ. άλειμμα, τσουγκράνα, αλεπούματα, αγωγιάτες. Τα μπουλιάρικα προφέρονται με τη γνωστή ρουμελιώτικη προφορά.

Οι ραφτάδες, οργανωμένοι σε ομάδες για να βρουν πελατεία, πήγαιναν από τόπο σε τόπο για να βρουν δουλειά. Έστηναν το εργαστήρι τους στο σπίτι του πελάτη, κάτω από την επίβλεψη των νοικοκυραίων. Η συνεννόηση της ομάδας ήταν δύσκολη. Για να καλύψουν την ανάγκη αυτή, ακολούθησαν την τακτική των άλλων πλανόδιων συντεχνιών και έφτιαξαν μια συνθηματική γλώσσα, «τα Πλέικα».

Το ρόγιασμα (ενοικιάσεις παιδιών)

Οι μπουλιάρηδες είχαν για βοηθούς τα «μπουλιαρολιανώματα», φτωχόπαιδα ορφανά, που ήταν ένας καλός κράχτης για να αποδίδει καλύτερα η ζητιανιά:

*«Ο χωριανός μου ο Γ. Καραγιώργος, που πέθανε το 1979, είχε νοικιαστεί στις αρχές του εικοστού αιώνα από τον πάμφτωχο πατέρα του –αυτός και δύο μικρότερα αδέρφια του– σε αρχιταξιδιώτες της Ρωσίας και μας διηγούνταν άπειρα περιστατικά που φανέρωναν τη θλιβερή ζωή των νοικιασμένων παιδιών. Αυτός ο ίδιος όταν ξέφυγε από την προστασία του αρχιταξιδιώτη, προστάτη του, περιπλανήθηκε επί έντεκα χρόνια εργαζόμενος σε μαγειρεία, ξενοδοχεία, μεταφορές στα τρένα, έφτασε στην Ανατολική Ρωσία, Όμσκη, Τόμσκη, Ιρκούσκη, Βλαδιβοστόκ».*⁵⁸

«Ένα από τραγικά περιστατικά που έδειχνε ολοφάνερα και την τρομερή φτώχεια ήταν η εξής επιχείρηση των εμπείρων αλλά και ασυνείδητων εκμεταλλευτών της ναυπακτιακής φτωχολογιάς. Ράγιαζαν (νοίκιαζαν) τα παιδιά φτωχών γονέων 10-16

⁵⁸ Προφορική μαρτυρία του Παντελή Κριστιόβα από την Αράχοβα.

χρονών, με τη συμφωνία να πληρώσουν 20-30 δραχμές το μήνα για κάθε παιδί στον πολύτεκνο πατέρα ή στη χήρα πολύτεκνη μητέρα. Τα πήγαιναν στις μεγαλοπόλεις, ιδιαίτερα στη Ρωσία και Ρουμανία. Τους έδειχναν το δρόμο της ψευτιάς και της απάτης».⁵⁹

«Εξαπόλαγαν στις γειτονιές, τα παιδιά να ζητιανεύουν και να παραδώσουν το βράδυ στον αρχιζητιάνο-αφεντικό τις εισπράξεις τους. Αν η εισπραξη πήγαινε καλά, κοιμούνταν, για να ξαναρχίσουν την άλλη μέρα την ίδια δουλειά. Αν είχε άσχημα, σύλληψη από την αστυνομία “ξεστήλιωμα”, δηλαδή αποκάλυψη της απάτης, ή αν δεν κλεινόταν στη φυλακή, αν δηλαδή γλίτωνε και γύριζε στο ομαδικό κατάλυμα, σε κανένα άθλιο υπόγειο, τότε δοκίμαζε την αγριότητα του αρχηγού της απάτης, ο οποίος την ημέρα περιοριζόταν στην υψηλή επίβλεψη της επιχείρησης ή και παράλληλα έκανε τον αγαπητικό σε Ρωσίδες. Έπεφτε τότε ζύλο αλύπητο στο άτυχο παιδί. Σε μερικές επιπτώσεις προκάλεσαν και το θάνατο των δύστυχων παιδιών».⁶⁰

«Ο πατέρας μου, μου είπε πως ο Κωστάκης (που είχε τον ίδιο προσάτη με τον πατέρα μου), πως στη Ρωσία που ήταν δεν πρόσεξε τη χωροφυλακή που περιπολούσε και τον κατάλαβε ότι δεν είναι κωφάλαλος και ότι τα πιστοποιητικά του ήταν ψεύτικα. Τον έπιασαν και τον έκλεισαν στο κρατητήριο. Πλήρωσε ανεπίσημα ο προσάτης τους πολλά, και τον έβγαλε έξω χωρίς δίκη.

Όταν ο Κωστάκης βγήκε και ήρθε στο κατάλυμα το βράδυ, ο προσάτης του τον έδειρε μπροστά σ’ όλους τους άλλους και τον έβαλε να καθίσει γονατισμένος πάνω στα πετραδάκια για μια ώρα με τα χέρια ψηλά. Οι υπόλοιποι ζαρώσανε στα κρεβάτια μας».⁶¹

Στις εφημερίδες, μεταξύ 1900 και 1920, εντοπίζονται πολλές και αδιάμφευστες ειδήσεις για κρούσματα και συλλήψεις «σωματεμπόρων» της εποχής, που εκμεταλλεύονται με τη μέθοδο της στρεβλώσεως νεαρά Κραβαριτόπουλα. Στην αθηναϊκή εφημερίδα *ΕΜΠΡΟΣ*, στο φύλλο της 15^{ης} Ιανουαρίου 1907, υπάρχει η καταχώρηση: «Κατ’ ειδήσεις εκ Πατρών σοβαρότατη σωματεμπορία κατηγγέλθη προχθές εις τον εισαγγελέα των εκεί πλημμελειοδικών. Κατά την εκδοθείσα μήνυσιν ο διαβόητος Ναυπάκτιος σωματέμπορος Ξενοφών Μπράζος επέτυχεν αντί ευτελεστάτης τιμής την εξαγορά των μικρών παιδιών Κραβαριτών, Νικ. Ι. Ρήγα,

⁵⁹ Προφορική μαρτυρία του Δημήτρη Γαλανόπουλου.

⁶⁰ Προφορική μαρτυρία του Γιώργου Στάικου.

⁶¹ Προφορική μαρτυρία της Κατερίνας Ρήγα από την Αράχοβα.

Κων. Ι. Ρήγα, Γ. Κριτσόβου, Παντελή Σταμάτη, Λάμπρου Λαμπράκη και Γ. Αποστόλη προς τον σκοπό τού να τα στρεβλώσει και μεταφέρων αυτά εις Αμερικήν να τα στείλη προς επαιτείαν, εκμεταλλεόμενος ούτω ασυστόλως τα πτωχά πλάσματα. Ο εισαγγελεύς Πατρών πληροφορηθείς ότι ο σωματέμπορος ούτος ευρίσκεται εις Πειραιά διέταξε τηλεφωνικώς την σύλληψίν του».

100. Στην Αθηναϊκή εφημερίδα "ΕΜΠΡΟΣ" και στο φύλο της 15 Ιαν. 1907 υπάρχει η καταχώρησις: «Κατ' ειδήσεις εκ Πατρών σοβαρωτάτη σωματεμπορία κατηγγέλθη προχθές εις τον Εισαγγελέα των εκεί πλημμελειοδικών. Κατά την εκδοθείσα μήνυσιν ο διαβόητος Ναυπάκτιος σωματέμπορος Ξενοφών Μπράζος επέτυχεν αντί ευτελεστάτης τιμής την εξαγοράν των μικρών παιδιών Κραββαριτών, Νικ. Ι. Ρήγα, Κωνστ. Ι. Ρήγα, Γ. Κριτσόβου, Παντελή Σταμάτη, Λάμπρου Λαμπράκη και Γ. Αποστόλη προς τον σκοπόν τού να τα στρεβλώσει και μεταφέρων αυτά εις Αμερικήν να τα στείλη προς επαιτείαν, εκμεταλλεόμενος ούτω ασυστόλως τα πτωχά πλάσματα. Ο Εισαγγελεύς Πατρών πληροφορηθείς ότι ο σωματέμπορος ούτος ευρίσκεται εις Πειραιά διέταξε τηλεγραφικώς την σύλληψίν του».

Η ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΒΒΑΡΙΤΩΝ

Κατ' ειδήσεις εκ Πατρών σοβαρωτάτη σωματεμπορία κατηγγέλθη προχθές εις τον Εισαγγελέα των εκεί πλημμελειοδικών.

Κατά την επίθεσιν μήνυσιν ο διαβόητος Ναυπάκτιος σωματέμπορος Ξενοφών Μπράζος επέτυχεν αντί ευτελεστάτης τιμής την εξαγοράν των μικρών παιδιών Κραββαριτών, Νικ. Ι. Ρήγα, Κωνστ. Ι. Ρήγα, Γ. Κριτσόβου, Παντελή Σταμάτη, Λάμπρου Λαμπράκη και Γ. Αποστόλη προς τον σκοπόν τού να τα στρεβλώσει και μεταφέρων αυτά εις Αμερικήν να τα στείλη προς επαιτείαν, εκμεταλλεόμενος ούτω ασυστόλως τα πτωχά πλάσματα.

Ο Εισαγγελεύς Πατρών, πληροφορηθείς ότι ο σωματέμπορος ούτος ευρίσκεται εις Πειραιά διέταξε τηλεγραφικώς την σύλληψίν του.

Η Γεωργία από τον Πλάτανο, καταγόμενη όμως από την Περίστα, μας διηγήθηκε τι της είχε πει ο πατέρας της (γεννημένος το 1890):

«Έπεφτε πολύ ζύλο στα παιδιά. Από το ζύλο αρρωσταίνανε. Το κάθε παιδί έπαιρνε από το Δήμαρχο ένα πιστοποιητικό κωφαλαλίας να το δείχνει, όταν ήταν ανάγκη, στην εξουσία. Αν καταλάβαιναν, οι αρχιφύλακες, ότι το πιστοποιητικό ήταν ψεύτικο, τότε το κακό που περίμενε το παιδί, αλίμονό του».

Η συλλογική μνήμη αφήνει να εννοηθεί ότι φαινόμενα ενοικίασης όσων παιδιών είχαν σωματική αναπηρία με σκοπό την καλύτερη διενέργεια της επαιτείας είχαν συμβεί. Κατά βάση, όμως, ελλείψει φυσικών ελαττωμάτων, εφευρίσκονταν και

εφαρμόζονταν διάφορα τεχνάσματα, που έδιναν την εικόνα της σωματικής αναπηρίας.⁶²

Ο Δημήτρης Ζ. από το χωριό Άγιος Δημήτριος μας διηγήθηκε πώς ο παππούς του έκανε τον κωφάλαλο.

«Μας έβαζε γραμμή στα κρεβάτια μας. Άνοιγε ένα-ένα τα στόματά μας και με ένα κουτάλι έσπρωχνε τη γλώσσα μας του καθενός προς τα πίσω. Μας δίπλωνε τη γλώσσα λίγο και την έσπρωχνε προς τα μέσα και από κείνη τη στιγμή ως το βράδυ που θα γυρίζαμε δε μιλούσαμε. Θα κάνανε τον κωφάλαλο»⁶³.

Είχαν άλλωστε και σχετικά πιστοποιητικά αναπηρίας από τον Δήμαρχο για το κάθε παιδί. Το πιστοποιητικό αυτό στη γλώσσα τους το έλεγαν «καρόφυλλο». Η κυρία Ιφιγένεια Δ. επίσης μαρτυρεί:

«Ήξεραν καλά να μαυρίζουν το μάτι με ένα παρασκεύασμα ευφορβίου. Άλλοι με εξάσκηση καταφέρνουν να δείχνουν σακάτηδες. Όλοι ξέρουν πώς να γεμίζουν μαυρισμένες πληγές και η ζητιανιά έχει αναχθεί σε εγκληματική τέχνη υψηλού βαθμού».⁶⁴

Οι γεροντότεροι έχουν ως έργο να «διδάξουν» στους νεότερους την τέχνη της επαιτείας και χαρακτηριστικός είναι ο «κουτσοκουλόστραβος χορός», που μιμείται τις κινήσεις και τις εκφράσεις των ανάπηρων ανθρώπων.

Ο Συνοδινός, στο σατιρικό ποίημα του που αναφέρεται στα ατυχήματα των μικρών Κραβατιτών, περιγράφει τη δοκιμασία την οποία περνούσαν τα παιδιά των ζητιάνων για να μπορέσουν να εξασκήσουν το πατρικό επάγγελμα:

*Έτρεχαν στραβοσάγωνοι, με πόδια γυρισμένα,
χέρια κουλά, πλάτες γυρτές και μάτια χαλασμένα.
Τι διάβολο! Σακάτηδες οι Κραβαρίτες όλοι;
σαν χειρουργείο έμοιαζε ο τόπος περιβόλι.*

---

⁶² Ο γιατρός Κώστας Παπανικολάου, από τον Πλάτανο, αναφέρει σχετικά: «Με το γραπτό και προφορικό λόγο διαδόθηκε σ' όλο το Πανελλήνιο ότι οι Κραβαρίτες στράβωναν χέρια και πόδια των παιδιών τους από τη βρεφική τους ηλικία για να αποκτήσουν κερδοφόρα προσόντα μελλοντικού ζητιάνου. Ετούτη η διάδοση είναι παχυλή ψευδολογία. Η αλήθεια πάνω στο σημείο είναι η εξής: Μερικοί έβαζαν τα γερά χέρια στο γύψο, για να εξαπατήσουν τους αφελείς. Άλλοι πάλι, για τον ίδιο σκοπό, έβαζαν ιδίως στα χέρια ή στα πόδια στουμπισμένη αγράμπελη. Η αγράμπελη έχει την ιδιότητα να προκαλεί πληγή. Η πληγή προκαλούσε τον οίκτο των πολλών».

⁶³ Προφορική μαρτυρία του Δημήτρη Ζώη.

⁶⁴ Προφορική μαρτυρία της Ιφιγένειας Δανιά από τον Πλάτανο.

Ο μικρός Γρηγόρης, ήταν υγιέστατος ως εκείνη τη στιγμή, ξαφνικά αρχίζει να παίζει το ρόλο του σακάτη μπροστά στην επιτροπή των ζητιάνων.

*Βλέπει σαν μισοκούτελο με μάτια αγριεμένα,
σου δείχνει το ποδάρι του, τ' αυτιά του κουφασμένα.
Του δίνουν δυο στο πόδι του, μα αυτό δεν το κουνάει
και μοναχά με κλάματα σου δείχνει πως πονάει.
Μια ώρα αφού τον παίδεψαν το φοβερό Γρηγόρη
εφώναζαν το «άξιος» κι τράνταζαν τα όρη.*

Αυτές οι ταλαιπωρίες και ο τρόπος ζωής γεννούσε στα παιδιά ποικίλες αντιδράσεις. Η συχνότερη ήταν να επιδιώκουν την απομάκρυνσή τους από την επαιτεία, όταν μπορούσαν, κυρίως όταν το συμβόλαιο ενοικίασης έληγε ή όταν προσαρμόζονταν στον ξένο τόπο.⁶⁵

Η Ιωάννα Κριστιόβα⁶⁶ μάς είπε: «Ο παππούς μου ο Χρήστος σ' ένα ταξίδι στη Βλαχία καθώς καθόταν σε μια ταβέρνα κάθισαν δίπλα του δυο άνδρες. Έτρωγαν και έπιναν, μιλούσαν ελληνικά. Κατά διαστήματα ζεστόμιζαν και καμιά λέξη ακαταλαβίστικη. Όσο έπιναν τόσο έλεγαν τα πιο πολλά ζωηρά! Σε μια στιγμή ο γέρος σηκώθηκε.

– Πάω, λέει, για τσιμέκι (ύπνο). Φεύγω αύριο για το τσιλιγράδι (χωριό).

– Χαιρέτα μου τον Καρφοπεταλιά, λέει ο άλλος. Η λέξη άστραψε στο κεφάλι του».

Δηλαδή, ενώ βρισκόταν σε ξένη χώρα, κατάλαβε όχι μόνο πως ήταν Έλληνες αυτοί που καθόταν δίπλα του, αλλά και συντοπίτες, αφού μιλούσαν την ίδια συνθηματική γλώσσα.

Η γλώσσα συμβολίζει την ανθρώπινη ταυτότητα. Η βάση πάνω στην οποία οικοδομείται η ταυτότητα είναι η ύπαρξη μιας κοινής και μακράς παράδοσης. Μέσω αυτής εκφράζεται, επιβεβαιώνεται και εν μέρει συγκροτείται η συλλογική ταυτότητα μιας κοινότητας. Η εξουσία στην κατασκευή ταυτοτήτων σχετίζεται με την εξουσία του λόγου. Ο Halliday υποστηρίζει πως η γλώσσα δημιουργεί κοινωνική διαφοροποίηση και μαζί αναγνωρίζει τη δομή της κοινωνικής εξουσίας, που διατηρεί την κοινωνική τάξη.

⁶⁵ «Μερικά από τα παιδιά, όταν μάθαιναν να μιλούν τη γλώσσα της χώρας που βρίσκονταν και μπορούσαν να κυκλοφορήσουν, δεν ξαναγύριζαν κάτω από την προστασία των συμπατριωτών τους. Έπαυαν να ζητιανεύουν. Μάθαιναν τέχνες, γράμματα, ασκούσαν επαγγέλματα. Ένας απ' αυτούς, ο Σταύρος Λούκας, έκανε καλή οικογένεια με μηχανικούς επιστήμονες. Ο Σταύρος πέθανε το 1968. Τελευταία του θέληση ήταν να γίνει το μνημόσυνό του στο χωριό» (Αφήγηση της Βασιλικής Ρήγα).

⁶⁶ Προφορική μαρτυρία της Ιωάννας Κριστιόβα.

Η ομιλία βασίζεται στην κωδικοποίηση ήχων και συνδυασμών τους (αυτούς που ο Σωσσύρ ονομάζει «ακουστικές εικόνες») που με το άκουσμά τους παραπέμπουν σε ενότητες της γλώσσας, σε τεμάχια νοήματος. Ο ρόλος της ομιλίας στις κοινωνικές σχέσεις είναι εξαιρετικά σημαντικός,⁶⁷ η ίδια η παρουσία της στο χώρο μπορεί να δράσει συμβολικά, απαιτώντας την προσοχή του ερμηνευτή και έχοντας τη δυνατότητα να προσδιορίσει την ερμηνεία του χώρου μέσα από την έμμεση ή άμεση αναφορά σ' αυτόν.

Οι κάτοικοι αυτών των χωριών είχαν την αντίληψη ότι ανήκαν σε μια ομάδα. Το να μοιράζεται μια ομάδα ανθρώπων μια κοινή ταυτότητα, και το αίσθημα του συνανήκειν δεν είναι ένα θέμα που αφορά το εκτός καθημερινότητας τελετουργικό επίπεδο. «Οι άνθρωποι», λέει ο Cohen, «συνειδητοποιούν τον πολιτισμό τους και βιώνουν τη διαφορετικότητά τους, όχι μέσα από την αποτίμηση των καθημερινών πρακτικών τους».⁶⁸

---

⁶⁷ Σ. Σταυρίδης, *Η συμβολική σχέση με το χώρο*, εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα 1990, σελ. 157.

⁶⁸ Γαβριέλλα-Ευαγγελία Ασπράκη, *Η Δόμηση της τοπικής ταυτότητας στη Ραψάνη Ολύμπου*.

IV. Κρατικές και φιλανθρωπικές πρακτικές κοινωνικής μέριμνας και κοινωνικού ελέγχου των «επικίνδυνων ομάδων»

Το φαινόμενο της επαιτείας κατά τα προεπαναστατικά χρόνια παρουσιάζει χαλαρή κοινωνική αντίδραση. Η πολιτεία δεν έλαβε κανέναν περιορισμό των δραστηριοτήτων και των μετακινήσεων αυτών των ατόμων. Δραστηριοποιήθηκε και θέσπισε βαριές ποινές στους παραβάτες, όταν άρχισαν να διαπράττουν απάτες με μεγάλο οικονομικό όφελος –αναφερόμαστε στο «σαράφιασμα». Η τιμωρία των απατεώνων επαιτών ήταν θέμα των ίδιων των θυμάτων, οι οποίοι ξυλοκοπούσαν και έδιωχναν τους επαίτες κακήν κακώς. Μια τέτοια σκηνή ξυλοδαρμού ζητιάνου περιγράφει ο Καρκαβίτσας στο ομώνυμο μυθιστόρημά του.⁶⁹ Το ενδιαφέρον εδώ βρίσκεται στο γεγονός ότι για μια ακόμη φορά η άτυπη κοινωνική αντίδραση είναι ο καθιερωμένος πειθαρχικός μηχανισμός που αντλεί τα εξουσιαστικά και τιμωρίας προνόμια από την ανοχή του κράτους, αλλά και από την έκδηλη αδυναμία του να ασκήσει αυτά τα καθήκοντα με δικούς του μηχανισμούς. Η άτυπη κοινωνική αντίδραση εκδηλώνεται στην ουσία κατά της απάτης και όχι κατά της επαιτείας, που στο σύνολό της συγχωρείται ως συμπεριφορά.

Η επαιτεία, προϊόν κοινωνικών μεταβολών που ακολουθεί την επανάσταση και συνιστά ορατή πλέον πραγματικότητα του νέου αστικού τοπίου της ελληνικής πρωτεύουσας, αναγορεύεται σε κοινωνικό πρόβλημα που επιζητά τη λύση του.

Για την αντιμετώπισή του η κεντρική εξουσία θα ακολουθήσει διπλή στάση. Από τη μια με την εφαρμογή συγκεκριμένων διοικητικών και αστυνομικών μέτρων, και από την άλλη μέσω της πρόνοιας, που παίρνει τη μορφή παροχής ισχνών χρηματικών βοηθημάτων.

Κατά τη διάρκεια των πρώτων δεκαετιών του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, εγκαθιδρύεται ένα θεσμικό οπλοστάσιο που αποβλέπει στη ρύθμιση ζητημάτων σχετικών με την επιβολή της τάξης στην πόλη και με την υγεία του πληθυσμού της. Πολυάριθμοι νόμοι, βασικά διατάγματα και διαταγές που υιοθετήθηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, παρόλο που οι περισσότεροι απ' αυτούς έμειναν ανεφάρμοστοι, μαρτυρούν την εκδήλωση ενός νέου ενδιαφέροντος σχετικά με τον καθορισμό και την οργάνωση του αστικού πλαισίου ζωής στην Αθήνα.

---

⁶⁹ Α. Καρκαβίτσας, *Ο Ζητιάνος*, σελ. 30.

Την καταστολή της επαιτείας ανέλαβαν το Υπουργείο Εσωτερικών και η δημοτική αστυνομία.⁷⁰ Παράλληλα με τη θεσμική ρύθμιση που ανέθετε την επιτήρηση των ζητιάνων στη δημοτική αστυνομία, το Υπουργείο Εσωτερικών επιφορτίζεται και αυτό με το έργο της εξάλειψης της παραφρονίας που αποτελούσαν οι εξαθλιωμένοι περιπλανώμενοι ζητιάνοι.

Με βάση τη σχετική αλληλογραφία ανάμεσα στο Υπουργείο Εσωτερικών και τον Όθωνα προς το Υπουργείο των Εσωτερικών, διαβάζουμε: «*Αφού άρχισε η δριμύτης του χειμónος, εφάνη εις την πρωτεύουσα πλήθος πτωχών, οίτινες φαίνεται ότι συνέτρεξαν απ' όλα τα μέρη του Βασιλείου*». Η βασιλική διαταγή τονίζει ότι όλοι οι επαίτες πρέπει να σταλούν αμέσως εις τους τόπους καταγωγής τους, και ακόμη να δοθούν αυστηρές οδηγίες στις αστυνομικές αρχές του κράτους, για την απαγόρευση έκδοσης διαβατηρίων σ' αυτά τα άτομα. Αναφέρει ακόμη, ότι είναι χρέος του δήμου της Αθήνας να προνοήσει για τους φτωχούς του, και να εμποδίσει έτσι την «ψωμοζητείαν» στους δρόμους της πόλης.

Το τελευταίο αυτό σημείο της βασιλικής διαταγής αποτελεί αναμφίβολα ένα είδος υπενθύμισης προς τη δημοτική αρχή των υποχρεώσεών της απέναντι στον άπορο πληθυσμό της. Πράγματι, σύμφωνα με το Νόμο «περί Δήμων», οι δημοτικές αρχές όφειλαν να παρέχουν στους κατοίκους του δήμου, «εις περίπτωσιν ενδείας και αποδεδειγμένης ανικανότητας του εργαζεσθαι, την απαιτούμενη περίθαλψη».

Όλα αυτά τα «περί ψωμοζητών και αγυρτών», τα «περί πτωχών και τα προς περίθαλψη των πενιτευόντων συστηθησόμενοι καταστήματα», ζητήματα που θεωρούνται άμεσα συνδεδεμένα με τη «διατήρηση της κοινής ησυχίας και ευταξίας» και με ό,τι γενικότερα αφορά «τα της δημοσίου ασφαλείας», αποτελούν αρμοδιότητα του Υπουργείου Εσωτερικών.

Για λόγους λοιπόν που υπαγορεύει η δημόσια τάξη και ασφάλεια, αλλά και ο ευπρεπισμός της πρωτεύουσας, θα οργανωθεί από το παραπάνω υπουργείο η απομάκρυνση των ζητιάνων από τους δρόμους της Αθήνας, μέσω της λήψης συγκεκριμένων πρακτικών μέτρων.

Ο Βαυαρός Λουδοβίκος Μάουρερ,⁷¹ θα συντάξει το κεφάλαιο ις' του ποινικού κώδικα, που έχει τον τίτλο «Φυγοπονία, επαιτεία, αγυρτεία και γοητεία», τιμωρούνται

⁷⁰ Κορασίδου Μαρία, *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους*, εκδόσεις Τυποθήτω, Αθήνα, 2000, σελ. 84.

⁷¹ Μάουρερ Λουδοβίκος Γεώργιος (1790-1872), Βαυαρός νομομαθής, μέλος της αντιβασιλείας που έφθασε στην Ελλάδα με τον Όθωνα και ανέλαβε την οργάνωση της Δικαιοσύνης, της Εκκλησίας, της Εκπαίδευσης.

με κράτηση το πολύ δύο εβδομάδων άτομα που δεν είναι «αποκαταστημένα» και δεν μπορούν να αποδείξουν ότι διαθέτουν επαρκή και μη αντιτιθέμενα στο νόμο και τα χρηστά ήθη μέσα διατροφής, και τα οποία, μετά από προτροπή των αρχών, δεν επιδίδονται ούτε σε κάποια «υπηρεσία» ούτε και σε οποιαδήποτε άλλη σταθερή εργασία. Όσοι συλλαμβάνονται να διαπράττουν «κατ' εξακολούθηση» τα παραπάνω αδικήματα, υποβάλλονται σε ιδιαίτερη αστυνομική επιτήρηση (άρθρο 661).⁷² Οι ίδιες ποινές προβλέπονται για όσους ζητιανεύουν οι ίδιοι, διδάσκουν και αποστέλλουν στην επαιτεία παιδιά ή δεν αποτρέπουν από την επαιτεία πρόσωπα που υπάγονται στην εξουσία τους ή των οποίων έχουν την επιμέλεια.⁷³ Μεγαλύτερες ποινές (κράτηση από 8 ημέρες μέχρι 6 εβδομάδες) προβλέπεται για αυτούς που ζητιάνευαν κατά τη διάρκεια της νύχτας ή στο εσωτερικό των σπιτιών ή σε ομάδες τριών ή περισσότερων ατόμων ή προφασιζόμενοι ψεύτικες πληγές και ασθένειες (άρθρο 663).⁷⁴ Οι «αγύρτες», όσοι περιπλανώνται από πόλη σε πόλη στερούμενοι μόνιμης κατοικίας, νόμιμης απασχόλησης και παραδεκτών μέσων διατροφής, αποτελούν ιδιαίτερη κατηγορία «εγκληματιών» και τιμωρούνται με κράτηση (άρθρο 664). Όπως διαπιστώνουμε, όχι μόνο απαγορεύεται η επαιτεία αλλά και καταδιώκεται ποινικά.⁷⁵

⁷² Μαυρής Μιχάλης, *Επαιτεία και Αλητεία στην Ελλάδα το 10^ο αιώνα*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1996, σ. 276: «Άνθρωποι μη αποκαταστημένοι, οίτινες δεν δύνανται να αποδείξωσιν ότι έχουν μέσα διατροφής αποχρώντα, συγκεχωριμένα, και μη επιβλαβή εις τα ήθη, και, προτραπένες παρά της αρχής δεν επιδοῦσιν εαυτούς εις υπηρεσία τίνα, ούτε εις οποιανδήποτε συνεχή εργασία, τιμωρούνται με κράτησιν το πολύ δύο εβδομάδων.- Οι καθ' ἕξιν πράττοντες τοιαῦτα πταίσματα υποβάλλονται εις ιδιαίτεράν αστυνομικὴν επιτήρησιν».

⁷³ Μαυρής Μιχάλης, *Επαιτεία και Αλητεία στην Ελλάδα το 10^ο αιώνα*, ό.π., σ. 276: «Εις την αυτήν ποινήν και την συνέπεια της ποινής υποβάλλονται όστις, εκτός των εις τα άρθρα 663 και 666 αναφερόμενων περιπτώσεων, επαιτεί ο ίδιος, διδάσκει, αποστέλλει, παρέχει παίδας προς το επαιτεῖν, ή δεν αναχετίζει εκ της επαιτείας ανθρώπους διατελούντας υπό την εξουσίαν ή την επιμέλειάν του».

⁷⁴ Μαυρής Μιχάλης, *Επαιτεία και Αλητεία στην Ελλάδα το 10^ο αιώνα*, ό.π., «Με κράτησιν οκτώ ημερών μέχρις εξ εβδομάδων τιμωρούνται όσοι επαιτούσιν εν καιρῷ νυκτός, ή ένδον οικίων, ή ηνώμενοι με πλείονας των τριών, ή μεταχειριζόμενοι απειλάς, ή προφασιζόμενας πλαστάς πληγάς ή άλλας ασθενείας, ή υπό άλλο ψευδές πρόσχημα».

⁷⁵ Με εντολή του Υπουργού Αναστ. Λόντου, το 1848, «Αι δημοτικά αρχαί, όσαι εκδίδουσιν αδείας του επαιτεῖν, παραβαίνουσι ουσιωδῶς τα καθήκοντά των, είναι τιμωριτέαι διότι, αντί να καταδιώκουν και να περιστέλλουν κατά το χρέος των την επαιτείαν, όχι μόνον ανέχονται αυτή, αλλά και την εμψυχώνουν εκδίδουσαι επισήμους αδείας προς το μετέρχεσθαι αυτήν. Σας παρακαλούμεν κατά συνέπεια, Κύριοι, να κάμητε προς απάσας τας υπό την διοίκησίν σας δημοτικές αρχάς τας αναγκαίας επί του προκειμένου παρατηρήσεις, και να τας προσκαλέσητε εντόνως να παύσωσιν εκδίδουσαι τοιαύτας αδείας διότι διά πάσαν εις το εξής τοιαύτην παράβασιν θέλουν ενεργείσθαι κατ' αυτών τα κατά νόμον.

Εν Αθήναις, την 1 Νοεμβρίου 1848

Ο Υπουργός
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΛΟΝΤΟΣ».

Τέλος, ειδική τιμωρία, η οποία συνίσταται σε κράτηση από δύο έως τρεις μήνες, επιφυλάσσεται στους «φυγόπονους», τους επαίτες, τους αγύρτες και τους «γόητες», κάθε φορά που συλλαμβάνονται μεταμφιεσμένοι «διά προσωπίου, μελανώσεως του προσώπου, ψευδοπάγωνος ή τοιούτων άλλων μέσων, ενδύόμενοι ψευδή στολή ή εμφανίζοντες πλαστή προσταγή της αρχής (άρθρο 336), είτε να οπλοφορούν ή να έχουν μαζί τους κλειδιά ή άλλα ύποπτα εργαλεία, ή ακόμη χρηματικό ποσό μεγαλύτερο των 50 δραχμών, ή αντικείμενα ίσης αξίας, των οποίων δεν μπορούν να αποδείξουν τη νόμιμη απόκτηση (άρθρο 666).⁷⁶

Ο χαρακτηρισμός της επαιτείας και της περιπλάνησης σε ποινικά αδικήματα που τιμωρούνται με ποινές, λειτουργεί ως μέσο εκφοβισμού και αποτροπής από πρακτικές αντιτιθέμενες στις κυρίαρχες στο κοινωνικό στερέωμα της εποχής. Η περιπλάνηση, η μη μόνιμη κατοικία και εργασία θεωρούνται αξίες εχθρικές προς τον καθωσπρεπισμό, την καλή φήμη και την αξιοπρέπεια.⁷⁷

Το έργο της επιτήρησης των ζητιάνων επιτελείται από τη δημοτική αστυνομία. Ανάμεσα στις πολυάριθμες αρμοδιότητές της για τη διατήρηση της τάξης στην πόλη, η δημοτική αστυνομία επιφορτίζεται και με την καταστολή της επαιτείας στους δρόμους της πρωτεύουσας. Καθήκον της είναι η απαγόρευση της διαμονής των ζητιάνων σε δημόσιους χώρους, η ιδιαίτερη επιτήρηση εκείνων που προέρχονται από πολλές περιοχές της χώρας, η σύλληψη και η αποπομπή τους πίσω στις κοινότητες καταγωγής τους. Ακόμη, ο εξαναγκασμός σε εργασία όσων ζητιάνων είναι ικανοί να εργαστούν.

Φαίνεται πως η απομάκρυνση των ζητιάνων δεν ήταν μια τόσο εύκολη και απλή υπόθεση, που μπορούσε να απολυθεί με την έκδοση μιας βασιλικής διαταγής. Έτσι, τέσσερις μήνες αργότερα, μια νέα βασιλική διαταγή αναφέρεται και πάλι στο ζήτημα των φτωχών: «Μολονότι εξεδόθη η διαταγή από 22 Δεκεμβρίου 1835 (3 Ιανουαρίου 1836), οι δρόμοι των Αθηνών είναι γεμάτοι από ψωμοζήτες και κατά μέρος από κολοβωμένους», των οποίων η θέα «προξενεί αηδία και επαπειλεί τις έγκυες γυναίκες, με βλαβερά συμπτώματα. Ο έπαρχος Αττικής, ο δήμος της Αθήνας,

⁷⁶ Μαυρής Μιχάλης, *Επαιτεία και Αλητεία στην Ελλάδα το 19^ο αιώνα*, «Φυγόπονοι, επαίται, αγύρται, ή γοήτες τιμωρούνται με κράτησιν δύο έως τριών μηνών, οι γοήτες δε προσέτι και με το εις άρθρ. 665 αναφερόμενον πρόστιμον, εάν -1, κατέστησαν εαυτούς αγνωρίστους, κατά το εις εαυτών πλέον των πενήκοντα δραχμών αργύριον, ή πράγματα έχοντα τόσην χρηματική αξίαν, χωρίς να εμπορούν να αποδείξουν την νόμιμον αυτών κτήσιν. άρθρ. 366 αριθμ. 3 διαλαμβανόμενον τρόπον' -2. οπλοφορώσ' -3. φέρωσι μεθ' εαυτών κλείδας, αγκυλίδας, και παρόμοια ύποπτα εργαλεία' -4. φέρωσι μεθ».

⁷⁷ Ν. Πανταζόπουλος, *Η προς Ευρωπαϊκά πρότυπα ολοκληρωτική στροφή της ελληνικής νομοθεσίας*, Θεσσαλονίκη, 1968.

η δημοτική της αστυνομία, οι νομάρχες και οι άλλες κοινότητες του κράτους κινητοποιήθηκαν για την επίλυση του ζητήματος. Συγχρόνως, όμως, αυτό που διαπιστώνει κανείς είναι ο χαρακτηριστικός τρόπος μεταβίβασης ευθυνών από την κορυφή της διοικητικής πυραμίδας προς τη βάση της, γιατί κανείς προφανώς δεν ήθελε να αναλάβει τις συνέπειες μιας εκκαθαριστικής επιχείρησης που απέτυχε. Διαγράφεται έτσι η κυρίαρχη εικόνα μιας κοινωνίας που έχει ανάγκη σταθερότητας και επιδιώκει την εγκαθίδρυση των ορίων της. Υπό το πρίσμα αυτό, η κοινωνική απόρριψη των «περιθωριακών» της μπορεί να γίνει κατανοητή ως μια απόπειρα μετάθεσης στο πρόσωπο των δικών της φόβων. Με αυτήν την έννοια, οι ζητιάνοι εμφανίζονται σαν ένας καθρέφτης της νεοελληνικής κοινωνίας, μέσα στον οποίο μπορούμε να διακρίνουμε τον αντικατοπτρισμό των φόβων της.

Σε κάθε περίπτωση, είναι πολύ πιθανό, μετά τις αυστηρές βασικές διαταγές που δόθηκαν, ο νομάρχης Αττικής να έλαβε πράγματι όλα τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να αποτρέψει την επάνοδο των ζητιάνων των άλλων κοινοτήτων στην πρωτεύουσα. Είναι ακόμη πιθανό, ο δήμος της Αθήνας, μέσω της παροχής ενός μικρού βοηθήματος στους φτωχούς του, να πέτυχε μια μικρή έστω μείωση των ζητιάνων. Αυτό τουλάχιστον υποστηρίζει το Υπουργείο Εσωτερικών σε έκθεσή του προς τον Όθωνα, τον Ιανουάριο του 1837.

Περίπου μία δεκαετία αργότερα, το 1849, το θέμα των ζητιάνων και των απόρων επανέρχεται στην επικαιρότητα με την ευκαιρία μιας συζήτησης στη Βουλή σχετικά με τη μετατροπή του καθεστώτος της αστυνομίας, από δημοτική που ήταν έως τότε, σε διοικητική. Δύο ήταν οι απόψεις που εκφράστηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της συζήτησης. Σύμφωνα με την πρώτη, που υποστηρίχθηκε από τον υπουργό εσωτερικών Γ. Γλαράκη, η αδυναμία της δημοτικής αστυνομίας της Αθήνας στην εγκαθίδρυση της τάξης και ασφάλειας στο εσωτερικό της πόλης, καθιστούσε αναπόφευκτη τη μετατροπή της σε διοικητική.

Ωστόσο, το φαινόμενο της ζητιανιάς δεν εξέλιπε. Οι απόπειρες των δημοσίων αρχών δεν ευοδώθηκαν. Προσέκρουσαν σ' έναν πολύ πιο ισχυρό εχθρό: την εξαιρετικά μεγάλη φτώχεια και εξαθλίωση, που παρεμπόδιζαν την επίτευξη του επιθυμητού αποτελέσματος, την οριστική δηλαδή καταστολή της επαιτείας.⁷⁸

Οι προθέσεις και οι απόπειρες της κεντρικής εξουσίας για τη δημιουργία εχθρικού κλίματος απέναντι στους ζητιάνους δεν στέφθηκαν με μεγάλη επιτυχία. Δεν

---

⁷⁸ Κορασίδου Μαρία, *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους*, εκδόσεις Τυποθήτω, Αθήνα, 2000, σελ. 24.

μπόρεσαν να βρουν ανταπόκριση, τουλάχιστον σε ένα αρκετά μεγάλο μέρος των λαϊκών στρωμάτων της πρωτεύουσας

Το ζήτημα των απόρων θα εμπλακεί στην υπόθεση αυτής της φιλονικίας, για να αποτελέσει ένα πρόσφορο πεδίο στην ανάπτυξη της απαραίτητης επιχειρηματολογίας και τη στήριξη των αντιτιθέμενων απόψεων. Η παρουσία των απόρων, κατά κοινή παραδοχή, περικλείει εν δυνάμει μια μεγαλύτερη ή μικρότερη απειλή κατά της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Η κοινωνική αντίδραση κατά της επαιτείας από την πλευρά του κράτους ήταν ασθενής. Η ιδιωτική πρωτοβουλία εκδηλώθηκε και με άλλους τρόπους. Το 1850 αποτελεί αφετηρία για την ιδιωτική φιλανθρωπία.

Στην εφημερίδα *ΑΙΩΝ* έχουμε ορισμένα άρθρα που αφορούν στην επαιτεία, σε σχέση όμως με τη σύσταση φιλόπτωχων εταιρειών και άλλων συναφών ιδρυμάτων κοινωνικής πρόνοιας. Στο φύλλο με αριθμό 2767, με ημερομηνία 23-03-1872, υπάρχει μια ανταπόκριση από την Ερμούπολη της Σύρου, όπου αναφέρει: «Εσχάτως συστάθηκε μετοχική φιλόπτωχη εταιρεία, με σκοπό να περιθάλπει τους φτωχούς αναπήρους και βάλει τέλος στην επαιτεία που ενοχλεί την κοινωνία μας με διάφορους τρόπους. Το καταστατικό της εταιρείας εγκρίθηκε νόμιμα και η εταιρεία άρχισε το έργο της. Αφού ενοικίασε πρώτα κτίριο ευρύχωρο, υγιεινό και σε καλή θέση, και με τη συνδρομή της Δημοτικής αρχής πρόκειται να μεταποιηθεί σε πτωχοκομείο. Η αστυνομία είχε έργο να καταγράψει αυτούς που είχαν ανάγκη από βοήθεια και περίθαλψη, για να παραπέμψει τους ξένους στους οικείους Δήμους και πατρίδες και τους δημότες να τους παραδώσει στην εταιρεία και να τους περιθάλψει ανάλογα με τους πόρους της.⁷⁹

Στην Ερμούπολη, εξαιτίας του κεντρικού λιμανιού, πήγαιναν ξένοι φτωχοί, οι περισσότεροι προσκυνητές από την Τήνο, αλλά έμειναν αρκετοί εκεί (στην Ερμούπολη), για επαιτεία. Αν η αστυνομία δεν επέβλεπε σ' αυτό, ήταν αδύνατο η

---

⁷⁹ Μαυρής Μιχάλης, *Επαιτεία και Αλητεία στην Ελλάδα*, ό.π., σ. 277, όπου και επισημαίνεται εκ μέρους της Αστυνομίας ότι «Η επαίτησις δεν πρέπει να συγχωρήται και μάλιστα η εις τας οδούς, αλλ' ούτε η διατριβή των επαιτών εις δημόσια μέρη ` πρέπει να απομακρύνονται πάντοτε, προ πάντων όμως οι αηδείς ασθενείς και ανάπηροι διά να μη συμβαίνωσιν ως εκ τούτου δυστυχήματα εις εγγύους γυναίκας. Ξένοι επαίται πρέπει να αποπέμπωνται πάντοτε εις τους δήμους των και προς τούτο τίθενται υπό ιδιαίτερον επαγρύπνηση. Επαίται και αργοί πρέπει να αναγκάζωνται εις εργασίαν, όταν ήναι ικανοί εργασίας ` εις εναντίαν περίπτωσιν πρέπει να παραπέμπωνται εις το κατάστημα των πτωχών του δήμου. Εις τας πόλεις οι επιφορτισμένοι την διεύθυνσιν των καταστημάτων των πτωχών δημοτικά αρχαί, πρέπει φροντίζωσι πάντοτε προς σύστασιν καταστημάτων εργασίας επί συνεννοήσει και συνεργεία των αστυνομικών των υπαλλήλων».

εταιρεία να μην περιθάλλει όλους τους πτωχούς, ο αριθμός των οποίων θα αυξανόταν.

Όλοι ενθουσιάστηκαν από τη σύσταση της εταιρείας και είναι πρόθυμοι να την υποστηρίξουν, για να καθαριστεί σταδιακά ο τόπος μας από την άσχημη εικόνα της επαιτείας και την αθλιότητα των δρόμων».

Δέκα χρόνια αργότερα, στην ίδια εφημερίδα *ΑΙΩΝ*, αριθμός φύλλου 3441/10-01-1881, συναντάμε και πάλι ένα άρθρο για τη φτώχεια των κατοίκων, και ζητείται η συνδρομή των κατοίκων, για ανακούφιση των φτωχών οικογενειών. Το γεγονός αυτό ενισχύει την άποψη ότι η αστυνομία δεν ενδιαφερόταν για τη μεταφορά των επαιτών στους οικείους Δήμους. Ήταν αδύνατον σε μια δεκαετία η ελεήμων εταιρεία να μην μπορούσε να περιθάλλει λιγότερους από 100 ανθρώπους εγγεγραμμένους στον κατάλογο επαιτών⁸⁰ που διατηρούσε η αστυνομία;

Υπάρχει επίσης ένα μεγάλο ενδιαφέρον ιδιωτών για την περίθαλψη ορφανών παιδιών, που ρυθμίζεται με διάφορα νομοθετικά διατάγματα ακόμη και με ιδιωτικές πρωτοβουλίες για ιδρυματική περίθαλψη σε όλη την επικράτεια (Ζάκυνθο, Κέρκυρα, Λευκάδα, Ναύπλιο), κατά μίμηση της Σχολής Απόρων Παίδων Παρνασσού.

Για την αποτροπή της επαιτείας ιδρύεται το 1864 στην Αθήνα η Ελεήμων Εταιρεία από διάφορους φιλόανθρωπους. Στην αρχή στεγαζόταν με τη συνδρομή των μελών της σε ένα μικρό πτωχοκομείο και γηροκομείο, όπου συλλέχτηκαν με τη βοήθεια της αστυνομίας πολλοί επαίτες των Αθηνών, ενώ για όσους δεν μπορούσαν να εισέλθουν στο Πτωχοκομείο διανεμήθηκαν μικρά εβδομαδιαία βοηθήματα.⁸¹ Δώδεκα χρόνια αργότερα, ο Ανδρέας Συγγρός χορηγεί μόνιμη εγκατάσταση στο πτωχοκομείο της Ελεήμονος Εταιρείας στις οδούς Σοφίας και Λουκιανού.

Πρέπει να τονίσουμε πως η δημόσια ζωή σημαδεύτηκε από την ιδιωτική φιλανθρωπία. Από την άλλη μεριά, το νεοσύστατο ελληνικό κράτος χαρακτηρίζεται από την απουσία της κρατικής μέριμνας για τις στερημένες κοινωνικά ομάδες. Το ελληνικό κράτος γνωρίζει τις αξίες της ιδιωτικής φιλανθρωπίας. Εμπιστεύτηκε, τουλάχιστον μέχρι το 1880, την ικανότητα ενός τοπικού οικογενειακού μηχανισμού να απορροφά τον πάσχοντα πληθυσμό, επιτρέποντας παράλληλα και την επαιτεία ως «βοηθητικού» παράγοντα σ' αυτή την απορρόφηση. Επειδή όμως η σταδιακή εκβιομηχάνιση της χώρας, που μετατρέπει βαθμηδόν και την κοινωνική ζωή της,

⁸⁰ Η αστυνομία διατηρούσε κατάλογο επαιτών, ώστε να γνωρίζει ποιοι δικαιούνται παροχή βοήθειας από το Δήμο. Στο δικαστικό αρχείο Σύρου βρέθηκαν δύο τέτοιοι κατάλογοι του έτους 1858. Πρόκειται περίπου για σαράντα άτομα.

⁸¹ Περιοδικό *Πανδώρα*, 01-03-1866, φυλλάδιο 383, σελ. 526-527, τόμος 16^{ος}.

γίνεται εντονότερη τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, η διαδικασία δεν μπορεί να λειτουργήσει. Έτσι εξαναγκάζεται το κράτος να διαθέσει οικονομικούς πόρους και διοικητικό προσωπικό για να στελεχώσει τους απαραίτητους οργανισμούς κοινωνικής πρόνοιας.

Οι «επαίτες, οι φυγόπονοι και οι αγύρτες» των πρώτων μετεπαναστατικών χρόνων μετατράπηκαν μέσα σε μια δεκαετία σε «φαυλόβιους» και «μικρούς κακούργους». Από την καταγγελία και ποινικοποίηση μιας κοινωνικής συμπεριφοράς, περάσαμε στην προβολή της απειλής που αυτή αντιπροσωπεύει για το σύνολο του κοινωνικού σώματος. Ο κυρίαρχος λόγος επιχειρεί να ενισχύσει το αίσθημα κοινωνικής ανασφάλειας και να διογκώσει τον κοινωνικό φόβο. Ο στόχος για ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας θέτει συγχρόνως σε λειτουργία το μηχανισμό επαύξησης αυτού του φόβου. Γιατί είναι μάλλον προφανές ότι όσο πιο βαθιά ριζωθεί στη συνείδηση των πολιτών η ιδέα πως η παρουσία των απόρων αποτελεί μια πραγματική απειλή, τόσο πιο εύκολη θα είναι η παραδοχή από μέρους τους της κεντρικής εξουσίας, που υποστηρίζει ότι επιδιώκει την προστασία των πολιτών από την απειλή αυτή.

V. Η ετεροπροσδιορισμένη ταυτότητα

Ο λόγος των γραπτών κειμένων

Το όνομα Κράβαρα και Κραβαρίτης έγινε αφορμή παρεξηγήσεων και ειρωνειών (...από τα Κράβαρα κατέβηκες;), κυρίως σε σχέση με την επαιτεία. Η μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια τους χαρακτηρίζει υποκριτές, αγύρτες, αλήτες, ζητιάνους.⁸² Και σήμερα ακόμη η Ναυπακτία και οι κάτοικοί της, με την επωνυμία Κράβαρα και Κραβαρίτες, προκαλούν αρνητικά σχόλια.

Τη φήμη των Κραβαριτών, ως επαιτών και αγυρτών, τη διαμόρφωσαν σε κάποιο βαθμό δύο λόγιοι: ο Γάλλος Πουκεβίλ και ο Ανδρέας Καρκαβίτσας.

Ο Πουκεβίλ γράφει: «Οι Κραβαρίτες, που και το όνομά τους μόνο αποτελεί βρισιά, όπως και των Οζολών (που όζουν), αποτελούσε βρισιά για τους δυτικούς Λοκρούς που τους διαδέχθηκαν. Κατοικούν τα ίδια βουνά με τους Αιτωλούς, από τους οποίους διαφέρουν τόσο πολύ, ώστε να τους θεωρούν σαν άλλο είδος ανθρώπων. Είναι φτωχοί, γιατί φτωχός είναι ο τόπος τους. Θα μπορούσαν να ήταν γενναίοι. Δε θέλησαν όμως να βελτιώσουν τη ζωή τους, όπως οι ορεσίβιοι των Αγράφων, ούτε να αντικαταστήσουν τα άγονα βράχια τους, όπως οι φιλόπονοι Βλάχοι της Πολιάνας. Οι σύγχρονοι Οζολοί μαθαίνουν από παιδιά να ζητιανεύουν, γιατί αυτό αποτελεί ανεξάντλητη πηγή πλούτου γι' αυτούς. Είναι ευτυχισμένες οι οικογένειες εκείνες που έχουν σακάτικα ή παραμορφωμένα παιδιά. Θεωρούν σαν εύνοια της Θείας Πρόνοιας αυτό που σε μας κοστίζει θρήγους και δάκρυα στους γονείς, όταν οι ουρανοί τους βασανίζουν στο πρόσωπο των απογόνων τους. Ένας τυφλός είναι δώρο Θεού. Ο μονόχειρας, ο χωλός, ο ραχιτικός θεωρούνται πραγματικοί θησαυροί».

Ο Πουκεβίλ καταλήγει στο συμπέρασμα: «...οι Κραβαρίτες αποτελούν φυλετική διαίρεση ανάξια της Ελλάδας»⁸³.

Ο Ανδρέας Καρκαβίτσας, που υπηρετούσε ως ανθυπίατρος στο Μεσολόγγι και εργόταν σε επαφή με αρκετούς Κραβαρίτες, κάνει το 1890 μια περιοδεία στη Ναυπακτία και επισκέπτεται για πρώτη φορά τα Κράβαρα. Την ίδια χρονιά

⁸² Οι λέξεις «Κράβαρα» και «Κραβαριτισμός», έγιναν όροι και πολιτογραφήθηκαν στα λεξικά. Στο επίτομο ορθογραφικό ερμηνευτικό Λεξικό Δημητράκου δίδεται η εξής ερμηνεία στη λέξη «Κραβαρίτης»: «επαίτης καταστάς ανάπηρος υπό των γονέων αυτού, ίνα προκαλεί τον οίκτον, ψευδολόγος, αγύρτης».

⁸³ Πουκεβίλ, *Ταξίδι στην Ελλάδα, Στερεά Ελλάδα, Αττική, Κόρινθος*, σελ. 42.

δημοσιεύει στο περιοδικό *Εστία* «τις οδοιπορικές σημειώσεις» που προκαλούν σάλο. Τα χωριά Πέρκο και Περίστα χαρακτηρίζονται ως οι μητροπόλεις των Μπολιάρηδων επαϊτών, μαζί με τη Σινίστα (Περδικόβρυση) και Κλεπά. Ο ίδιος σημειώνει ωστόσο ότι: «*Προς τιμήν τους ... οι επαΐτες από τα άνω χωριά δεν παίρνουν μαζί τους στις μακροχρόνιες περιοδείες τους τα παιδιά τους. Εάν απαιτηθεί ρόλος για παιδιά, θα ενοικιάσουν για την αποστολή, παιδιά από τον γειτονικό Άγιο Δημήτριο*».

Πέντε χρόνια μετά δημοσιεύει το έργο του «Ο ζητιάνος», όπου ο Τζιριτόκωστας, ένας Κραβαρίτης ζητιάνο, εμφανίζεται να εξαπατά τους χωριάτες και να τους αποσπά χρήματα, ορμώνοντας όχι από την πάλη για επιβίωση, αλλά από την ανήθικη συνήθεια της κερδοσκοπίας. Ο κεντρικός ήρωας, ο Τζιριτόκωστας, «...ήταν από τον τόπο που συμμαζώνει στα στενά του σύνορα την ασυμμάζευτη ιστορία της ελληνικής ζητιανιάς». Σημειώνεται ότι ο Κώστας Τζίρος⁸⁴ είναι υπαρκτό πρόσωπο, ο οποίος γεννήθηκε στην Περίστα Ναυπακτίας και φέρεται γραμμένος στα μητρώα της κοινότητας⁸⁵. Αναφέρει πως ο Τζιριτόγιωργας κατεβάζει το γιο του στο ειδικό δωμάτιο, στο κατώγι, για να του δείξει τα μπαστούνια που είναι κρεμασμένα στους τοίχους. Κάθε μπαστούνι αντιπροσωπεύει μια αποστολή που διαρκεί περίπου δυο χρόνια. Το εσωτερικό του μπαστουιού είναι κούφιο για να κρύβονται μέσα τα νομίσματα.⁸⁶ Όσα περισσότερα μπαστούνια είχε η συλλογή, τόσο περισσότερο επιτυχημένος ήταν ο επαΐτης.⁸⁷ Ο ήρωάς μας έγινε κοινωνός μιας μακραίωνης παράδοσης την οποία δεν μπορούσε ν' αρνηθεί.

Στα μετέπειτα χρόνια, ο πατρινός ποιητής Παν. Συνοδινός δημοσίευσε στην εφημερίδα *Ακρόπολη* ένα σατιρικό ποίημα για τους Κραβαρίτες, που αργότερα συμπεριελήφθη στην ποιητική συλλογή «Κοινωνικά Έπη». Σύμφωνα με τον ποιητή, σ' ένα χωριό των Κραβάρων, γίνεται πανηγύρι.

*«Για τούτο εις τ' αρχοντικό τώρα του κυρ-Σωτήρη
γίνεται το λαμπρότερο του κόσμου πανηγύρι.
Εχθές το βράδυ γέννησε η ακριβή του κόρη*

⁸⁴ Θ. Παπαθανασόπουλος, *Περίστα Ναυπακτίας, Ιστορία - Λαγραφικά*, εκδόσεις Μελέαργος, Αθήνα, 1998, σελ. 54, κατάλογος περιστιανών επωνύμων, «Αναγνωσταράς, Ανδρεόπουλος, Βελαώρας, Γαϊτάνης, ...Τσίρος, Τσιντέλης, Τσουγκράνης, Τσουνάκας, Τσώλος, Φαλίδας...»

⁸⁵ Θ. Παπαθανασόπουλος, *Οι Μπουλιάραιοι και τα Μπουλιάρικα*, εκδόσεις Ελληνικά Θέματα, Αθήνα, 1969.

⁸⁶ «Το άκακο ραβδί του το οποίο εφαινότο ότι δεν είναι παρά διά τους σκύλους μόνον, το εκούφαινε και το μετεποίει εις ασφαλή και ανύποπτον χρηματοθήκην». Αν. Καρακαβίτσα, *Ο Ζητιάνος*.

⁸⁷ Ανδρέα Καρακαβίτσα, *Ο Ζητιάνος*: «καθέν' από εκείνα είχε επάνω την ιστορία του, ίση και καλύτερη από το δόρυ του Αχιλλέα. Καθένα είχε συντροφεύσει τον πατέρα, τον πάππο, τον προπάππο του, σε όλα τα φαρμάκια και τις κακοπάθειες της ζητιάνικης ζωής...»

και τόκαμε... τί τόκαμε σημαδιακό αγόρι.
Έχει το χέρι του κουλό και το δεξί του πόδι
με δύο δάχτυλα μεγάλα σαν το βόδι!
Το ένα μάτι πράσινο και κόκκινο το άλλο,
και το δεξί αυτάκι του σαν πέταλο μεγάλο».

Το ποίημα του Συνοδινού κλείνει μ' ένα γράμμα, το οποίο στέλνει απ' την Αθήνα
στα Κράβαρα ένας μεγάλος πράκτορας ζητιάνων.

«Εις Κράβαρα εξ Αθηνών, είκοσι τρεις του Απρίλη
Χάριτι θεία υγιείς έχουμε εγώ κι οι φίλοι.
Μου λέγεις, κυρ Αλέξη μου, στο δεύτερο σου γράμμα
Αν έλαβα το πρώτο σου κι αν θέλω νέο πράγμα.
Όσους τις άλλες μου έστειλες τους τράβηξε η Πόλη
Ήταν αλήθεια της δουλειάς και ξεδούλιο όλοι.
Στείλε μου δώδεκα κουλούς και κρατημένους έξι,
Και τρεις στραβούς γιατί οι στραβοί στοιχίζουν κυρ Αλέξη.
Σου στέλνω από εκατό δραχμές κάθε κεφάλι,
Γιατί ακόμη έμβασμα δεν μου έκαναν οι άλλοι.
Κλείστηκε η κόρη του Στρατή στο νοσοκομείο
και για τούτο σου αφαιρώ κατοστάρια δύο
Και μη γυρεύεις ...κόντεψα να βρω το διάολό μου,
ας έχω χάρη στο Θεό και εις τον όβολό μου.
Μην τα ρωτάς, σαν γνωστικός που είσαι, τί τραβούμε,
εις βουλευτάς και εις βοηθούς κωλόκουρα μετρούμε.
Σ' ορκίζομαι, στην παλιά που έχουμε φιλία,
Ζημία κάμποσον κάμποσο καιρό μού δείχνουν τα βιβλία.
Με τις οικονομίες μου πες πέρα πως τα βγάνω,
εφέτος τα κορίτσια μου θ' αφήσω χωρίς πιάνο.
Το μάγειρά μου έδιωξα κι εφέτος η κυρία
ούτε αρωματικά λουτρά θα κάμει ούτε κρύα.
Με βία κλείνω το γράμμα μου, σημαίνει λειτουργία
Κατάλυση οίνου σήμερα και ελαίου και αργία.
Η χάρις του βοήθειά μας να είναι, κυρ Αλέξη,
και από κέρδη και καλά στα σπίτια μας να βρέξει.

Υστερόγραφο

*Αλήθεια, ελησμόνησα... φιλιάτικο μεγάλο,
δουο τρεις σερνικοθήλυκους να μ' εύρεις δίχως άλλο.
Σου τους πληρώνω ακριβά τους θέλω πριμαρόλι,
στη Λόντρα έχουν πέραση μεγάλη, οι διαβόλοι
Σ' ασπάζομαι γλυκά-γλυκά από βαθιά καρδιά
με όλη την κυρία μου και μ' όλα τα παιδιά.
Και μένω δούλος δουλικός της υπεραφεντιάς σου,
εγώ Πουλής Πουλόπουλος εκ του χωρίου Πράσσου»*

Ο Κραβαρίτης, δυσφημισμένο και αμφισβητούμενο πρόσωπο, μειώνεται και θεωρείται απορριπτέο πρόσωπο στην κοινωνία στην οποία ζει. Είναι ένα πρόσωπο του οποίου η κοινωνική ταυτότητα ή ιδιότητα ως μέλους σε κάποια κοινωνική κατηγορία, θέτει από αμφισβήτηση όλη την ανθρώπινη φύση, διότι το πρόσωπο υποτιμάται στα μάτια των άλλων. Μια κοινωνική ταυτότητα υποβαθμισμένη και ετεροπροσδιορισμένη.

«Το κακό όνομα του ζητιάνου βγήκε δυστυχώς περισσότερο για εμάς επειδή και άλλοι συντεχνίτες καταγόμενοι από άλλα μέρη, όταν ζητιάνευαν έλεγαν πως κατάγονται από τα Κράβαρα. Γνωστοί ήταν οι ζητιάνοι του Διπλάτανου και της Κόνιτσας της Τριχωνίδας και της Μεσοκόμης της Ευρυτανίας. Στη Μεσοκόμη οι ζητιάνοι παρίσταναν και τον οφθαλμίατρο!»

Η αντίδραση των Κραβαριτών

Μετά τη δημοσίευση του *Ζητιάνου*, εκδηλώθηκε η άμεση αντίδραση των Ναυπακτιών. Ο φοιτητής Θωμάς Σούλος από την Ασπριά, ο ανθυπίλαρχος Καρακουλάκης από τη Ναύπακτο, φίλος και συγγενής του Σούλου, προέβηκαν σε οργισμένη καταγγελία εναντίον του Καρκαβίτσα, με άρθρο στη *Νέα Εφημερίδα* (16 Ιανουαρίου και 1^η Μαρτίου 1891), με τίτλο:

«Διαμαρτύρησις των εκ Ναυπακτίας φοιτητών»

Ειδεχθής λίβελος, αδικότερος και μοχθηρότερος του οποίου ουδείς μέχρι τούδε εναντίον λαού ολοκλήρου εδημοσιεύθη, ο Καρκαβίτσας υβριστής αηδής όσον και η θέα

ενός επιληπτικού και προς τα κράβαρα συνετάσσετο η «Ναυπακτία» υπερήφανος διά το αίμα το οποίον έχυσε εις τον Αγώνα και τους Επιστήμον.

Οι Ναυπάκτιοι επέμεναν να αποκηρύξει ο Καρκαβίτσας τα γραπτά του, ενώ τους χαρακτήρισε ως «αηδείς υβριστές». Οι Ναυπάκτιοι, θεωρώντας πως μειώνονται, κατέφυγαν στο έσχατο μέτρο της εποχής για απόδοση δικαιοσύνης, που ήταν η πρόσκληση σε μονομαχία. Οι Ναυπάκτιοι όρισαν τους δικούς τους μάρτυρες.

Στην αρχή ο Καρκαβίτσας προσπάθησε να καθησυχάσει τα γεγονότα διακηρύσσοντας τη θέση του: *«Εγώ δε θέλησα να θίξω ούτε τον τόπο, ούτε τους ανθρώπους, έφερα στο φως όσα είδα και άκουσα για να τους κάνω καλό, να σταματήσει αυτή η πληγή της ζητιανιάς και της αγριτείας, που ντροπιάζει την Ελλάδα- ας βγουν κι αυτοί στον τύπο να με διαψεύσουν, ότι έγραψα ανακρίβειες...»*

Ο Καρκαβίτσας πρότεινε τους δικούς του μάρτυρες, τον Δ. Ρούκη, διευθυντή της εφημερίδας, και τον ανθυπολοχαγό Ιωάννη Βελισσαρίου.

Οι μάρτυρες, για να αποφύγουν τα μπλεξίματα, αποφάνθηκαν ότι η από την 19^η Ιανουαρίου 1891 επιβληθείσα ποινή της εικοσαήμερης κράτησης, από το Υπουργείο Στρατιωτικών στον Καρκαβίτσα για τον σάλο που προκάλεσε με το δημοσίευμα, είναι αρκετή η τιμωρία, και ως εκ τούτου δεν υπάρχει λόγος για τιμωρία και σταμάτησε η ανάγκη για μονομαχία.

Ο Γιάννης Βλαχογιάννης –αν και φίλος του Καρκαβίτσα– επέκρινε τον Ανδρέα Καρκαβίτσα για τα γραπτά του για τα Κράβαρα στις εφημερίδες *ΑΣΤΥ* και *ΕΘΝΙΚΗ* (Ιούνιος - Ιούλιος 1892). Οι επικρίσεις αυτές και η ψυχρότητα που ακολούθησε μεταξύ των δύο ήταν παροδικές. Εξάλλου, δεν είναι τυχαίο ότι ο Καρκαβίτσας με τη διαθήκη του όρισε τον Γιάννη Βλαχογιάννη διαχειριστή των πνευματικών του αγαθών.

Οι αντιδράσεις υπήρξαν έντονες και με ισχυρά τα επιχειρήματα περί φτώχειας που οδηγούσε κάποιους και στην περιστασιακή επαιτεία, αναιρούσαν τη γενικευμένη εικόνα του ζητιάνου Κραβαρίτη που πρόβαλε ο Καρκαβίτσας. Η αντίδραση είναι μακροχρόνια και φτάνει ως τις μέρες μας. Ενδεικτικά, ο Ιωάννης Κοτίνης⁸⁸ γράφει: *«...Ευρέθη άλλοτε το 1890. Έλλην συγγραφεύς και λόγιος, εκ Λεβεντοχωρίου δε της Ναυπακτίας δυστυχώς έλκων το γένος ο Ανδρέας Καρκαβίτσας, όστις εν τω περιοδικό “ΕΣΤΙΑ” κατηγόρησεν ολόκληρον την ηρωικήν επαρχία Ναυπακτίας επί*

---

⁸⁸ Κοτίνης, *Ιστορία Ναπάκτου και Επαρχίας*, σελ. 69.

επαιτεία. Διά τη συκοφαντίαν ταύτην και ύβριν στρατιωτικός ων ιατρός ο Καρκαβίτσας ετιμωρήθη τότε πειθαρχικώς διά της φυλακίσεως...».

Πρόσφατα έγιναν προσπάθειες για προκήρυξη διαγωνισμού για τη συγγραφή ερευνητικής εργασίας που θα διερευνούσε την ιστορία του ζητιάνου Κραβαρίτη και θα ανέτρεπε τη συκοφαντική στάση του Καρκαβίτσα για την περιοχή.

VI. Συλλογική μνήμη και τοπική ταυτότητα

Τα στοιχεία στα οποία αναφερθήκαμε στα προηγούμενα κεφάλαια αποτυπώνουν τις οπτικές ενός κοινωνικού φαινομένου, τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Η επαιτεία των Κραβαριτών, ως πρακτική και εικόνα, έχει πάψει να υπάρχει, η μνήμη όμως γεγονότων και καταστάσεων της επαιτείας είναι ζωντανή και φαίνεται να συνιστά ένα σημαντικό πεδίο στη συγκρότηση της ταυτότητας του παρόντος. Εκείνο το οποίο φθάνει ως εμάς δεν είναι τόσο μια πιστή και συνεπής αφήγηση των γεγονότων του παρελθόντος, όσο ένα αφήγημα το οποίο δομείται στον άξονα της συλλογικότητας και το οποίο ενσωματώνει και απηχεί ένα σύνολο αντιλήψεων διαμορφωμένων στη διαχρονία και υπό τη σαφή επιρροή μιας ακολουθίας εξωγενών επιδράσεων. Σύμφωνα με τον Barlett, άλλωστε, «η μνήμη δεν είναι παρά το αποτέλεσμα της αλληλόδρασης ανάμεσα στο δεδομένο εμπειρικό υλικό και στα γνωστικά σχήματα του υποκειμένου. Από αυτή την άποψη, η μνήμη⁸⁹ δεν είναι μια απλή αναπαραγωγή του υλικού, αλλά μια διαδικασία ανακατασκευής, επαναδόμησης του υλικού σύμφωνα με τα πολιτισμικά συγκροτημένα σχήματά του.

Η μνήμη είναι κοινωνικά και πολιτισμικά ορισμένη και συνιστά ένα σύμπλεγμα από κοινωνικές σχέσεις, βάσει των οποίων συγκροτείται κάθε φορά η ίδια. Στην πραγματικότητα μάλλον πρέπει να μιλάμε για μνήμες, όλα εκείνα που πληροφορούν και κατευθύνουν, με οποιονδήποτε τρόπο, την κοινωνική, συλλογική και προσωπική ζωή των ανθρώπων. Ο όρος μνήμη σημαίνει ένα σύνολο αναμνήσεων, σημείων προς υπενθύμιση.

Όπως προαναφέρθηκε, ο Maurice Halbwachs απέδωσε μεγάλη σημασία στη συλλογική υπόσταση της μνήμης, και υποστήριξε ότι οι κοινωνικές ομάδες συνθέτουν τις δικές τους εικόνες για τον κόσμο και τις δικές τους εκδοχές για το παρελθόν, εκδοχές που «αποκρυσταλλώνονται» μέσω της επικοινωνίας και όχι μέσω της ιδιωτικής ανάμνησης. Οι συλλογικές μνήμες τελούνται, εκδηλώνονται κοινωνικά,

---

⁸⁹ Η επιστήμη της θύμησης, η μνημονική, που αποδίδεται στον Συμεωνίδα τον Κείο, αποτέλεσε τη βάση της μαθησιακής διαδικασίας. Ο Αριστοτέλης τής έδωσε προνομιούχο θέση στους κλάδους της σκέψης. Διέκρινε τη συνειδητή μνήμη από την ασυνείδητη μνήμη –ανάμνηση. Η μνήμη για τους αρχαίους αποτελούσε προϋπόθεση της ανθρώπινης σκέψης, αλλά και στους μελετητές μιας κοινωνίας –τρωικής ή παρελθούσης– η μνήμη αποτελεί εργαλείο και πεδίο έρευνας, δηλαδή μέσο και στόχος της μελέτης τους.

αλλά η τέλεσή τους φέρνει δράσεις και αντιδράσεις, κάνει δηλαδή να συμβούν συμπεριφορές με κοινωνικό πρόσημο.

Οι πιο ηλικιωμένοι άνθρωποι διατηρούν τις ιστορίες των γονιών τους μαζί με τις δικές τους αναμνήσεις. Οι επαναλαμβανόμενες ιστορίες συγκροτούν τελικά κοινά στερεότυπα και διαμορφώνουν πρότυπα που ασκούν μια επίδραση στο παρόν. Στην προκειμένη περίπτωση οι μνήμες και οι αναφορές στις εμπειρίες της περιπλάνησης και της επαιτείας, προβάλλουν τελικά πρότυπα προσαρμογής, εξυπνάδας, αντοχής, και δομούν τις παροντικές ταυτότητες.

*«Την ιστορία που θα σας διηγηθώ την έχει ζήσει ο πατέρας στις αρχές του 20^{ού} αιώνα σ' ένα μεγαλοχώρι του Μοριά, είπε ο κύριος Νίκος Μ. Ο πατέρας μου πήρε μια μικρή κασετίνα με λιβάνι και καρφίτσες κι έναν πλακερό λαδοντενεκέ “μπούκλιζα”, για να βάλει το λάδι που μάζευε γυρίζοντας σαν μικροπωλητής λιβανιού και καρφιτσών, ευχολόγος κλπ. Έφτασε σ' ένα μεγαλοχώρι του Μοριά. Το σπίτι που στεγαζόταν η αστυνομία δεν ήταν διαφορετικό από τα άλλα. Ξαφνικά βρέθηκε στον χωροφύλακα. Αυτός τον ρώτησε τι ζητούσε εκεί. Φαίνεται πως είχαν πολλούς τέτοιους επισκέπτες εκείνον τον καιρό και είχε αγανακτήσει ο κόσμος. Θα υποδείξανε και στην αστυνομία να πάρει μέτρα για το αραίωμα του κατακλυσμού από τους ανεπιθύμητους επισκέπτες. Χωρίς να οδηγήσει τον απρόσεκτο επισκέπτη στον προϊστάμενο, για να διαπιστωθεί αδίκημα και αυτεπάγγελτα να τον τιμωρήσει, σύμφωνα “με τα χαρτιά”, ο προϊστάμενος, όρμησε το όργανο κατά του παραβάτη. Μια δεύτερη δυνατή σβερκιά του χωροφύλακα κατά του πατέρα μου, είχε σαν αποτέλεσμα να ξεφύγει από το χτύπημα το βούλωμα του τενεκέ. Τον μούσκεψε και χύθηκε στο δάπεδο του σταθμού. Γύρισε στο κατάλυμα, άφησε τα λαδωμένα ρούχα και φόρεσε ό,τι αλάδωτο είχε. Παράτησε και την κασετίνα με το εμπόριο (λιβάνι, κουμπιά, τσατσάρες). Άφησε ένα σημείωμα στον εμπειρότερο σύντροφό του και έφυγε με τα πόδια για τον κοντινότερο σιδηροδρομικό σταθμό, για να γυρίσει στην Αράχοβα. Το πάθημα του έγινε μάθημα. Δεν προσπάθησε ποτέ να προσαρμοστεί στο εμπόριο με το λιβάνι και τις 5-6 τσατσάρες».*⁹⁰

Οι αφηγητές ανακαλούν συνήθως προσωπικές καταστάσεις. Ο αφηγητής μιλάει σε πρώτο ενικό. «Εγώ» άκουσα. Παρόμοιες καταστάσεις περιγράφονται στο εσωτερικό πολλών αφηγήσεων κατά τέτοιο τρόπο, ώστε φαίνεται πως η προσωπική ιστορία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με το ίδιο σενάριο και διαφορετικούς πρωταγωνιστές. Κατά τη διάρκεια της αφήγησης οι πληροφορητές αναπλάθουν στη

---

⁹⁰ Προφορική μαρτυρία του Νίκου Μάγαλου.

βάση μιας διαλογικής σχέσης με τη μνήμη, και υπό αυτή την έννοια το παρελθόν είναι προϊόν κατασκευής.

«Ο πατέρας μου θυμάται τον Πετράκη που του είχε πει⁹¹: Ξεμάκρυνα από το προσδιορισμένο στέκι. Πήγαινα στις γειτονιές. Εκεί έκαναν χρυσές δουλειές. Πάντα με το πιστοποιητικό στο χέρι. Το πιστοποιητικό το έβγαλε στο προξενείο της Μόσχας και ήταν πιο πειστικό. Από γειτονιά σε γειτονιά μπήκε και σε εβραϊκή γειτονιά. Ανέβηκε τη σκάλα μιας κατοικίας. Έκανε το εβραϊόπουλο που είχε κακοποιηθεί από τους χριστιανούς. Μου δώσανε κότα και ψωμί σταρένιο. Αλλά πριν αρχίσει να τρώει έκανε το σταυρό του. Τότε έγινε αντιληπτός από τις παριστάμενες εβραίες και από την κορυφή της σκάλας βρέθηκε στη βάση, χωρίς να το καταλάβει. Έλεγε πως ντρεπόταν πολύ γι' αυτό».

Ο Γιώργος Μποσινάκος στο ημερολόγιό του γράφει:

«Να μια φορά τι έπαθα, σε μια γειτονιά της Πετρούπολης. Εγώ και άλλα παιδιά της ηλικίας μου “στηλιώναμε μπαπαλιάρικα”, παρασταίναμε δηλαδή το μουγκό. Πάθαμε δήθεν από βασανιστήρια σε προγκρόμ των Εβραίων. Χάσαμε τη λαλιά και την ακοή. Πήραμε τα απαραίτητα μαθήματα κι ανασκουμπωθήκαμε στο έργο. Κάναμε δουλειά πιο πολύ στους Εβραιομαχαλάδες. Ανέβηκα τη σκάλα μιας κατοικίας και δέχθηκα γενναίο έλεος από τις εβραϊκές φαμελιές. Στην κορυφή της σκάλας με ψυχοπόνεσαν πιο πολύ. Έκανα το εβραϊόπουλο κι εγώ που κακοποιήθηκε από Χριστιανούς και σακατεύθηκα. Μου δώσανε κότα και ψωμί να φάω. Αλλά πριν αρχίσω το φαγητό –ήμουν βλέπετε και θεοσεβούμενος– έπρεπε να κάμω και το σταυρό μου. Πριν να προλάβω να ακουμπήσω τα δάχτυλά μου και από τα τέσσερα σημεία του σταυρού στου στήθους μου, έπεσαν επάνω μου οι παριστάμενες εβραίες και δέχτηκα καταγιγισμό καρπαζιών και ακατάληπτων κοσμητικών επιθέτων από την κορυφή της σκάλας ως το τέλος. Όταν γλίτωσα και δεν κατάλαβα πώς βρέθηκα στο τέλος της σκάλας και βεβαιώθηκα ότι έξω από το πεδίο της μάχης, γύρισα προς όλη την κουστωδία, που είχε καρφωμένα τα έξαλλά της βλέμματα επάνω μου, μετά από το δραματικό κατακύλισμά μου».

Οι ατομικές μνήμες διατηρούν μια αποσπασματική εικόνα ενός κοινού παρελθόντος, με την έννοια της εξατομίκευσής του και της σύνδεσής του με την προσωπική ιστορία των αφηγητών. Η συλλογική μνήμη, όσο και η προφορική ιστορία, δεν αναπαριστούν το παρελθόν «όπως έγινε στην πραγματικότητα», αλλά το

---

⁹¹ Προφορική μαρτυρία του Γιώργου Στάικου.

ανασυγκροτούν υπό το πρίσμα του παρόντος. Πρέπει να γίνεται διαχωρισμός στα πραγματικά γεγονότα και πρόσληψη και ερμηνεία από τους αφηγητές. Όπως εύστοχα επισημαίνει η Ελένη Ανδριάκαϊνα⁹²: «η μνήμη δεν ερμηνεύει, αντιθέτως χρίζει ερμηνείας όχι μόνο από τη σκοπιά του ερμηνευτή αλλά πρωτίστως από τη σκοπιά των κοινωνικών υποκειμένων που αφηγούνται τις εμπειρίες τους. Το υλικό της μνήμης, στη βάση του οποίου παράγεται η αφήγηση, αφορά μεν στοιχεία του παρελθόντος τα οποία έχουν γίνει ήδη αντικείμενο ερμηνείας κατά τη διαδικασία βίωσής τους από τα κοινωνικά υποκείμενα». Ας μην ξεχνάμε πως η μελέτη στηρίζεται στην προφορική παράδοση τεσσάρων τουλάχιστον γενεών, οι οποίες δεν έζησαν τα γεγονότα τα οποία περιγράφουν, αλλά τα προσέλαβαν με διάφορους τρόπους. Οι αφηγήσεις επηρεάζονται από το παρόν αλλά και από τη δημόσια διαχείριση του παρελθόντος.

*«Ο πατέρας μου, μου είχε πει πως είχε ακούσει αυτή την ιστορία από τον θείο του. Ένα βράδυ το 1906 σ' ένα πανδοχείο κοντά στον ποταμό Λένα, συνάντησε τον Τρόσκυ. Ήταν βρεμένα τα μποτίνια του και τα πύρωνε να στεγνώσουν, μαζί με πολλούς άλλους. Δεν μιλούσε εκεί με κανέναν. Απαγορευόταν ή φοβόντουσαν να μιλήσουν μαζί του».*⁹³

Έτσι, οι αφηγήσεις αποτελούν ένα είδος προέκτασης του ζωτικού χώρου των αφηγητών. Η αφήγηση θεωρείται ως περιγραφή της μεταβολής μιας κατάστασης από ένα αρχικό σημείο σε ένα άλλο, μέσα από σχέσεις αιτίου-αποτελέσματος. Αλλά κατά πόσο αρχίζουν από την αρχή; Σε όλες σχεδόν τις αφηγήσεις σημείο εκκίνησης είναι η οικογενειακή μνήμη και πόσο αυτή συνδέεται με τους επαίτες.

Ο λόγος πραγματώνεται με διάφορους σχηματισμούς και με διαφορετικούς τρόπους σύνδεσης, στη βάση της διαδικασίας βελτίωσης και υποβάθμισης, για να δώσει ζωντάνια στη διήγηση. Η μνήμη είναι ελάχιστα πειθαρχημένη, γιατί ξετυλίγεται άλλοτε προς τα εμπρός και άλλοτε προς τα πίσω, για να ανακαλέσει ορισμένες στιγμές εξέλιξης αυτής της κοινότητας, μέχρι το παρόν. Οι αφηγητές κινούνται βασιζόμενοι στη συναισθηματική φόρτιση των συνειρμών.

«Την παρακάτω ιστορία μού τη διηγίόταν ο χωριανός μου Δημήτρης Κων. Ρήγας (ο Δημήτρης Ρήγας ήταν γεννημένος το 1891). Όταν ο Δημήτρης ήταν 6 ετών, δηλαδή το 1897, προστάτης του ήταν ο Κωνσταντίνος Θωμά Μπράνης. Το πρώτο του ταξίδι

⁹² Εφημερίδα *Ελεύθερος Τύπος*, τεύχος της 28-08-2008, «Ανοίγοντας διάλογο με το παρελθόν».

⁹³ Προφορική μαρτυρία του Δημήτρη Γαλανόπουλου.

κράτησε 2 μήνες διά μέσου Σαλώνων Λιβαδιάς έφτασαν ως το Κρεοκούκι. Από εκεί γύρισαν πάλι στο χωριό απ' όπου ξεκίνησαν, ακολουθώντας τον ίδιο δρόμο. Πήγε και γύρισε ποδεμένος γουρουνοτσάρουχα και μια υποκαμίσα δεμένη στη μέση μ' ένα κομμάτι σπάγκο. Η πληρωμή, το καζάντι για τον μικρό ήταν ότι έτρωγε ψωμάκι και χόρταινε. Γυρίζοντας, ο θεός του έδωσε στον πατέρα του 2.500 δραχμές. Το τρίτο ταξίδι έγινε με τον πατέρα του και τη θεία του. Η δουλειά τους αυτή τη φορά ξεκίνησε από το Γαρδίκι Ομιλαίων. Τη συνεχίσανε από χωριό σε χωριό, στο δρόμο ως την Αθήνα, Αύγουστο - Σεπτέμβρη - Οκτώβρη. Οι μεγάλοι μάζευαν αλεύρι, ο μικρός ζητούσε και μάζευε ψωμί. Το αλεύρι κάθε βράδυ το πουλούσαν οι μεγάλοι. Το ψωμί που μάζευε ο μικρός το έτρωγαν. Όσο περίσσευε, και πάντα περίσσευε 2-3 οκάδες, το πουλούσαν και έπαιρναν και από αυτό χρήματα. Γύρισαν στο χωριό αρχές Νοέμβρη. Περπατώντας πήγαν, περπατώντας γύρισαν. Ψώνια και καλούδια δεν έκαναν. Μεγάλη οικονομία. Τα χρήματα, όσα μάζεψε ο πατέρας του, τα έδωσε ο πατέρας του για χρέος τους, την αγορά ενός κομματιού χωραφιού στην Παλιαράχοβα. Πάλι χωρίς χρήματα έμεινε ο πατέρας του. Δεν είχαν να αγοράσουν καλαμπόκι, για να έχουνε ψωμί, ώσπου να βγάλουν από τα χωράφια τους».⁹⁴

Οι αφηγήσεις που ακολουθούν τους συνειρμούς έχουν ένα πιο προσωπικό ύφος, που προβάλλει τις αρετές και τις ικανότητες των προγόνων τους σε μια αφήγηση δοκιμασιών που τονίζει την τραγικότητα της επιβίωσης.

Η ανάλυση της μνήμης που καταγράφηκε έδειξε πως η συλλογική μνήμη του φαινομένου της επαιτείας, αποτελεί μέρος της σφαιρικής συλλογικής μνήμης αυτής της περιοχής. Μια σημαντική διάσταση της συλλογικής μνήμης είναι το γεγονός ότι αποτελεί στοιχείο και αναπόσπαστο μέρος της ταυτότητας της συλλογικότητας. Η μελέτη της εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της μελέτης της ταυτότητας.⁹⁵

Η οπτική γωνία θεώρησης του παρελθόντος μπορεί να αλλάξει ανάλογα με τις ανάγκες αυτής της συλλογικότητας, ανάγκες που προσδιορίζουν τις λειτουργίες της συλλογικής μνήμης μέσα στο παρόν που εξετάζεται. Η μνήμη αυτή υπονοεί τις συλλογικές μνήμες των κοινωνικών ομάδων που την αποτελούν.

Παίρνοντας υπόψη τη συλλογική μνήμη της επαιτείας της ορεινής αυτής περιοχής, είναι φανερό πως η συλλογική μνήμη είναι συστατικό της τοπικής ταυτότητας.

⁹⁴ Αφήγηση της Ελένης Κατσαντώνη.

⁹⁵ D. Hances, 1982, σελ. 20-22.

Τη μνήμη αυτή τη διαφυλάσσει και την ενεργοποιεί επιλεκτικά η κοινότητα, γιατί της χρησιμεύει για να συνειδητοποιεί την ταυτότητά της και τη συνέχεια της, μέσα στη μακρά διάρκεια. Η τοπική ταυτότητα αποτελεί, τις περισσότερες φορές, ένα ιδεολόγημα των κατοίκων της συγκεκριμένης περιοχής, που πιστεύουν και υποστηρίζουν την ιδιαιτερότητα –και συνήθως την ανωτερότητα της ιδιαίτερης κοινότητας– έναντι άλλων τόπων που κατοικούνται από τον ίδιο λαό ή ανήκουν στα όρια του ίδιου κράτους.

Η κοινωνική ομάδα των Κραβαριτών, όταν βρέθηκαν σε αλληλεπίδραση με τους «άλλους», συνειδητοποίησαν την ιδιαίτερη ταυτότητά τους.

Οι άνθρωποι αλληλοαναγνωρίζονται επικαλούμενοι κοινές εμπειρίες, κοινό παρελθόν, κοινές παραδόσεις. Η επίκληση των γεγονότων δημιουργεί ταυτότητες.

Συγκεκριμένες μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς, συνήθως εκείνες που έχουν προσλάβει μέσα στο χρόνο, λειτουργούν και ως σύμβολα ταυτότητας, κοινωνικής συνοχής και συλλογικής μνήμης.⁹⁶

Ο όρος ταυτότητα προέρχεται από την ψυχαναλυτική θεωρία που υποστηρίζει ότι η ταυτότητα συγκροτείται μέσα από συνεχείς ταυτίσεις και ενδεχόμενες ανατροπές των ταυτίσεων αυτών.⁹⁷ Η δημιουργία ταυτοτήτων δεν είναι αυθόρμητη, αλλά συνειδητή στο πλαίσιο του συμβολικού ανταγωνισμού μιας κοινότητας με τους σημαντικούς της «άλλους».

Η κοινωνική μνήμη είναι επιλεκτική. Τυποποιεί το παρελθόν για να ταιριάζει στο παρόν, και αντίστροφα, παρουσιάζει ένα παρόν που μπορεί να είναι, που «προσπαθεί να είναι αντάξιο του παρελθόντος».⁹⁸ Πολλές φορές είναι και επινοητική. Διαθέτει φαντασία. Η λαϊκή ιστοριογραφία είναι αναδρομική. Αυτός που θυμάται είναι τοποθετημένος στο παρόν, η μνήμη του είναι προσανατολισμένη στην εξυπηρέτηση των τωρινών αναγκών.

---

⁹⁶ Βασίλης Γ. Νιτσιάκος, *Παραδοσιακές Κοινωνικές Δομές*, σελ. 144, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1993.

⁹⁷ Γκέφου Μαδιανού, Αθήνα, 2006, 54.

⁹⁸ Γ. Σκαρπέλος, *Ιστορική μνήμη και ελληνικότητα στα κόμικς*, Αθήνα, Κριτική, 2000, σελ. 102.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το φαινόμενο της επαιτείας που παίρνει τη μορφή της περιπλανώμενης εργασίας που ασκούσαν οι Κραβαρίτες, Ρεκουνιώτες, Χιώτες, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως φαινόμενο «κοινωνικής επιδημίας», έργων και κακοποιών πληθυσμών που μετακινούνται ομαδικά διαπράττοντας πάσης φύσεως αδικήματα, για έναν βασικό λόγο. Το φαινόμενο αυτό δεν λαμβάνει μαζικό χαρακτήρα, αλλά εντοπίζεται σε ορισμένες περιοχές και ορισμένους χρονικές περιόδους κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες. Το γεγονός αυτό ακυρώνει κάθε προσπάθεια σύγκρισης με τα ευρωπαϊκά φαινόμενα των μαζικών μετακινήσεων έργων πληθυσμών που σημειώθηκε κατά τον 17^ο, 18^ο και 19^ο αιώνα.

Σκιαγραφώντας τα χωριά των Κραβάρων σήμερα βλέπουμε πως είναι χωριά που έχουν υποστεί τους μετασχηματισμούς των περισσότερων ορεινών χωριών της Ελλάδας. Οι μόνιμοι κάτοικοι δεν ξεπερνούν τους 1800⁹⁹ κατοίκους. Οι περισσότεροι είναι συνταξιούχοι.

Αν δει κανείς και σήμερα τη γεωγραφική ενότητα της Ορεινής Ναυπακτίας, μπορεί εύκολα να αντιληφθεί τους λόγους για τους οποίους οι κάτοικοι της περιοχής ανήγαγαν την επαιτεία σε επάγγελμα. Το άγονο της περιοχής, σε συνδυασμό με την έλλειψη επικοινωνίας και την έκθεση σε λογής-λογής εξωτερικούς κινδύνους (ληστεία, καταστροφές, επιδρομές), δεν ευνοούσε την ανάπτυξη οποιαδήποτε παραγωγικής δραστηριότητας εκ μέρους των κατοίκων, αναγκάζοντάς τους να καταφεύγουν σε άλλα μέσα, προκειμένου να επιβιώσουν. Ιδιαίτερα ευφυείς και επινοητικοί, είχαν την ικανότητα να μεταμορφώνονται σε σακάτες και τυφλούς, και να κερδίζουν χρήματα επιδεικνύοντας την αναπηρία τους. Παράλληλα, χάρη στην ευφράδεια του λόγου και ευστροφία που τους χαρακτήριζαν, είχαν αναπτύξει και ένα σύνολο άλλων παρεμφερών προς την επαιτεία δραστηριοτήτων. Ορισμένοι απ' αυτούς παρίσταναν τους πρακτικούς γιατρούς πουλώντας διάφορα βότανα, ενώ κάποιοι άλλοι, εκμεταλλευόμενοι την αμάθεια των χωρικών, υποδύονταν τους οιωνοσκόπους και τους μάντεις, καταφεύγοντας σε διάφορα τεχνάσματα προκειμένου να αποσπάσουν χρήματα ή τρόφιμα.

---

⁹⁹ Σύμφωνα με την απογραφή του 2001, οι δημότες του δημοτικού διαμερίσματος Πλατάνου είναι 1775 κάτοικοι.

Όπως προκύπτει από τις προφορικές συνεντεύξεις, ένα γενικό συμπέρασμα είναι πως οι κάτοικοι δεν επιθυμούν να μιλούν για εκείνη την εποχή. Οι αναμνήσεις που περνούν από γενιά σε γενιά σβήνουν, συνδέονται με ορισμένα στοιχεία του παρόντος. Σημαντικό στοιχείο διαφοροποίησης των αφηγητών είναι η ηλικία και το επίπεδο μόρφωσης. Η πρώτη παράμετρος επηρεάζεται από τη δεσπόζουσα θέση που έχει ο αφηγητής εντός της κοινότητας και από τη συμμετοχή του σε περισσότερες της μιας ομάδας και δίκτυα επικοινωνίας. Η μνήμη εξαρτάται από τα κοινωνικά πλαίσια στα οποία εντάσσονται στη διάρκεια της ζωής τους.

Ο Κραβαρίτης υπήρξε συμβολοποιημένη κατηγορία προσώπου. Εμπλέκεται σε ένα δίκτυο ευκαιριακών απασχολήσεων. Η κοινωνική του θέση, η διαδικασία κοινωνικού αποκλεισμού και οι αρνητικές αξιολογήσεις της έξω κοινωνίας συμβάλλουν στη συγκρότηση μιας τοπικής ταυτότητας, διαμέσου της οποίας ετεροπροσδιορίζεται και απαντά στις ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες. Οι αφηγήσεις αυτές ενσωμάτωσαν σταδιακά τη βιωμένη εμπειρία των παλαιότερων αλλά ένα σύνολο αντιλήψεων και θεωρήσεων, αποδίδοντας στους κατοίκους της περιοχής μια συγκεκριμένη ταυτότητα, η οποία ωστόσο φαίνεται πως δομείται με όρους ετεροπροσδιορισμού. Εκείνο το οποίο τελικά μεταβιβάζεται στο παρόν δεν είναι τόσο η μνήμη των γεγονότων, δεδομένου ότι οι πρωταγωνιστές έχουν εκλείψει από καιρό.

Από τη μια, η συλλογική μνήμη είναι μια μνήμη που παραπέμπει στο σύνολο της εμπειρίας που έχει βιωθεί και μεταβιβαστεί στο πλαίσιο της συλλογικότητας και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ταυτότητάς της. Ενώ από την άλλη μεριά, η πηγή προέλευσης της μνήμης της επαπειλεί ποικίλλει, γιατί οι αναμνήσεις αποτελούν προϊόν μεταβίβασης που είτε έγιναν έμμεσα αντιληπτές εξ ακοής είτε διηγήθηκαν σ' αυτούς.

Οι ανώνυμες συλλογικές αναμνήσεις είναι ευρύτερα γνωστές στην κοινότητα. Η μνήμη εκφράζει την ταυτότητα με πολλαπλές και αντιφατικές αναφορές. Ορισμένες μνήμες είναι οι κυρίαρχες, με την έννοια ότι συναντώνται επανειλημμένα σ' όλες σχεδόν τις ατομικές μνήμες. Η μνήμη της συλλογικής ταυτότητας εκφράζεται στο πρώτο πρόσωπο πληθυντικού, «εμείς», ή μ' έναν τρόπο αόριστο, «ο κόσμος». Οι μνήμες αυτών των προσώπων διασταυρώνονται στο πλαίσιο των ατομικών μνημών, έτσι ώστε να αποτελούν ένα είδος πλέγματος, σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο Halbwachs για την ατομική μνήμη, η οποία φέρνει στην επιφάνεια την παρουσία

πολλών συλλογικών μνημών στο πλαίσιο κάθε ατομικής μνήμης, καθώς και τη μεταξύ τους διασταύρωση.

Οι αφηγήσεις ίσως δεν ήταν ακριβείς, ήταν όμως σημαντικές, γιατί έδειχναν γνώση και εκτίμηση της πολιτιστικής ποικιλίας, μια εμπειρία που τους διαφοροποιούσε από τους άλλους και τους διαμόρφωσε μια συνείδηση της δικής τους ταυτότητας. Πολλές φορές δεν έκρυβαν τη συγκίνησή τους, την πικρία τους και την αγανάκτησή τους για τη δυσφήμισή τους. Μερικές αφηγήσεις έχουν κοινές θεματικές. Πολλές φορές, όταν στις συνεντεύξεις παρευρίσκονταν δύο ή τρία άτομα, ο ένας συμπλήρωνε τον άλλον και καμιά φορά ερμήνευε διαφορετικά τα γεγονότα.

Ο λόγος και η μνήμη, όπως προκύπτει από τις προφορικές μαρτυρίες, περιστρέφεται γύρω από τα μέσα που έδωσαν τον αγώνα επιβίωσης, η οποία έπαιξε σημαντικό ρόλο στη συγκρότηση ατομικής και τοπικής ταυτότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αβδελά Ε., *Ετερότητα και Ταυτότητα, ιστοριογραφικές προσεγγίσεις*, Αθήνα 1995.
- Αικατερινίδης Ν. Γεώργιος, *Γορτυνιακά*, τόμος Α΄, Αθήνα 1972.
- Αλεξιάκης Ελευθέριος, *Προφορική ποίηση και ιστορική μνήμη*, Πρακτικά, Συνέδριο στη μνήμη Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος, Θεσσαλονίκη, 6-8 Νοεμβρίου 1998, Παρατηρητής, συνεδρίου Λαογραφίας, Αθήνα 2001, 139-151.
- Αλεξιάκης Ελευθέριος, *Κατούνες στη Ναυπακτία, Ιστορικές παρατηρήσεις στην Οικονομική και κοινωνική οργάνωση της περιοχής*, Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Ιστορικού και Αρχαιολογικού Συνεδρίου Αιτωλοακαρνανίας, Αγρίνιο, 29, 30, 31 Μαρτίου 2002, Αγρίνιο 2004, Α΄ τόμος, σελ. 997-1015.
- Αυδίκος Ε.Γ., *Πρέβεζα 1945-1990, Όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης*, Δήμος Πρέβεζας, 1991.
- Βαλαώρας, «Ανθρωποι και οικισμοί της Ναυπακτίας», *Ναυπακτικά* 1 (1983).
- Βαρβούνη Μ.Γ., *Συμβολή στη Μεθοδολογία της Επιτόπιας Λαογραφικής έρευνας*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1994.
- Βαρβούνης Μ.Γ., *Σύγχρονοι Προσανατολισμοί της ελληνικής Λαογραφίας*, εκδόσεις Πορεία, Αθήνα 1993.
- G. Burgel, «Επάνοδος στην αγροτική Ελλάδα», στο: Στ. Δαμιανάκος (επιμ.), *Διαδικασίες, κοινωνικού μετασχηματισμού*, Αθήνα 1987.
- Γερολυμάτος Γεράσιμος, *Οι δρόμοι που γράφουν Ιστορία*, Αγρίνιο 2004.
- Γκέφου - Μαδιανού Δήμητρα, «Η χώρα του πνεύματος και του οιοπνεύματος: Παράδοση και Πολιτισμική Ταυτότητα στην Αττική», από το *Σύγχρονα Θέματα*, σελ. 104-111, Αθήνα 1998.
- Γκέφου - Μαδιανού Δήμητρα, *Εαυτός και "άλλος". Εννοιολογικές ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και στην Κύπρο*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2003.
- Giddens Anthony, *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 2007.
- Gross David, *Τα ερείπια του παρελθόντος, παράδοση και κριτική της Νεοτερικότητας*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2003.
- Δαλκαβούκης Βασίλης, *Η πένα και η γκλίτσα. Εθνική και εθνοτοπική ταυτότητα στο Ζαγόρι τον 20^ο αιώνα*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 2005.

- Δαλκαβούκης Βασίλης, «Προφορικές μαρτυρίες και ανατροφοδότηση της μνήμης. Ένα μεθοδολογικό σχέδιασμα με αφορμή τον εμφύλιο», από το *Μνήμες και Λήθη του Εμφυλίου πολέμου*, (επιμέλεια) Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν, Τασούλα Βερβενιώτη, Ευτυχία Βουτυρά, Βασίλης Δαλκαβούκης, Κωνσταντίνα Μπάδα, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008.
- Δαμιανάκος Στάθης, *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2003.
- Δεδόπουλος Κώστας, *Στον Πλάτανο εκείνο τον καιρό*, Αθήνα 2004.
- Δερμεντζόπουλος Χ., Σπυριδάκης Μ. (επιμέλεια), *Ανθρωπολογία, Κουλτούρα και Πολιτική*, εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2004.
- Δημητρίου - Κοτσώνη Σίβυλλα, Δημητρίου Σωτήρης, *Ανθρωπολογία και Ιστορία*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2000.
- Δημητρίου Σωτήρης, *Η δυναμική των σημείων, πεδία και μέθοδοι μιας κοινωνιοσημειωτικής*, εκδόσεις Δωδώνη, Θεσσαλονίκη 1986.
- Δημητρόπουλος Στ. Ηλίας, *Καρκαβίτσας – Ναυπακτία*.
- Θανοπούλου Μαρία, *Η προφορική μνήμη του πολέμου*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 2000.
- Θανοπούλου Μαρία, *Η συλλογική μνήμη ως στοιχείο της πολιτιστικής ταυτότητας. Η περίπτωση μιας αγροτικής κοινότητας*, εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα 2000.
- Θεοδώρου Βασιλική, *Επαιτεία και αλητεία στην Αθήνα και τον Πειραιικό λαό*, Αθήνα 2000.
- Κακάμπουρα Ρέα, *Αφηγήσεις Ζωής. Η βιογραφική προσέγγιση στη σύγχρονη λαογραφική έρευνα*, εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα 2008.
- Κοντογιώργης Γ. Δ., *Η Ελλαδική λαϊκή ιδεολογία. Πολιτικοκοινωνική μελέτη του δημοτικού τραγουδιού*, Αθήνα 1979.
- Κουτσόπουλος Σωτ., *Η Ναυπακτία*, Αθήνα 1924.
- Λουκάτος Δημήτριος Σ., «Σύγχρονα προβλήματα λαογραφίας. Η λαογραφική έρευνα τα πρώτα πενήντα χρόνια του αιώνα μας», από το περιοδικό *Νέα Εστία*, τόμος 48^{ος}, Αθήνα 1950.
- Λουκάτος Δημήτριος Σ., *Εισαγωγή στην Ελληνική λαογραφία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1978.
- Λουκόπουλου Δ., *Ποιμενική ζωή της Ρούμελης*, Αθήνα 1930.

- Μακρυγιάννη Ντ., «Διοικητικά και δημογραφικά στοιχεία της Ναυπακτίας», *Ναυπακτικά* 5 (1990-91), σ. 198-228.
- Μαντόγλου Άννα, *Μνήμες: ατομικές - συλλογικές - ιστορικές*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005.
- Μαστροδημήτρη Π. Δ., *Ο Ζητιάνος του Καρκαβίτσα*, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1985.
- Μερακλής Γ. Μιχάλης, *Ελληνική Λαογραφία*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 2004.
- Μερακλής Γ. Μιχάλης, *Κοινωνική Συγκρότηση*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1992.
- Μπάδα - Τσομόκου Κωνσταντίνα, «Η ανάπτυξη της “ρητορικής” της παράδοσης σε μια τοπική κοινωνία (Βασιλική Ναυπακτίας)». *Ναυπακτικά*, τόμος Θ, Ιωάννινα 1997, σελ. 183-212.
- Μπάδα Κωνσταντίνα, «Προς μια διεπιστημονική προσέγγιση της κοινωνίας και του πολιτισμού», στο: *Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης. Όψεις της ανθρωπολογικής σκέψης και έρευνας στην Ελλάδα*. (Αθήνα 7-8 Δεκεμβρίου 2001), Αθήνα 2003, σελ. 275-258.
- Μπάδα Κωνσταντίνα, «Η πολιτιστική ταυτότητα ως συνιστώσα της βιώσιμης Ορεινής ανάπτυξης, το παράδειγμα του Ζαγορίου», *Γεωγραφίες*, τεύχος 5, Αθήνα, 2003.
- Μπάδα Κωνσταντίνα (επιμέλεια), *Η μνήμη του επαρχιακού τόπου και τοπίου. Το Αγρίνιο μέχρι τη δεκαετία του '60*, Δήμος Αγρινίου, Μεταίχιμο, 2003.
- Μπάδα Κ., «Κι έτσι ήρθαμε στην πόλη... Η μνήμη και η βιωμένη εμπειρία της αγροτικής εξόδου από την πλευρά των γυναικών», *Ναυπακτικά* ΙΔ', 1 (2004-2006), Αθήνα, Εταιρεία Ναυπακτιακών Μελετών, 2009, σ. 427-441.
- Μπάδα Κωνσταντίνα, *Ο κόσμος της εργασίας, οι ψαράδες της λιμνοθάλασσας του Μεσολογγίου (18^{ος}-20^{ός} αιώνας)*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα, 2004.
- Μπαλαφούτης Γ. Κώστας, *Παραδοσιακά Επαγγέλματα και συνήθειες*, Καλαμάτα, 2004.
- Μπενβενίστε Ρίκα - Παπαρδέλης Θ., *Διαδρομές και Τόποι της Μνήμης, Ιστορικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αλεξάνδρεια, 1999.
- Μποσινάκος Α. Γεώργιος, *Στ' Απόσκια της Αράχοβας*, Αθήνα, 1973.
- Μποσινάκος Α Γεώργιος, *Ανοστάλγητες ενθυμήσεις*, Αθήνα, 1979.
- Νιτσιάκος Γ. Βασίλης, *Παραδοσιακές Κοινωνικές Δομές*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1990.

- Νιτσιάκος Γ. Βασίλης, *Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 2003.
- Νιτσιάκος Β. - Κασίμης Χ. (επιμέλεια), *Ο Ορεινός χώρος της Βαλκανικής*, εκδόσεις Πλέθρον, 2008.
- Νιτσιάκος Γ. Βασίλης, *Προσανατολισμοί. Μια κριτική εισαγωγή στη λαογραφία*, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2008.
- Ντούζος Δημήτρης, *Λαογραφικά Ναυπακτίας*, Αθήνα 1961.
- Ντούζος Δημήτρης, *Νεοχώρι το καμάρι μας*, Αθήνα 1961.
- Παπαθανασόπουλος Θανάσης, *Λαογραφικά Μελετήματα*, εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα 1986.
- Πασπάτης Αλέξανδρος, *7 Πύργοι*, εκδόσεις Λ. Δ. Βιλαρά, Αθήνα 1862.
- Πασπάτης Αλέξανδρος, *Αγία Σοφία*, εκδόσεις Ν. Σιδέρης, Αθήνα 1918.
- Πασπάτης Αλέξανδρος, *Βυζαντιναί Μελέται*, εκδόσεις Κρομηλά, Κωνσταντινούπολη 1877.
- Πασπάτης Αλέξανδρος, *Άλωση*, εκδόσεις Πιερρή, Αθήνα 1890.
- Πασπάτης Αλέξανδρος, *Χιάκιον Γλωσσάριον*, εκδόσεις Πιερρή, Αθήνα 1888.
- Παπαταξιάρχης Ε. - Παπαδέλλης Θ. (επιμέλεια), *Ανθρωπολογία και παρελθόν. Συμβολές στην Κοινωνική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Παπαχριστοφόρου Μαριλένα, «Αφηγηματικότητα, χώρος σύμβολα: συνομιλώντας μ' ένα νησιώτικο τοπίο», από το: *Ανθρωπολογία και συμβολισμός στην Ελλάδα*, εκδόσεις Ελληνική Εταιρεία Εθνολογίας, Αθήνα 2008.
- Πουκεβίλ Φρ., *Ταξίδι στην Ελλάδα ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ, ΑΤΤΙΚΗ, ΚΟΡΙΝΘΟΣ*, εκδόσεις Τολίδη, Αθήνα 1995.
- Πουλή Μαρία - Σιδέρη Αθηνά, *Οι Τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας και Κάτω Αχαΐας*, έκδοση Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1990.
- Πυλαρινός Πάνος, *Κράβαρα και Κραβαρίτες*, Αθήνα, Καλλιτεχνικές Εκτυπώσεις, Ιούλιος 1951.
- Ρόκου Βασιλική, *Παραδοσιακή κοινωνία, από τη μεγάλη συνέχεια στη μακρά διάρκεια*, εκδόσεις Ταξιδευτής, Αθήνα 2005.
- Σταματίου Χάρης, *Διηγήματα*, έκδοση Παπαχαραλάμπεως Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ναυπάκτου, Ναύπακτος 2006.
- Σταυρίδης Σταύρος, *Η Συμβολική Σχέση με τον Χώρο*, εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα 1990.

- Σταυρίδης Σταύρος (επιμέλεια), *Μνήμη και Εμπειρία του Χώρου*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006.
- Τριψιάνος Μ. Νικόλαος, «Γεωγραφικές, Δημογραφικές και άλλες πληροφορίες» από τα «Πρακτικά των εγχωρίων συναθροίσεων», για την επαρχία Κραβάρων το 1829.
- Φλάισερ Χάγκεν, *Οι πόλεμοι της μνήμης*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 2008.
- Χαραλαμπίδης Χαράλαμπος (επιμ.), *Ναυπακτικά Μελετήματα*, έκδοση συλλόγου Δορβιτωτών Ναυπακτίας, Αθήνα 1980.
- Χαραλαμπίδης Χαρ. Δ., «Ερημωμένα χωριά της επαρχίας Ναυπακτίας», *Ναυπακτικά* 6 (1992-1993), σ. 359-379.
- Χουλιάρη Μ., *Γεωγραφική, διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξις της Ελλάδος 1821-1971*, τ. Α-Β, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1973.

Ξενόγλωσση

- Bastide Roger, *Memoire collective et sociologie du bricolage*, L' Anne sociologique 1970.
- Bourdieu P, *Outline of Theory of Practice*, Cambridge University Press Cambridge 1977.
- Sauer C., *The Morphology of Landscape*, University of California Publications in Geography, 2, 1925.
- Ferro Marc, *Πώς αφηγούνται την ιστορία στα παιδιά σε ολόκληρο τον Κόσμο*, εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2001.
- Halbwachs M., *The collective memory*, New York 1980 second edition.
- Nora Pierre, *Les Lieux de la memoire*, Paris, Gallimard 1984-1992.
- Thompson Paul, *Φωνές από το παρελθόν, προφορική ιστορία*, επιμέλεια: Κ. Μπάδα, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2002.

Προφορικές πηγές

Η επιτόπια έρευνα άρχισε από το Νοέμβριο του 2009 και ολοκληρώθηκε στο τέλος του 2011. Στο διάστημα αυτό συνομίλησα με τους παρακάτω πληροφορητές:

1. Κυριακή Γαλανοπούλου, ιδιοκτήτρια καφενείου, Αράχοβα.
2. Ιωάννα Κριστιόβα, αγρότισσα, Αράχοβα.
3. Γεωργία Πλάκα, αγρότισσα, Νεοχώρι.
4. Κώστας Παπακώστας, οδηγός, Νεοχώρι.
5. Δημήτρης Ζώης, αγρότης, Άγιος Δημήτριος.
6. Δημήτρης Γαλανόπουλος, οδηγός ΤΑΞΙ, Αράχοβα.
7. Βασιλική Ρήγα, αγρότισσα, Αράχοβα.
8. Βασίλης Ρήγας, αγρότης, Αράχοβα.
9. Γιώργος Στάικος, ταχυδρόμος, Κλεπά.
10. Ντίνα Αναγνωστοπούλου, Κλεπά.
11. Γεωργία Δεδοπούλου, αγρότισσα, Πλάτανος.
12. Αικατερίνη Ρήγα, εκπαιδευτικός, Πλάτανος.
13. Ιωάννης Αράχοβας, επιχειρηματίας, Αράχοβα.
14. Παντελής Κριστιόβας, ελαιοχρωματιστής, Αράχοβα.
15. Ειρήνη Αγγελή, ιδιοκτήτρια καφενείου, Χόμωρη.
16. Θανάσης Μποσινάκος, βιβλιοδέτης, Αράχοβα.
17. Ιωάννα Ράπτη, συνταξιούχος, Περίστα.
18. Ζωή Βελαώρα, συνταξιούχος, Περίστα.
19. Ιφιγένεια Δανιά, ιδιοκτήτρια ξενοδοχείου, Πλάτανος.
20. Ελένη Κατσικά, συνταξιούχος, Πλάτανος.
21. Μαρία Λουκοπούλου, αγρότισσα, Περδικόβρυση.
22. Νικόλαος Μάγαλος, συνταξιούχος, Αράχοβα.
23. Μαρία Ραμπαούνη, συνταξιούχος, Πλάτανος.
24. Κωνσταντίνος Παπανικολάου, γιατρός, Πλάτανος.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Από το ημερολόγιο του Γιώργου Μποσινάκου

Ο Γιώργος Μποσινάκος αναφέρει ένα περιστατικό από τη δική του ζωή:

«Στ' τέλη του Απρίλη του 1917, ο πατέρας μου πήγε στο Αιτωλικό και φόρτωσε στο μουλάρι μας αλάτι. Το έφερε στην Αράχοβα, ξαπόστασε μια μέρα και αυτός και το μουλάρι μας, και πήρε βοηθούς του εμένα, 15 ετών τότε, και τη μεγαλύτερη μου αδερφή, Παναγιώτα. Διαβήκαμε τη Σαράνταινα. Στο Γαρδίκι δεν ανταλλάξαμε αλάτι. Πήγαν πριν από μας. Πήγαμε στη Φτέρη και στα Καμπιά και γυρίσαμε στη Λευκάδα. Εκεί γυρίζαμε στις γειτονιές. Εμείς τα παιδιά με τα σακούλια στον ώμο. Το ένα είχε αλάτι. Στο άλλο ρίχναμε το καλαμπόκι ή το στάρι που μας έδιναν με ανταλλαγή του αλατιού. Ο πατέρας μου καθόταν στο κέντρο του χωριού. Εγώ βρέθηκα σε ένα περιποιημένο χαμηλό σπιτάκι, με πλίνθες αλλά αλειμμένο απ' έξω με χώμα και μέσα μ' ασβέστη. Δε διέφερα πολύ απ' τσιγγανάκι, μόνο που φορούσα βλάχικες κάλτσες και τσαρούχια. Με πλησίασε μια γυναικούλα και μου λέει: «Καλόπαιδο μην ξέρεις τίποτε, να κάμεις το άρρωστο παιδί μας», ήταν ώρα 8 πρωινή. Οι άνδρες πήγαν στα χωράφια. Αδίστακτα της λέω: «Ξέρω για αβασκαμό». Μου απαντάει: «Έλα μέσα». Δειλά προχώρησα, απίθωσα κάτω τα σακούλια και πήγα στην άκρη από φωτογώνι. Δίπλα ήταν μια ψάθα κι απάνω σε κείνη γυρμένο ένα κιτρινιάρικο πεντάχρονο παιδάκι, με ζωηρά κατάμαυρα μάτια. Και τα άλλα δυο, που κάθονταν από την άλλη μεριά, δεν ήταν σε καλύτερη κατάσταση. Η γριά Κεφάλω στο χωριό με είχε μάθει να «σαραντίζω» για να περνάει ο αβασκασμός σ' ανθρώπους και ζωντανά. Πρέπει γυναίκα να μαθαίνει σ' άνδρα τα λόγια για το αβασκαμό για να «στρένε». Άμα μάθει γυναίκα άλλη γυναίκα, δε στρένε, ή άνδρας άλλον άνδρα. Η Καρδομητράκαινα ήξερε πιο πολλά και άλλες ακόμη ήξεραν τέτοια μαντολογίκια. Να, λοιπόν, που ήρθε η ώρα να κάνω κι εγώ το θαύμα. Να σαραντίσω το κιτρινιάρικο παιδί, να γίνει καλά. Ο πόνος της μάνας το ζήτησε. Εγώ κάτι θα έπαιρνα για τον κόπο και την «τέχνη μου». Ζήτησα ένα χονδρό ποτήρι. Έβαλα νερό μέσα, λίγο πιο κάτω από την κορυφή. Έκαμα το σταυρό μου. Μ' ένα πιρούνι σήκωσα μικρούτσικα αναμμένα κάρβουνα και ψιθυριστά τρεις φορές μέτρησα ως το σαράντα. Τα άφηνα τα κάρβουνα να σβήνουν στο νερό του ποτηριού. Όσα ήταν από δρυ, κατέβαιναν στο κάτω μέρος του

ποτηριού, όσα ήταν από πλατάνι ή λεύκα ή κλήμα έμειναν επάνω. Όταν τελείωσα, εννιά κάρβουνα έσβησα στο νερό. Το πότισα από τρεις μεριές από το ποτήρι και το ράντισα βουτώντας μέσα την άκρη από τα δύο δάχτυλα δείχτη και μέσο, ψιθυρίζοντας: «Κύριε ημών Ιησού Χριστέ διώξε στα ξύλα και στα λιθάρια το κακό, που βρήκε το παιδί». Τρεις φορές η επίκληση της βοήθειας από το Χριστό και σταυροκόπημα. Είπα έπειτα στη μητέρα του άρρωστου νηπίου: «Είναι φορτωμένο το παιδί!» Το νερό που έκαμαν τα ρεμέντια μου, είπα να το χύσει η μανούλα σε μέρος να μην το δρασκελάνε άνθρωποι. Το έχυσε στην αστρεχά, στο μέρος που αφήνει η κλίση της σκεπής με τον ίσιο τοίχο της οικοδομής. Μου 'βαλε ως δυο οκάδες καλαμπόκι στο σακούλι για πληρωμή, χωρίς να δώσω αλάτι και έφυγα. «Καλά είναι, πρόσθεσα, να το ξανατηράξω το παιδί δυο φορές ακόμη. Έτσι στρέει καλά, για να ξαλαφρώσει καλά το παιδί». Το βράδυ καμιά ώρα μέρα ξαναπήγα και επανέλαβα το σαράντισμα. Δεν φύγαμε το βράδυ. Μείναμε σε μια ξαδέρφη της μάνας μου, την Καλπουζανομαρία, ξεχασμένη συγγένισσά μας, από χρόνια εκεί παντρεμένη. Για τη γιατρεία που έκαμα, αυτή τη φορά. Πρωί, μόλις έφυγαν πάλι οι άνδρες για τα χωράφια, νάτος παρών ο μικρός εξορκιστής των περιστάσεων, ερασιτέχνης του αβασκαμού του δύστυχου κιτρινιάρικου παιδιού, τις οίδε από ποια ελονοσία ή από ποια διόγκωση ηπατική. Η μάνα του, μες την παχυλή αμάθεια και την συγκλονιστική αγωνία της, ζητούσε βοήθεια. Επανέλαβα το σαράντισμα με όση υποκρισία επέβαλλαν οι περιστάσεις και η πείρα μου, και πριν γυρίσουν οι άνδρες από τα χωράφια, με διπλάσια αμοιβή και πάντα, εννοείται, κρυφά. Ατέλειωτες ιστορίες που έχουν αυτοί που γυρίζουν στα παράστρεχα του κόσμου για ένα κομμάτι ψωμί».

Ένας δήθεν μουγκός στη Ρωσία

Ένα από τα παιδιά που νοικιάζονταν για «καζάντι» στη Ρωσία και ήταν κάτω από την προστασία των μεγαλύτερων αδερφών του, ύστερα από χρόνια, κάποια νύχτα με αστροφεγγιά, ψαρεύοντας στο Φείδαρη, εξομολογήθηκε στον φίλο του: «Καλύτερα λάχανα και μπομπότα στο Παλιοχώρι σ' όλη τη ζωή και ας ζήσω και λιγότερα χρόνια, παρά από πόρτα σε πόρτα σπρωγμένος, χουγιασμένος και δαρμένος, τρώγοντας τα αποφάγια του ενός και του άλλου και διανυχτερεύοντας σε κρύα και βρόμικα υπόστεγα. Να μια φορά τι έπαθα, σε μια γειτονιά της Πετρούπολης:

Εγώ και τα άλλα παιδιά της ηλικίας μου «στηλώνουμε μπαπαλιάρικα», παρασταίναμε το μουγκό. Πάθαμε βασανιστήρια σε προγκρούμ των εβραίων. Χάσαμε τη λαλιά και την ακοή. Πήραμε τα απαραίτητα μαθήματα πρώτα και ανασκουμπωθήκαμε στο έργο. Κάναμε δουλειά πιο πολύ στους εβραιομαχαλάδες.

Εγώ στη σκάλα μιας κατοικίας και δέχτηκα γενναίο έλεος από τις εβραϊκές φαμελιές. Στην κορυφή της σκάλας με ψυχοπόνεσαν πιο πολύ. Έκανα το εβραϊόπουλο κι εγώ, που κακοποιήθηκα από τους χριστιανούς και σακατεύτηκα. Μου δώσανε κότα και ψωμί να φάω. Αλλά πριν αρχίσω το φαγητό –ήμουν βλέπετε και θεοσεβούμενος– έκανα το σταυρό μου. Πριν να προλάβω ν' ακουμπήσω τα δάχτυλά μου στα τέσσερα σημεία του σταυρού στο στήθος μου, έπεσαν πάνω μου οι παριστάμενες εβραίες και δέχτηκα καταιγισμό καρπαζιών και ακατάληπτων κοσμητικών επιθέτων από την κορυφή της σκάλας ως το τέλος. Όταν γλίτωσα και δεν καλοκατάλαβα πώς βρέθηκα στο τέλος της σκάλας, και βεβαιώθηκα ότι είμαι έξω από το πεδίο της μάχης, γύρισα προς όλη την κουστωδιά που είχε στραμμένα τα μάτια της επάνω μου, μετά το δραματικό κατρακύλισμά μου. Αντί να συμπληρώσω το σημείο του σταυρού, που άρχισα στην κορυφή της σκάλας και δεν πρόλαβα να το τελειώσω κι ούτε στην κότα να το απλώσω, που λαχτάριζα, ικανοποιημένος που πολύ φτηνά τη γλίτωσα, ευγνωμονώντας την τύχη, έδειξα περιφρονητικά με τα δυο μου τα χέρια τα αναπόσπαστα φυσικά ευγενή μου «εξαρτήματα» κι απομακρύνθηκα γρήγορα, για να συνεχίσω το θεάρεστο έργο για λίγο καιρό, ώσπου γύρισα στο Παλιοχώρι και δεν ξαναπήρα σακούλι στον ώμο μου για τέτοια δουλειά.

Ένας επαίτης θυμάται...

Το βράδυ μαζεύτηκαν όλοι σπίτι. Ο πατέρας γύρισε από το καφενείο. Η μάνα γύρισε πιο νωρίς από το χωράφι, τα Παλιάμπελα. Είχε πάει από το πρωί να σκάψει τον κήπο και να φυτέψει φασόλια και ντομάτες, κολοκυθιές, που είχε αρκετό νερό για πότισμα. Μαζί της και τα δυο μεγαλύτερα παιδιά να τη βοηθούν και να τσοπανεύουν τα μανάρια τους, που ήταν οι 6 κατσίκες. Αυτές δεν τις αποχωρίζονταν ποτέ και τις πρόσεχαν πολύ, γιατί αυτές έδιναν το γάλα στην οικογένεια τις περισσότερες μέρες του χρόνου.

Η μητέρα μου είχε φτιάξει μια πίτα χωρίς φύλλα, με χόρτα και ανακατεμένο με αλεύρι και σκεπασμένα με αραβοσιτάλευρο. Καθίσαμε όλοι γύρω από το τραπέζι να φάμε. Όταν τελείωσε το δείπνο, οργισμένος και με έντονη φωνή, λέει ο πατέρας μου:

Ε, γυναίκα, αυτό δεν τελεύεται. Στα μαγαζιά εμένα είχαν για κρυφή κουβέντα. Μου ζέζεψε τα βόδια. Έχασα και τη μέρα μου. Πού να ζητήσω να μου δώσουν άλλο μισιακό χωράφι να δουλέψω και να το σπείρω να καρπίσει, να κρατήσω εγώ το μισό εισόδημα και το άλλο μισό να το παραδώσω στο αφεντικό. Σ' αυτό που νοίκιασε από το κράτος τον τόπο μας, που τον έφερε καλογερικό, να μην το κατέχουμε εμείς. Τώρα τα πήραν άλλοι, όλα τα χωράφια. Και τα μοναστηριακά τα χωράφια και του τσιφλικά, που είναι πέρα από το ποτάμι. Τα πήραν όλα οι ακροποταμίτες και είπαν και ευχαριστώ. Εμείς, γυναίκα, τι θα κάνουμε από τόσα στόματα που περιμένουν να ζήσουν από εμάς;

Από ποδημασιά; Τα βλέπουμε τα παιδιά μας ξυπόλυτα, μόλις σώνονται τα τσαρούχια από το δέρμα του χοίρου μας. Τα φορέματά τους; Με μια υποκαμίσα χειμώνα καλοκαίρι. Το χειμώνα βάνουν επάνω τους και το κοντόππακο, αυτό που είναι σακάκι από ύφασμα τράγων μαλλιών. Και όταν θες να τα απαλλάξεις από τα ζωύφια και να τα ξεχειριάσεις, να τα καθαρίσεις, δεύτερο ρούχο δεν υπάρχει για όλα να τα φορέσεις. Μέσα στο σπίτι κάτω από την κρουσιωτή βελέντζα τα κρύβεις τα παιδιά, για να μην κρυώσουν, κι όσο να στεγνώσουν τα βρεμένα ρούχα τους από το πλύσιμο.

Αλλά το ψωμί; Το ψωμί, τι να κάνουμε. Το ψωμί, το πρώτο στήριγμα για τη ζωή. Κάναμε τρία παιδιά και μας κόβει η νίλα τους. Μας θλίβει η κατάντια τους, η κατάσταση που βρίσκονται. Με τόσα καρδιοχτύπια πολεμάμε να τα κάνουμε μεγάλα για μας και για την πατρίδα.

– Να ταξιδέψουμε τον Πάνο, ξεστομίζει με πόνο μητρικό η μητέρα.

– Το Θανάση, που είναι τρανύτερος, λέει ο πατέρας.

– Όχι το Θανάση, προσθέτει η μάνα. Τον Θανάση τον κόψαμε από το σχολείο πέρυσι μόλις προβιβάστηκε από τη Δευτέρα και πήγε στην Τρίτη τάξη, για να τσοπανέψει τις έξι γιδούλες, από μια το κάθε άτομο της οικογένειας. Να μας κάνουνε μια σταλιά γάλα και να οικονομούμε και λίγη αρτυμή, τυρί βουστίνα για παραπέρα. Για το φθινόπωρο και το χειμώνα.

Ο Πάνος δεν τα καταφέρνει με τα μαρτίνια. Όλο ζημιές θα κάνει και όλο αποζημιώσεις θα μας ζητάνε. Θα μας φέρνει ο αγροφύλακας εκτιμήσεις, θα πληρώνουμε και δε θα σώνουμε με τσοπανάκι τον Πάνο. Μας έχει και μας έχει στο

στομάχι του ο αγροφύλακας, που δεν τον πληρώνουμε όσα μας ζητάει για ποδοκόπι¹⁰⁰. Όχι, το μεγάλο παιδί θα κρατήσουμε για τσοπάνη των γιδιών μας.

– Τότε ποιον να ταξιδέψουμε; Ποιο παιδί θα νοικιάσουμε να μας φέρνει χρήματα; Ε, δε μένει παρά ο Πάνος. Και ξέρεις τι μου περνάει από το μυαλό, γυναίκα; Τον Πάνο να τον νοικιάσουμε στο Φαλίδα. Ξέρεις πόσες έγιναν οι 50 δραχμές με τόκο επί τόκου τρία χρόνια με 40%; Έγιναν 137 δραχμές. Μας τα 'δωσε μόλις γύρισε από το ταξίδι και πληρώσαμε τον εισπράχτορα, φόρο για το γαϊδούρι και για τις γίδες στο δημόσιο. Καλύτερα να πουλάγαμε τις δυο γίδες να πληρώναμε το φόρο, παρά να ξημερωθούμε με τόσο χρέος.

Ναι, αλλά έτσι γλίτωσα το μουντρούμι, στο κατώι της Πρίτσους, που έκλεισαν όσους δεν πρόλαβαν να φύγουν για το Βαλατσούρι. Αυτούς που έπιαναν και δεν τα οικονομάγαν να πληρώσουν. Γλιτώσαμε και τις γίδες, να πίνουμε το γάλα.

Τα παιδιά γύρω στη σταχτογωνιά απολάμβαναν τη ζεστασιά. Άκουγαν και τους γονείς να κάνουν λόγο για ταξίδι. Κάτι ήξεραν και αυτά για τα ταξίδια των μικρών. Άκουσαν σχόλια στο χωριό, στη γειτονιά, στη βρύση που περίμεναν στη σειρά να γεμίσουν νερό.

Εκεί που έστεκαν γυναίκες, μητέρες, γιαγιές, αδερφές μιλούσαν άλλες χαρούμενες που γύριζαν τα παιδιά τους με δώρα και χρήμα από το ταξίδι. Άλλες λυπημένες που είχαν καιρό να πάρουν είδηση και άλλες βαριαναστέναζαν, γιατί εκείνες τις μέρες θα ετοιμάζαν τα παιδιά τους να τα συντροφέψουν με άλλα ανήλικα παιδιά και ένα τους προστάτη-αρχιταξιδιώτη, να φύγουν για τη μακρινή χώρα, τη Ρωσία.

Το καλοκαίρι κρατούσε το ταξίδι. Καμιά φορά το συνέχιζαν και το χειμώνα. Σκέψεις πολλές και αγωνία για τους μικρούς ταξιδιώτες.

Να ξετρυπώσουν από το χωριό που δεν έβλεπαν άλλο τίποτα από ενός αυγού ορίζοντα.

Να περάσουν ποτάμια, να διαβούν βουνά και ρεματιές.

Να φτάσουν σε λιμάνι.

Να μπουν σε καράβια.

Να πατήσουν σε ξένες χώρες.

Να ακούνε ομιλίες και να μην καταλαβαίνουν τίποτα...

---

¹⁰⁰ Ποδοκόπι: ο κόπος που κάνει ο αγροφύλακας παραφυλάγοντας στα κτήματα, για να μην κάνουν ζημιές οι γίδες.

– Να ιδούμε ποιος είναι ο καλύτερος αρχιταξιδιώτης, λέει η μάνα προς τον πατέρα των παιδιών. Να δώσουμε κι εμείς το παιδί μας να μας το προσέχει και να μας δώσει περισσότερο νοίκι το μήνα.

Όλοι καλοί κι ανάθεμα στον έναν που είναι μπεσαλής σ' όσα λέει. Ή στο Ζωντανό ή στο Φαλίδα θα το δώσουμε το παιδί. Αυτοί τα παίρνει και τα φέρνει τα παιδιά. Αυτοί είναι και χωριανοί και θα ντραπούν και λίγο και δε θα κάμουν ό,τι ο Μούτσιαλος από το κοντοχώρι. Αυτός παίρνει τα παιδιά του κοσμάκη, λέει ότι τα πληρώνει το ακριβότερο νοίκι και τα ρημάζει στο ξύλο, όταν το βράδυ δεν του παρουσιάσουν πολλά χρήματα απ' τις δουλειές που τους έχει αναθέσει.

Άλλα του φεύγουν κι άλλα αρρωσταίνουν από το ξύλο και... χάνονται, όπως του Χουνέρη, του Τρίτσα και άλλων.

Αποφάσισε, λέει η μάνα, να το δώσουμε το παιδί στο Φαλίδα να το κάμουμε και κουμπάρο, σ' αυτό το μικρό που θα γεννηθεί. Έτσι θα έχουμε τη σιγουράδα, ότι θα προσέχει το παιδί. Να μας το φέρει πίσω και να φέρει και λεφτά. Να 'μαστε και τυχεροί να μην αρρωστήσει το παιδί και ξοδέψει όσα βγάλει.

Η γιαγιά του ετοίμασε ένα καινούριο φυλακτό. Σ' ένα πανάκι μαύρου χρώματος τετράγωνο έραψε μέσα λιβάνι, λαμπροκέρι και μεγαλοβδομαδιάτικο ύψωμα. Έραψε με κλωστή κόκκινη επάνω ένα σταυρό. Στα δυο άκρα του άνω τετραγώνου έραψε τις άκρες από μίαν ουτρά, μετάξινη στριμμένη κλωστή, και το κρέμασε δοκιμαστικά στο λαιμό του Πάνου, για να δει αν του κάνει, για να το φορέσει πριν ξεκινήσει για το ταξίδι, να τον φυλάει από κάθε κακό, να τον συντροφεύει και να τον βοηθάει να γυρίσει πίσω.

Ήρθε η μέρα που κανόνισε ο αρχιταξιδιώτης για αναχώρηση. Ειδοποίησε από το προηγούμενο βράδυ να ετοιμάσουν τα παιδιά που έπαιρνε μισθωμένα με μηνιάτικο για τα ξένα.

Η μάνα με δάκρυα στα μάτια και τον πόνο στην καρδιά ετοίμασε τις μικρές αποσκευές του μικρού ταξιδιώτη από το βράδυ.

Τον Πάνο τον ξέβγαλε μαζί με τους άλλους ως την άκρη του χωριού στο Προσκυνητάρι του Αϊ-Δημήτρη, στου Κούτρα και η γιαγιά. Πρώτο ταξίδι έκανε το παιδί. Η γιαγιά έπαιρνε όλα τα μέτρα να πετύχει το ταξίδι, να πάει και να γυρίσει τουλάχιστον!

Η γιαγιά βγήκε πρώτη από το κατώφλι του σπιτιού. Με μια κανάτα έριχνε νερό, εκεί όπου θα πατούσε τα πρώτα του βήματα ο ταξιδιώτης. Όπως έτρεχε το νερό, έτσι να τρέχουν τα πλούτη στις τσέπες του μικρού. Κι όπως τίποτε δεν εμποδίζει το νερό

όταν ρέει προς τα κάτω, έτσι να μη σταθεί κανένα εμπόδιο και στον πρωτοτάξιδο μικρό, σε τόπους άγνωστους και αλαργινούς.

Εκεί στου Κούτρα, μπροστά στο εικόνισμα, που μαρτυρούσε τόσους και τόσους χωρισμούς, φιλήθηκαν σταυρωτά, μικρός και γιαγιά, ο μικρός φίλησε και το χέρι της γιαγιάς.

Από ένα δεντράκι δίπλα στο εικονοστάσι έκοψε η γιαγιά ένα πράσινο κλαδί. Το κρατούσε ευλαβικά στα χέρια της και το πήγε και το έμπηξε πάνω από την πόρτα εξόδου του σπιτιού. Αυτό φέρνει γούρι στο ταξιδιώτη, να μη λείπει η πρασινάδα, η ευτυχία απ' αυτόν που πάει στα ξένα.

Εκεί στο εικόνισμα μαζεύτηκαν όλοι οι μικροί ταξιδιώτες με αρχηγούς τους αρχιταξιδιώτες, τους παραλήδες ταξιδιώτες, αυτούς που άφησαν τις οικογένειές τους σε ψηλά και ζεστά σπίτια, γεμάτα από διάφορα εφόδια, τρόφιμα, απαραίτητα να καλοπερνούν τα παιδιά τους, οι γυναίκες τους, οι αδερφές τους, οι γονείς τους. Αυτοί και δυο τρεις που εφοδίαζαν τους ταξιδιώτες με τα κατάλληλα πιστοποιητικά να κάνουν, όσο το δυνατόν, αδιατάραχτη την επιχείρηση, ήταν η ανώτατη τάξη... Αυτοί έφερναν πολλά κέρδη από το ταξίδι και με τα δίκια τους αμόλαγαν στου Κούτρα κάμποσες πιστολιές ο καθένας. Να ακούει όλο το χωριό, ότι φεύγουν, πάνε ταξίδι οι παραλήδες της εποχής.

Από ταξίδι και πάλι σε ταξίδι

Από κάποιο ορεινό χωριό ένας φαμελίτης μ' έξι παιδιά κέρδιζε από τα χωράφια του, που η γυναίκα μόνη τα δούλευε, το ψωμί μόνο για τρεις μήνες το χρόνο. Κάθε Οκτώβρη, ο φαμελίτης τούτος πήγαινε ταξίδι. Έστειλε χρήματα στον μπακάλη, ύστερα από λίγο καιρό, για να δίνει καλαμπόκι στην οικογένεια. Πέρασε το φθινόπωρο κι ο χειμώνας, κόντευε Μάης, και ήθελε ο ξένος στον τόπο του να γυρίσει, στη φαμελιά, στη γυναίκα και στα παιδιά. Πήρε την απόφαση και στη Δομνίστα τηλεφώνησε και βγήκε ο μεγάλος γιος με τη φοράδα και τον καρτερεί.

Πατέρας και γιος, έχοντας φορτωμένη τη φοράδα τους καλαμπόκι, έφτασαν στο χωριό, εκεί δέχτηκαν καταγισμό τα καλωσορίσματα. Ο ταξιδιάρης είχε και γενειάδα για να δείχνει πιο σεβάσμιος στους ξένους. Ακόμη και οι ντόπιοι πήγαν να τον πιστέψουν. Πουλούσε και εικόνες. «Από το Άγιο Όρος θαυματουργές», «λιβάνι από

τους Άγιους Τόπους και από το Λίβανο». Να λιβανίζονται οι αφελείς να τους ξεφορτώνονται τα ξοδικά και να μην τους ζυγώνουν τα αερικά τα κακά. Ξορκίζουν τις θέρμες, την ελονοσία... εξόν τη φτώχεια και την αμάθεια. Τα πιο πολλά καλωσορίσματα του 'γιναν στο μπακάλικο, που στάθηκε ο ταξιδιώτης να πιει ένα ποτό και να κεράσει. Το παιδί καρτερούσε απ' έξω με τη φοράδα. Η κατοικία του ταξιδιώτη ήταν στην ακροποταμιά. Μέσα στο μπακάλικο, τρεις άλλοι χωριανοί κι ο μπακάλης, «καλά παιδιά», που πρότευαν στον φάντη και στον άσσο, οσμίστηκαν «ζεστότσικο» τον ταξιδιώτη. Στα ξένα απ' τον Οκτώβρη έλειπε. Μετά τα καλωσορίσματα τον έμπασαν με τα κόλπα τους στη χαρτοπαικτική παρέα. Πέρασε η ώρα. «Άντε παιδί και έρχομαι και εγώ», είπε ο πατέρας στο παιδί που είχε σταλικοποδιάσει, παράμερα, με τη φοράδα φορτωμένη περιμένοντας. Πάει συγχαρική το παιδί με το φορτί σ' αυτούς που καρτερούν από καιρό στην ακροποταμιά.

Νύχτωσε και οι ξωμάχοι αραΐωσαν κι οι χωριανοί τραβήχτηκαν στα σπίτια τους. Άναψε και ο μπακάλης τη λάμπα του κι έναν έναν τους τράβηξε στο επάνω καμαράκι. Τους τηγάνισε συκωταριά, που την εκράτησε για μια τέτοια στιγμή απ' το πρωί. Δουλειά και ξενύχτι τους περίμενε, δεν πρέπει να είναι και νηστικοί. Και δεν νοιάζεται τόσο για τους τακτικούς, ο μπακάλης, όσο για τον ταξιδιώτη. «Συμπαθούσε» τους ταξιδιώτες τις πρώτες μέρες, που γύριζαν απ' έξω, απ' το ταξίδι.

Πασσέτα και κρυφό 31 έδινε πρόθυμα το ένα το άλλο στη σειρά.

Η γυναίκα και τα παιδιά του ταξιδιώτη περίμεναν και μπαινόβγαιναν στην πόρτα του σπιτιού ως τα μεσάνυχτα κι αγνάντευαν, το γνώριμο δρόμο, μη δούνε φως στου Κούτρα, στα Κόμματα, στου Καρκανιά, μην ακούσουν πάτημα. Μόνο τ' αηδόνια στη βατουλιά, στο ρέμα, άλλαξαν νυχτερινούς σκοπούς. Τα παιδιά νύσταζαν. Απόκαμαν. Κοιμήθηκαν με το νου τους καρφωμένο στα μικροκαλούδια, που θα 'ρχονταν μαζί με τον πατέρα. Τον περίμεναν να τον αγκαλιάσουν, να τον φιλήσουν, να του φορέσουν πλυμένα ρούχα, να ξεκουραστεί στο σπίτι που έλειπε επτά μήνες στις πόρτες του κόσμου. Να ακούσει τις αρρώστιες που πέρασαν από σπίτι, τα δοσίματα, τα καμώματα απ' τα άρρωστα παιδιά, τις μικροζημιές που έκαναν τα παιδιά με τα μαρτίνια στη γειτονιά, την πρόοδο στο σχολείο που πήγαιναν πότε πότε.

Η γυναίκα περίμενε επτά μήνες νύχτες και επτά μήνες μέρες με αγωνία. Δεν μπορούσε να καθίσει στο φτωχικό της. Δεν της ερχόταν ύπνος. Αυτή όμως είναι η πιο μαρτυρική βραδιά. Όλες οι αισθήσεις γύριζαν στο χωριό, στο πρώτο μπακάλικο, όπου άφησε τον πατέρα, το μεγάλο παιδί και κατηφόρισε με τη φοράδα. Τι φτιάχνει, τι

χαζεύει, πότε θα φτάσει; Μάταια τέντωνε την ακοή της στη σιγαλιά της νύχτας, να ξαφνιαστεί και να αλυχτήσει η σκύλα της Χρίσταινας, να θαρρέψει πως έρχεται 300 μίλια μακριά.

Κυμάτιζε ο ύπνος στα μάτια της πολλές φορές. Ξαφνιαζόταν. Ονειρευόταν ή σκεφτόταν ή παραμιλούσε... Γύρισε ο νους της στο Γενάρη που είχε 25 μέρες να γράψει και να στείλει λεφτά. Τον έμαθε από συνταξιδιώτες του άρρωστο από βαριά γρίπη σε γεμάτο πανδοχείο της Λειβαδιάς. Πόση πίκρα δοκίμασε τότε. Πόσο ήθελε να βρεθεί κοντά του, να τον περιποιηθεί για να γειάνει γρήγορα, να γυρίσει από πόρτα σε πόρτα σαν μικροπωλητής, για να βγάλει το ψωμί της μικροφαμελιάς. Ήθελε πολύ να ξεκινήσει και να πάει να τον βρει. Πού να αφήσει τα παιδιά, τα οικόσιτα, το νοικοκυριό. Πού να βρει λεφτά για τα εισιτήρια; Εκεί όπου τον έμαθε άρρωστο θα τον έβρισκε ή θα καλυτέρευε και θα γύριζε κάπου αλλού και θα τα 'χανε κι αυτή στα ξένα. Όταν σταματούσαν τα εμβάσματα προς τον μπακάλη, σταματούσε και η παροχή καλαμποκιού. Τι να πρωτοχωρέσει στην ταραγμένη του φαντασία. Την άλλη στενοχώρια που πέρασε το Μάρτη; Όταν τον έμαθε στο κρατητήριο στην Αταλάντη. Τα 'πτε ηρωικά σ' ένα καπηλειό μια βραδιά. Πρόσβαλε το κατεστημένο με την αθυροστομία που τον διέκρινε, και ιδιαίτερα όταν τα κοπάνανε τα ποτηράκια, έτσι κοπάνανε και τα λόγια. Ο αστυνόμος με τον πρόεδρο από δω τρώμαξαν και τον αθώωσαν γράφοντας και ξαναγράφοντας, να βγει από το κρατητήριο που τον ετοιμάζαν για εξορία στο νησί. Ας έρθει και τώρα με τον Αυγερινό... Να λαχταρούσε τόσον καιρό πιο πολύ να ξενυχτήσει στο βρωμομάγαζο από τη φαμελιά τους.

Έβαλε και ξανάβαλε πετρέλαιο στη λάμπα ο μπακάλης κι έφεξε. Γέμισε «πρώτες» το ποτήρι τρεις φορές. Τους το θύμιζε ο κάπηλας, όταν ξεχνούσαν. Άνοιξε το παραθυράκι. Όλοι σκυμμένοι στον πάγκο και ο ταξιδιώτης τυφλοσκοούντιζε και χτύπαγε τον άσσο δυνατά με το παχουλό κι ολόασπρο δεξί χέρι τ' ανήλιαγο, το κρυμμένο, το σακάτικο, πεισματικά στον πάγκο, γιατί δεν ερχόταν η ντάμα που περίμενε.

Έφτασε στο τέλος η επιχείρηση. Ο ταξιδιώτης ξενύχτης, χλωμός και καπνισμένος βγήκε έξω. Άλλαξαν όψεις και μορφές. Αγνάντεψε κατά την ακροποταμιά. Αναστέναξε βαθιά. Μα είναι αργά. Παίρνει το ραβδί και ένα σακούλι δανεικό από τον μπακάλη. Τ' άλλα που είχε ήταν φορτωμένα στη φοράδα, πρόλαβαν ευτυχώς και πήγαν στην ακροποταμιά και δεν χάθηκαν κι εκείνα στις νύχτας το σκοτάδι απ' τα κοράκια, που δε χορταίνουν τα βράχια από τους αμαθείς. Αντί να δώσει τη χαρά στη γυναίκα και στα παιδιά, να ξαποστάσει στο σπιτάκι του, γυρίζει πίσω για τη

Δομνίστα, για να κατεβεί στους κάμπους και στα σοκάκια, μες στο κάμα του καλοκαιριού. Δεν έφτασε το κρύο, η βροχή, η παγωνιά, ξαναφεύγει για να ξαναστείλει στον κάπελα λεφτά για να δώσει αλεύρι στη φαμελιά. Ο κάπελας και τα κοράκια έτριβαν από χαρά τα χέρια τους.

Το άλλο πρωί σκαρώσανε το ίδιο μπλόκο σ' άλλον αφελή. Όταν έλειπαν οι άνδρες στα ξένα, τις φαμελιές τις «βόλευαν» εύκολα, γιατί ήταν κοράκια και στην ψυχή και στο κορμί, κι ας ήταν πάντα γελαστοί κι «ασπροπρόσωποι» βγαίνανε στους χωριανούς στους ξενιτεμένους και τους μόνιμους.

Το θαλασσινό ναυάγιο στην ορεινή Ναυπακτία

«Πέρκος, Περίστα
Κλεπά και Σινίστα
Στου Δημητράκη το χωριό
Πνίγηκαν καράβια σαράντα δυο»

Ο Δημητράκης ήταν προύχοντας της Σινίτσας (Περδικόβρυση).

Το τετράστιχο αυτό το χρησιμοποιούσαν οι κάτοικοι των πεδινών χωριών, για να περιπαίξουν τους κατοίκους των ορεινών χωριών των Κραβάρων. Λέγεται πως ήταν έμπνευση ενός Κραβαρίτη μετανάστη στην Αμερική στα τέλη του 1900, το οποίο δημοσιεύτηκε σε σχετικό ρεπορτάζ σε εφημερίδα της Αμερικής.

Ο παμπόνηρος αυτός Κραβαρίτης, καταγόμενος πιθανώς από ένα χωριό από αυτά που αναφέρονται στο τετράστιχο, προκειμένου να τύχει οικονομικής ενίσχυσης και βοήθειας από τον κυβερνήτη κάποιας πολιτείας της Αμερικής, δημοσίευσε ρεπορτάζ για μεγάλη θαλασσοταραχή που έγινε στα στενά Πέρκου-Περίστας, και Κλεπάς-Σινίτσας, με αποτέλεσμα να καταστραφούν ολοσχερώς τα πλοία του που βρίσκονταν στην περιοχή αυτή.

Το υποτιθέμενο ναυάγιο το εξιστόρησε με το παραπάνω τετράστιχο και με αποκόμματα δημοσιεύσεων επισκέφθηκε τον κυβερνήτη της Πολιτείας. Αφού του εξιστόρησε με μελανά χρώματα τη μεγάλη καταστροφή και περιέγραψε ως εκ θαύματος σωτηρία του, τον παρακάλεσε να τον βοηθήσει οικονομικά, για να σταθεί στα πόδια του και να ξαναφτιάξει το στόλο του. Ο κυβερνήτης άκουσε με προσοχή τη

διήγησή του επισκέπτη, του είπε θα εξετάσει το αίτημά του και ύστερα από μερικές ημέρες να ξαναπεράσει.

Κατά σύμπτωση, όμως, ο κυβερνήτης είχε ελληνική καταγωγή και ένας από τους γονείς του ήταν Κραβαρίτης.

Μετά από μια βδομάδα ο ναυαγός επισκέφτηκε τον κυβερνήτη. Ο κυβερνήτης του έριξε μια ματιά, τον κοίταξε από την κορυφή ως τα πόδια, και του είπε ότι το αίτημά του δεν το εξέτασε ακόμη, να πάει μετά από μια βδομάδα.

Έτσι και έγινε. Ο ναυαγός επισκέφτηκε για τρίτη φορά τον κυβερνήτη και περίμενε να ακούσει τα αποτελέσματα για το αίτημά του.

Ο κυβερνήτης του είπε πως συγκέντρωσε ένα ποσό για να τον βοηθήσει, αλλά θα ήθελε να του εξιστορήσει και πάλι το ναυάγιο.

Ο κραβαρίτης, με δάκρυα στα μάτια, του διηγήθηκε τη φανταστική τρικυμία που έγινε στο Κάκαβο μεταξύ Πέρκου Περίστας και τη ζημιά που έπαθε μεγάλη θαλασσοταραχή. Ο κυβερνήτης θαύμασε την ηθοποιία του και την πονηριά του συμπατριώτη του, σηκώθηκε επάνω και του λέει:

«Καπετάνιε, πάρε αυτή την οικονομική ενίσχυση να αρχίσεις να ξαναφτιάχνεις το στόλο σου, αλλά πρόσεχε, μην πηγαίνεις τα νέα σου καράβια κατά Πέρκο Περίστα, που γίνεται συχνά θαλασσοταραχή, κατά Λομποτινά (Ανω Χώρα) μεριά να τα πηγαίνεις, που τα νερά είναι ήσυχα».

Ο «ναυαγός» Κραβαρίτης κατάλαβε πως έπεσε πάνω σ' άλλον Κραβαρίτη.

Απολογία στρατιώτη

Ένας απλός στρατιώτης την ώρα της θείας λειτουργίας, αντί για θρησκευτικό βιβλίο, κρατούσε μια δέσμη τραπουλόχαρτα. Αυτό εξόργιζε τον Λοχία. Ο Λοχίας τον ανέφερε στον Λοχαγό. Ο Λοχαγός ρώτησε τον στρατιώτη: «Πώς μπόρεσες, άθλιε και ταλαίπωρε, εν ώρα θείας Λειτουργίας να βαστάς ανά χείρας τραπουλόχαρτα; Δε γνωρίζεις πως ο τόπος είναι ιερός και οφείλει να είναι ο καθείς προσηλωμένος εις την προσευχή του;»

«Τούτο δεν έκανα και εγώ, κύριε Λοχαγέ;», λέει ο στρατιώτης. «Διότι όταν βλέπω τον ΑΣΣΟ, εννοώ ότι ένα και μόνο Θεό έχουμε, όταν βλέπω το ΔΥΟ, εννοώ τις δυο φύσεις του Θεού, τη θεία και την ανθρώπινη, όταν βλέπω το ΤΡΙΑ, βλέπω τους Τρεις

Ιεράρχες, το ΤΕΣΣΕΡΑ, τους τέσσερις Ευαγγελιστές, το ΠΕΝΤΕ, τις πέντε πληγές του Σταυρωθέντος υπέρ ημών, το ΕΞ, τις έξι ημέρες της Δημιουργίας του Κόσμου, το ΕΠΤΑ, την έβδομη μέρα της Αναπαύσεως, το ΟΚΤΩ, τους οκτώ ανθρώπους τους διασωθέντες από την κιβωτό του Νώε, το ΕΝΝΕΑ, τους εννέα ανθρώπους τους σωθέντας παρά τω Ιησού και την αχαριστία αυτών, το ΔΕΚΑ, τις δέκα εντολές, τας οποίας έλαβε ο Μωυσής επί του όρους Σινά».

Ύστερα ο στρατιώτης πήρε την τράπουλα ανά χείρας και χώρισε τον ΦΑΝΤΗ ΜΠΑΣΤΟΥΝΙ, λέγοντας: «Συ Φάντη μπαστούνι δεν πρέπει να μένεις με τις άλλες φιγούρες», και εξακολούθησε: «Οι φάντηδες, είναι οι τρεις δήμιοι, οι οποίοι σταύρωσαν τον Ιησού, οι τέσσερις ΝΤΑΜΕΣ εννοούνται οι τέσσερις γυναίκες που επισκέφθηκαν τον τάφο του Ιησού, οι τρεις ΡΗΓΑΔΕΣ, είναι οι τρεις Μάγοι, οι οποίοι προσκύνησαν τον τέταρτο βασιλέα ΡΗΓΑΝ, δηλαδή τον Ιησού Χριστό.

Όλη η δέσμη των παιχνιοχάρτων, κύριε Λοχαγέ, αριθμεί τριακόσια εξήντα έξι (366), τριακόσια εξήντα έξι ημέρες έχει και το έτος. Όταν βλέπω, τα άνθη ΣΠΑΘΙΑ, συλλογίζομαι, πως αντί ο Ιησούς να στεφθεί με άνθη, στέφθηκε με αγκάθια. Τα ΜΠΑΣΤΟΥΝΙΑ, μου θυμίζουν τη λόγχη και τους ήλιους με τα οποία κάρφωσαν το Σώμα Αυτού. Τα τετράγωνα ΚΑΡΡΑ, εξηγούν ότι η εκκλησία εκτείνεται εις τα τέσσερα πέρατα του κόσμου. Οι καρδιές ΚΟΥΠΕΣ, εξηγούν την αγάπη για την οποία υπέφερε ο Ιησούς υπέρ ημών. Τα τέσσερα χρώματα, ΚΟΥΠΕΣ, ΚΑΡΡΑ, ΜΠΑΣΤΟΥΝΙΑ, ΣΠΑΘΙΑ, φανερώνουν τις τέσσερις εποχές του έτους, και τα πενήντα δύο φύλλα, είναι οι πενήντα δύο εβδομάδες του έτους.

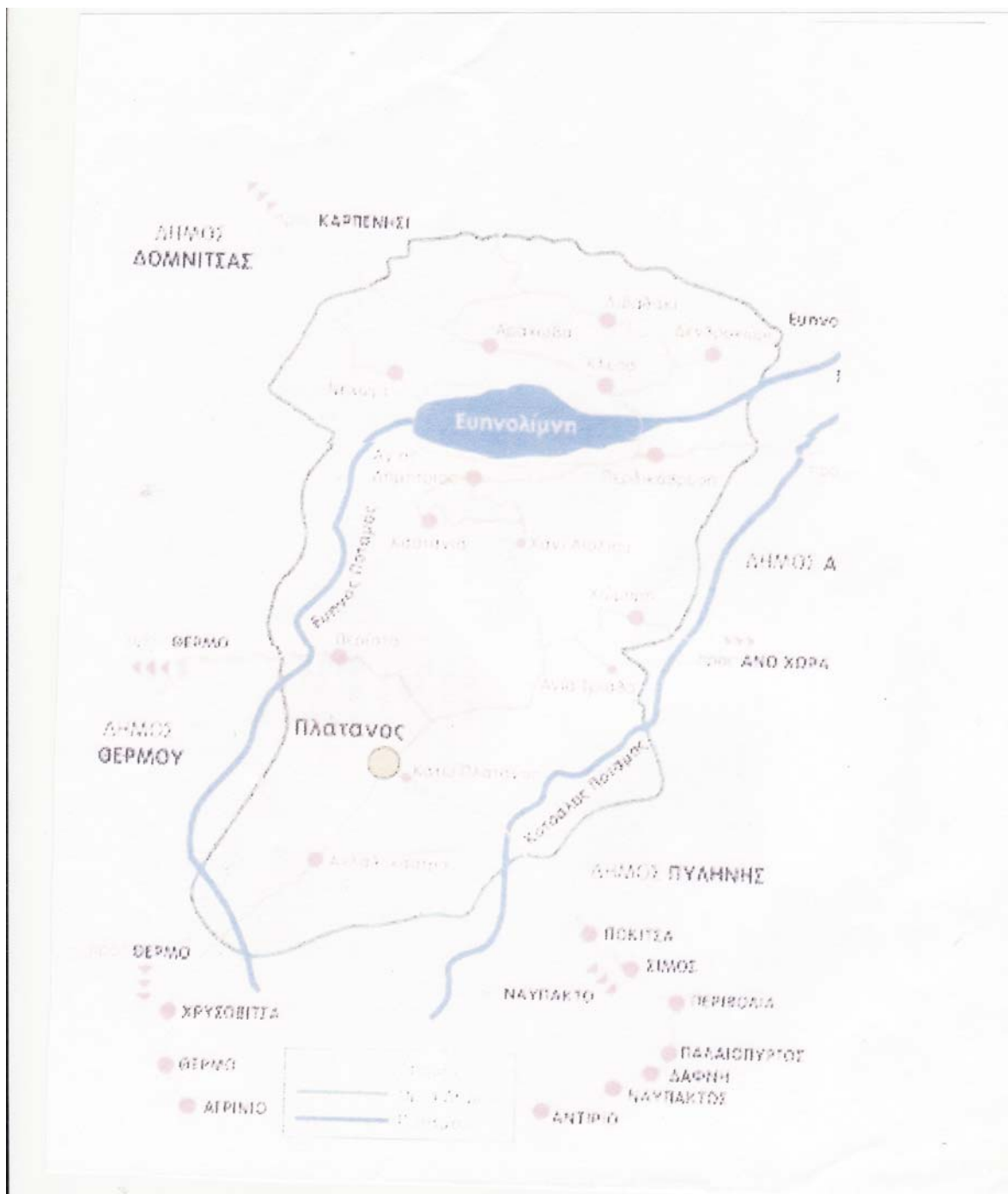
Τα παιζόμενα αργύρια και αυτός που κερδίζει αυτά, κερδίζει την ηδονή και τη μνήμη του Ιούδα, διότι ό,τι απόλαυσε ο Ιούδας που πήρε τα τριάντα αργύρια, άλλη τόση απόλαυση έχει και εκείνος ο οποίος κερδίζει από την τράπουλα χρήματα».

«Πάψε, του λέει ο Λοχαγός, επειδή μου είπες πολλά, μου φτάνουν αυτά και δε σε τιμωρώ». Αφού σκέφτηκε λίγο, του λέει: «Θέλω να μου πεις, τι εννοεί ο ΦΑΝΤΗΣ ΜΠΑΣΤΟΥΝΙ που τον έβγαλες προηγουμένως χωριστά».

«Ο ΦΑΝΤΗΣ ΜΠΑΣΤΟΥΝΙ, κύριε Λοχαγέ, είναι εκείνος ο Λοχίας, ο οποίος με συνέλαβε και με οδήγησε ενώπιόν σου να με δικάσεις».

Η απολογία του στρατιώτη τελείωσε και τον έσωσε από βέβαια καταδίκη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα Εγγράφων

1

(Γ.Α.Κ. Πληρ. Τοποτ., φ. 201)

Αριθ. 565

Ελληνική Πολιτεία
 Προς την Α. Ε. τον Πληρεξούσιον Τοποτηρητήν
 Της Σ. Κυβερνήσεως
 ο Προσωρινός Διοικητής Καρπενησίου κτλ.

Διά της υπό αριθ. 1909 με διατάσσετε περί της εκλογής των Πληρεξουσίων να ακολουθήσω κατά τας εσχάτας οδηγίας της Σ. Κυβερνήσεως διά το συντομώτερον· διά τούτο και συνεκάλεσα ευθύς συνέλευσιν των Δημογερόντων της επαρχίας ταύτης (δώσας τας αυτάς οδηγίας και εις τους απεσταλμένους μου εις τας άλλας δύο επαρχίας), τόσον διά να εκλεχθή η επαρχιακή Δημογεροντία, όσον και διά να συσκεφθώ μετά των Δημογερόντων περί του τρόπου της ταχείας εκλογής των πληρεξουσίων, και αύριον απέρχομαι εις Χόμορην, όπου συγκροτείται η συνέλευσις.

Άλλ' επειδή εις τας εσχάτας οδηγίας της Σ. Κυβερνήσεως απαυτώ κάποιαν σκοτεινότητα, διότι εν ω αφ' ενός μέρους διατάσσονται οι έκτακτοι επίτροποι και οι Διοικηταί να παρευρεθούσιν εις τας συνέλεύσεις, και συνομιλούντες μετά των Δημογερόντων να λάβουν τα ανήκοντα μέτρα περί της ταχείας εκλογής των πληρεξουσίων, και ότι υπαγορεύεται τούτο από την ανάγκην, εις την οποίαν δεν εναντιούται κανείς νόμος. αφ' ετέρου περιορίζονται να μη προσαρμόσουν καμμίαν από τας εσχάτας οδηγίας, όπου αι εκλογαί έγιναν ή θέλουν γίνη, κατά το υπό αριθ. 10049 ψήφισμα και τας προτέρας οδηγίας. διά τούτο εγώ ευρίσκομαι εις μίαν τοιαύτην θέσιν, ώστε δεν ιξεύρω τι να πράξω. διότι αν μεν αι εκλογαί γίνονσιν κατά τας προλαβούσας οδηγίας, τότε θέλουν βραδύνη πολύ, διά τους οποίους προανέφερον προς την υ. ε. λόγους. αν δε γίνονσιν κατά τας εσχάτας οδηγίας επειδή αυταί απαγορεύουν να μη προσαρμωσθή καμμία από αυτάς, όπου αι εκλογαί έγιναν ή θέλουν γίνη, κατά το προλαβόν ψήφισμα και οδηγίας, και επειδή αι εκλογαί των εκλογέων έγιναν ήδη εις τας υπό την διεύθυνσίν μου επαρχίας, φοβούμαι μήπως αν, αφού έγιναν ήδη αι εκλογαί των εκλογέων εκλέξουν τους Πληρεξουσίους οι Δημογέροντες και όχι οι εκλογείς, ήθελον υποπέση εις κανένα λάθος.

Όθεν και έκρινα χρέος μου υποβάλλων ταύτα υπ' όψιν σας, να ζητήσω παρά της υμετέρας εξοχότητος την σαφήνειαν των εσχάτων οδηγιών, ήγουν να μοι ειπήτε ρητώς αν εγκρίνητε να εκλέξουν τους Πληρεξουσίους οι Δημογέροντες και όχι οι εκλογείς.

Όσον το καθ' εμέ εξοχώτατε εάν δεν εγκρίνητε το να με διατάξετε ρητώς το να εκλέξουν τους Πληρεξουσίους οι Δημογέροντες, δύο τρόπους βλέπω συμβιβαστικούς εις το αντικείμενον τούτο· ήγουν ή να συνέλθουν οι Δημογέροντες και οι εκλογείς ομού, χωρίς να φέρουν τα εκλεκτικά των έγγραφα οι εκλογείς, άλλ' ως έχοντες την κοινήν θέλησιν, και τότε θέλουν γίνη αι εκλογαί κατά τας εσχάτας οδηγίας· ή να εκλέξητε μεν τον Πρόεδρον η υ. ε. αλλά να συντέμνητε με διαταγήν σας την απαιτουμένην παράτασιν της πρώτης Κυριακής μετά οκτώ ημέρας μετά την παραλαβήν των διαταγών σας, και τότε θέλουν γίνη αι εκλογαί κατά τας πρώτας οδηγίας· αλλά και τούτο είναι παράβασις του ψηφίσματος· ούτε δύναμαι να παρευρεθώ τότε εγώ εις την συνέλευσιν· και δεν ηξεύρω ποιαί εκλογαί θέλουν γίνη· ώστε αφ' ό,τι παρατηρώ, το συντομώτερον και ευκολώτερον είναι το να εκλεχθούσιν οι πληρεξούσιοι ή από τους Δημογέροντας μόνους, ή από τους Δημογέροντας και εκλογείς ομού παρόντος και του Διοικητού, και τότε ούτε διαιρέσεις θέλη γίνονσιν, ούτε ψυχρότητες εκ μέρους των εκλογέων ημπορούν να συμβούν· μόλον ότι σας βεβαίω ευσυνειδήτως ότι όλα εν γένει τα χωρία έχον περισσότεραν υπόληψιν εις τους Δημογέροντας των παρά εις τους εκλογείς· διότι οι Δημογέροντες είναι οι πλέον ευπόληπτοι και ευκατάστατοι εκάστω χωρίου και δεν ελπίζω να λάβουν καμμίαν δυσαρέσκειαν αν εκλέξουν τους Πληρεξουσίους των οι Δημογέροντες των και όχι οι εκλογείς, και μάλιστα εις πολλά χωρία είναι οι Δημογέροντες και εκλογείς· και εις άλλα οι εκλογείς έχον ολίγην ευχαρίστησιν να συνέλθουν εις την εκλεκτικήν συνέλευσιν και να χρονοτριβούν.

Όθεν διά να μην ήθελον προσκρούση, και διά να είμαι εκτός παντός βάρους, ιδού σας διευθύνω τα αντίγραφα των γενομένων πράξεων των συναθροίσεων των κατοίκων των επαρχιών Καρπενησίου και Κραβάρων (διότι τα του Αποκούρου δεν μοι ήλθον εισέτι) καθ' ας έκλεξαν τους εκλογείς των και τους καταλόγους αυτών κατά τους οποίους του μεν Καρπενησίου εκλογείς είναι 32, των δε Κραβάρων 33· και αποφασίσατε ό,τι κρίνητε αρμοδιώτερον διά τας εκλογάς των πληρεξουσίων, και διατάξατέ με διακεκριμένως διά να ενεργήσω κατά τας διαταγάς σας.

Αφ' όλας τας εκλογάς μόνον αι εκλογαί των Κυρίων Καναβού και Ξίδη εκλεχθέντων εκλογέων της μεγάλης Λομποτινιάς έγιναν άτακτοι· διότι εν ω έπρεπε να ονομασθούσιν από πέντε τους γερωντοτέρους οκτώ υποψήφιοι, ωνοματίσθησαν μόνον τέσσαρες, και αυτοί όχι από τους πέντε γερωντοτέρους, άλλ' από τους ταχόντας· και μόλον

τούτο εις το έγγραφον έγγραψαν ψευδώς ότι ωνοματίσθησαν οκτώ· και τούτο διά να το μεταποιήσουν(;)· διότι έτζι διέταττον εις την συνάθροισιν της Λομποτινάς οι Κύριοι Καναβός και Ξίδης, φωνάζοντες ότι αυτοί θα εκλεχθούν και επομένως ούτε η ψηφοφορία έγινε τακτική, κατά την μαρτυρίαν του υπογραμματέως Κ. Σίμου, όστις ήτο παρών εις την συνάθροισιν αυτήν, και πολλών εκ των ιδίων κατοίκων, καθώς και του Κ. Κωνσταντή Βουλπιώτου, όστις και διεμαρτυρήθη. μεταξύ των εκλογέων, άνθρωποι οι οποίοι χείροντες την κοινήν υπόληψιν του λαού εις την επαρχίαν Κραβάρων, και είναι και γεροντότεροι των άλλων, είναι ο Κύριος Ιωάννης Μιχαλόπουλος από Συνίσταν ο ελθών προς την ν. ε. και μετ' αυτού ο Κύριος Γεώργιος Ανδριόπουλος από Χόμορην. εις δε την επαρχίαν Καρπενησιού οι Κύριοι Ζαχαράκης Μπλατζής, Α. Γουβέλης, και Γιαννάκης Αμπλανίτης· εκ δε των λοιπών εκλογέων ο μεν Καναβός και Ξίδης, παρεκτός ότι δεν έχουν καμμίαν υπόληψιν από τους συμπατριώτας των, προς τούτοις είναι και αι εκλογαί των άτακτοι και παράνομοι· άλλοι δε εκλογείς κατάλληλοι δεν είναι εις το να εκλεχθούν Πρόεδροι.

Και αν μεν είναι δυνατόν να συντέμνητε με διαταγήν σας τας προσδιοριζόμενας ημέρας μετά την παραλαβήν των περί της εκλογής των Προέδρων διαταγών σας, δύνασθε να εκλέξητε τους Προέδρους, και να με διατάξητε διά να γίνουν αι εκλογαί κατά τας πρώτας οδηγίας. αν δε τούτο δεν είναι δυνατόν, διατάξατέ με ρητώς, αν πρέπη οι Δημογέροντες μόνοι να εκλέξουν τους Πληρεξουσίους ή σύμμικτοι μετά των εκλογέων.

Εγώ θέλω συσκεφθή μετά των Δημογερόντων εις την συνέλευσιν περί της ταχείας εκλογής των Πληρεξουσίων, και περί του τρόπου αυτής· και αν δεν μοι προφθάση η αποφασιστική διαταγή σας προ της διαλύσεως της συνελεύσεως, θέλω ενεργήση περί των εκλογών των Πληρεξουσίων, καθώς ήθελεν εγκριθή από τους Δημογέροντας. μόλον τούτο σας παρακαλώ εξοχώτατε να επιταχύνητε την απάντησίν σας διά του επιφέροντος διά να προφθάση πριν διαλυθή η επαρχιακή συνέλευσις, και ούτω και είμαι εκτός παντός βάρους.

Σας προσφέρω βαθύτατον σέβας και μένω.

Την 9 Ιουνίου 1829
εκ του Πλατάνου κραβάρων

(Τ. Σ.)

Ο Προσωρ. Διοικητής
Εμ. Σπυρίδωνος
ο Γραμματέας και εις απουσίαν αυτού
Σ. Αλ. Σίμος

Κατάλογος των υπ. Εκλογέων
της
Επαρχίας Κραββάρων

Χωρία	Εκλογείς
1. Πλάτανος:	ο Κύριος Αναγνώστης Τσανόπουλος Αναγνώστης παπα Νικόλα
2. Βονόρτα:	Ανδρέας παπα Ζησιμόπουλος
3. {Πέρκος Σέλπουτσα}	Γεώργιος Προυζόνος
4. {Περίστα Αρτοτίβα}	Αναγνώστης Κωστόπουλος
5. Κόνισκα:	Γεώργιος Πρωτόπαπας Τριαντάφυλλος Νίκου
6. {Άγιος Δημήτριος Καστανιά Μπέλιστα}	Νικόλαος Κανέλος
7. Σινίστας:	Γιαννάκης Μιχαήλ
8. Νεοχώριον:	Νικόλός Καλάθας
9. Αράχοβα:	Γεώργιος Τσαρχόπυλος
10. Κλεπά:	Γεώργιος Γαλάνης Νικόλός Γραβάνης
11. Αβόρανη:	Ιωάννης Χαλκεύς
12. Τρανή Παλούκοβα	Γεώργιος Φράγκος
13. Μικρή Παλούκοβα	Αθανάσιος Αναγνωστοπούλου
14. Σπίστα:	Δημήτριος Ριγόπουλος
15. Ζελίστα:	Ζητήος Τράμπας
16. Στρωμνιανη:	N. Αναγνωστόπουλος
17. Βοϊτσάς:	Δημήτριος Αναγνώστου
18. Κουτουλίστα:	Δημήτρης Παπαδογιάννος Διαμάντης Δημητρόπουλος
19. Κοζίτσα:	Αθανάσιος Ζαφίρης
20. Χώμορη:	Γεώργιος Ανδρεόπουλος
21. {Ελευθέριανη Λευτοκαριά Πόδος}	Παναγιώτης Παπαγιαννόπουλος
22. Τρανή Λομποτινά	Αναγνώστης Καναβός Κωσταντής Ξύδης (ως όπισθεν)
Χωρία	Εκλογείς
23. Μικρή Λομποτινά:	ο Κύριος Νικόλός Ζωγραφόπουλος
24. Ελετσού:	Γεωργάκης Παπαγιαννατόπουλος
25. Βετολίστα:	Θανάσης Παπαδογιαννόπουλος Κωσταντής Παπαδογιαννόπουλος
26. {Ισβαρυς Λιμνίστα Χρύσοβον Μάρο	Γιάννος Αειμάρης

Κολίγοι του Σωτήρος}	
27. {Ασπριάς Αντρίβιστα Σέλος}	Γιάννος Ανδριστόπουλος
28. Βετοψίστα	Γεώργιος Θεοδωρόπουλος
29. Αμώρανη και Γολέμι	Νικόλαος Τσανέτος
30. Δέλγα	Βλάχος Παπαγεωργόπουλος
31. Γρανίτσα	Γιάννος Κώστα Αρβανιτόπουλος
32. {Βελβίτσιανα Σίμου Ποκίστα}	Γεώργιος Καρανικόλας
33. {Στήλια Πόριαρη Στράνομα}	Αναγνώστης Παπαγιαννόπουλος

Την 9 Ιουνίου 1829
Εν Πλατάνω Κραββάρων

ο Γραμματεὺς της Γρ. Διοικ. Καρπ.
και εις απουσίαν αυτού
Σ. Α. Σίμος

2

(Γ.Α.Κ. Πληρ. Τοποτ., φ. 201)

Αριθ. 626

Ελληνική Πολιτεία
Προς την Εξοχώτατον Πληρεξούσιον Τοποτηρητήν της Σ.
Κυβερνήσεως
ο Προσωρινός Διοικητής Καρπενησίου κτλ.

Κατά το υπ' αριθ. 12368 έσχατον ψήφισμα, και υπ' αριθ. 12369 οδηγίας της Σ. Κυβερνήσεως, και κατά τας προς το Διοικητήριον τούτο Διαταγάς της υ. ε. δεν έλειψα να συγκαλέσω εις Συνελεύσεις κατ' επαρχίαν τους Δημογέροντας όλων των κομών και χωρίων των υπό την διεύθυνσίν μου επαρχιών μετά των οποίων γεγονυίας σκέψεως περί της ανάγκης της ταχείας εκλογής των πληρεξουσίων αντιπροσώπων των επαρχιών τούτων, εις μεν Κράββαρα μετ' εμού, εις δε τας άλλας δύο επαρχίας μετά των αποσταλμένων μου, ενεκρίθη εκ συμφώνου να εκλεχθούν οι πληρεξούσιοι από τους ιδίους Δημογέροντας, ωσάν οπού τούτοι εκλεχθέντες παρά των εγχωρίων των διά τακτικής ψηφοφορίας και χαίροντες την κοινήν εμπιστοσύνην και υπόληψιν των Συμπολιτών των δεν διαφέρουν από εκλογείς.

Όθεν και εκλέχθησαν με κοινήν θέλησιν και σύμπνοιαν πληρεξούσιοι αντιπρόσωποι του μεν Καρπενησίου οι Κύριοι Κωνσταντίνος Τζιάτζος και Γεώργιος Λέλης, εις δε Κράββαρα οι Κύριοι Αναγνώστης Καναβός, και Αθανάσιος Δεσποτόπουλος, εις δε Απόκουρον οι Κύριοι Τρ(ι)αντάφυλος Αποστόλου, και Αθανάσιος Ιωάννου, οι οποίοι και λαβόντες τα πληρεξούσια έγγραφα επικυρωθέντα παρ' εμού ως απαιτείται κατά τας ρηθείσας οδηγίας, (αντίγραφα των οποίων θέλω διευθύνη προς την Σ. Κυβέρνησιν) απέρχονται όπου το χρέος των τους υπαγορεύει, εκτός των του Αποκούρου, οι οποίοι εισέτι δεν ανεχώρησαν εντεύθεν.

Ο Κύριος Αναγνώστης Καναβός μ' όλον ότι παρεκτραπείς των χρεών του προλαβόντως απεισύρθη εις πράξεις αντιβαινούσας εις τον ορθόν λόγον, και εις το προς την Σ. Κυβέρνησιν απαιτούμενον Σέβας, και εκ τούτου είχον λάβη αιτίαν να αναφερθώ πολλάκις προς την υ. ε. εναντίον του, μ' όλον τούτο επειδή γνωρίσας τας ελλείψεις του τέλος πάντων, και ομολογήσας τας παρεκτροπάς του εν τη Επαρχιακή Συνελεύσει εξήτησε συγγνώμην των παρελθουσών πράξεών του, και συνήργησαν εις τούτο τόσον διάφοροι εκ των κατοίκων, ωσάν και αυτοί οι Δημογέροντες των χωρίων, ομολογήσαντες τας ελλείψεις του, και τα κατ' αυτού δικάιά μου εν Συνελεύσει,

επιθυμούντες την διαλλαγήν, εφ' υποσχέσει του να μην αντιπράξη του λοιπού εις τας εργασίας της Διοικήσεως ταύτης, αλλά μάλιστα να τεθή υπό την αιγίδα των Νόμων, διά τούτο μη κρίνας δίκαιον να καταφρονήσω την αίτησιν τούτων πολιτών, και επιθυμών την κοινήν σύμπνοιαν και έφεσιν των κατοίκων, η οποία ήθελε συμβάλη, και ως προς την ταχειάν και τακτικήν εκλογήν των πληρεξουσίων, δεν εδυνήθην ν' απαρνηθώ το να μη δώσω εις λήθην τα παρελθόντα, και να μη τω υποσχεθώ την προστασίαν της Διοικήσεως ταύτης, και την ειλικρινή φιλίαν μου, εάν ήθελεν αλλάξει δρόμον του λοιπού, το οποίον και μοι υπεσχέθη μετ' ειλικρινείας, ως λέγει.

Όθεν και προβληθείς υποψήφιος μ' όλον ότι εκλέχθη πληρεξούσιος της πατρίδος του, μ' όλον τούτο, οι ίδιοι αυτοί εκλέξαντες αυτόν Δημογέροντες όλων των κομών και χωριών εν τη κατά την 17 του ενεστάτος Δ' Συνεδριάσει της Επαρχιακής Συνελεύσεως, προσκαλέσαντες αυτόν και τον συμπληρεξούσιόν του Κ. Α. Δεσποτόπουλον εν τη Συνελεύσει, όχι μόνον περιώρισαν όλοι ομοφώνως αυτούς και μάλιστα τον Κ. Καναβόν να μην ήθελεν καταφερθή κατά του ονοματός μου, αλλά και τους παρήγγειλαν ρητώς να παραστήσουν προς την Σ. Κυβέρνησιν την οποίαν είχαν ευχαρίστησιν όλοι οι κάτοικοι από την διαγωγήν μου, ως ανεφέρθησαν περί τούτου προς την Α. Ε. τον Σ. ημών Κυβερνήτην δι' αναφοράς των, το οποίον και υπεσχέθησαν αμφοτέροι εις την Συνέλευσιν, ομολογήσαντες ότι τοιούτον με γνωρίζουν και αυτοί.

Όθεν τούτων ούτως εχόντων, επειδή ο Κ. Καναβός έρχεται ήδη προς αντάμωσιν της υ. ε. διά να ζητήσει συγγνώμην των παρελθόντων, και μοι υπεσχέθη την προς την Σ. Κυβέρνησιν αφοσίωσίν του, διά τούτο δώσας τη λήθη όλας τας παρελθούσας πράξεις του από τας οποίας είχαν λάβει δικαίας αιτίας του να αναφερθώ κατ' αυτού, έκρινα χρήσιμον καθυποβάλλων ταύτα πάντα υπ' όψιν της υ. ε. να σας παρακαλέσω να ευαρεστηθήτε να τον αξιώσετε της ευμενούς υποδοχής και υψηλής ευνοίας σας μη ποιούντες μνείαν των παρελθόντων, και να τον οδηγήσετε εάν εγκρίνητε εις τα καθήκοντά του, και εις τους Γενικούς και Σωτηριώδεις σκοπούς της Α. Ε. ως προς τα συμφέροντα του έθνους, ως και η ίδια Επαρχία επερίωρισεν αυτόν εν αυτό τω πληρεξουσίω εγγράφω του.

Σας προσφέρω βαθύτατον Σέβας και Μένω.

Την 27 Ιουνίου 1829
Εκ του Πλατάνου Κραββάρων

Ο Προσωρ. Διοικ.
Εμ. Σπυρίδωνος

3

(Γ.Α.Κ. Γενική Γραμματεία, φ. 201)

Δυνάμει του υπ' αριθ. 10.049 ψηφίσματος και των υπ' αριθ. 10.050 οδηγιών της Σ. Κυβερνήσεως, και κατά την υπ' αριθ. 424 προκήρυξιν του προσωρινού Διοικητηρίου της επαρχίας ταύτης, σήμερα την δεκάτην εννάτην, ημέρα Κυριακή, γενομένης της εγχωρίου συναθροίσεως των εγκατοίκων της κόμης Πλατάνου, εν τω ναώ του Αγίου Νικολάου, και αναγνωσθέντων μεγαλοφώνως των ειρημένων, του τε ψηφίσματος και των οδηγιών της Σ. Κυβερνήσεως, προεδρεύοντος του δημογέροντος της κόμης ταύτης κυρίου Γεωργίου Πρωτόπαπα, κατεστρώθη ο κατάλογος ως κάτωθι φαίνεται των παρόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, όστις αναγνωσθείς μεγαλοφώνως και επικυρωθείς διά της συγκαταθέσεως των συνελθόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, αποδειχθείς διά της πλειοψηφίας, κηρύττεται η συνάθροισις ατή νόμιμος.

Αποβληθέντων δε εκ της συναθροίσεως ταύτης των μη εχόντων δικαίωμα ψήφου εγκατοίκων, και αναγνωσθέντος μεγαλοφώνως παρά του γεροντοτέρου της συναθροίσεως Κ. Γεωργίου Ιερέως Πρωτόπαπα, του περί εκλογής των εκλογέων όρκου, ωρκίσθησαν όλα τα μέλη της συναθροίσεως.

Μετά δε τον όρκον, καταστρωθέντος του καταλόγου των εις εκλογήν υποψηφίων παρά των γεροντοτέρων μελών της συναθροίσεως ταύτης Κυρίων Αναγνώστη Κουλουτούρου, Γρηγορίου Παππα Γεωργίου, Νικολού Παντελή, Νικολού Καλέ, και Δημητρίου Σαγάνη, και ψηφοφορηθέντος ενός εκάστου των υποψηφίων ιδιαίτερος κατά σειράν, εκλέχθησαν νόμιμοι εκλογείς οι προσπογραφομένοι Αναγνώστης Τζονόπουλος, Αναγνώστης Παππα Νικόλα.

Κατάλογος των παρόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου μελών της εγχωρίου ταύτης συναθροίσεως.

1. Παπα Γεώργιος Πρωτόπαπας
2. Παπα Αντώνης
3. Παπα Νικόλας
4. Παπα Δημήτριος
5. Γεώργιος Πρωτόπαπας
6. Ανδρέας Έξαρχος

Οικογένειαι ευρισκόμεναι κατοικούσαι
εν τη κόμη ταύτη
Οικογένειαι 86

7. Αναγνώστης Δημητράκου	χήραι	13
8. Αναγνώστης Τζόνης	αριθ.	99
9. Δημήτριος Σαγάνης		
10. Γιάννος Πούλος		
11. Αναγνώστης Παπα Νικόλα		
12. Γιάννος Σουμπασάκος		
13. Αναγνώστης		
14. Γιάννος Θωμάς		
15. Θανάσης Μακαρίτης		
16. Δημήτρης Δημητράκου		
17. Γεωργάκης Πολύχρονος		
18. Θανάσης Θωμάς		
19. Γιάννος Γιαννάκη		
20. Χαράλαμπος Πούλος		
21. Κώνστας Θωμάς		
22. Γρηγόρης		
23. Γεωργάκης Μακαρίτη		
24. Νικόλος Παντελή		
25. Νικόλος Καλές		
26. Χρήστος Τζότζος		
27. Νικόλος Γερονικολού		
28. Κοτζάς Παπα Ζήση		
29. Αναγνώστης Γεννά		
30. Αναγνώστης Τζιονόπουλος		
		31. Θανάσης Οικονόμου
		32. Μητρος Αναγνώστη του Δημητράκη
		33. Αναγνώστης του Γρηγοροπάνου
		34. Γεωργάκης Γερμενού
		35. Αντώνης Αναγνωστάκη
		36. Νικολάκης Έξαρχου
		37. Νικόλος Κουλουτούροπουλος
		38. Γιάννος Χατζή
		39. Γιάννος Οικονόμου
		40. Γιάννος Δημητράκη
		41. Γιάννος Κόμνα
		42. Νάσιος Σωτήρι
		43. Παπα Γεώργης Δασκάλου
		44. Αναγνώστης Ξίδης
		45. Θανάσης Ντέτος
		46. Κίτζος Τζονόπουλος

Κατάλογος των εις εκλογήν υποψηφίων

	λευκαί	Ψήφοι μέλαινοι
1. Αναγνώστης Δημητράκης	34	11
2. Ανδρέας Έξαρχος	15	30
3. Γιάννος Γρηγόρη	24	22
4. Αναγνώστης Τζονόπουλος	42	3
5. Αναγνώστης Παπα Νικόλα	38	7
6. Γιάννος Σουμπασάκος	25	20
7. Γεώργιος Πρωτόπαπα	22	23
8. Γιάννος Θωμά	33	12

Την 19 Μαΐου 1829
εν Πλατάνω

Ο Ιεροεργών της ημέρας ταύτης Ιερεύς
Παπα Δημήτρης

Ο Δημογέρον
Γεώργιος Πρωτόπαπας

Τα καταστρώσαντα τον κατάλογον των υποψηφίων πέντε γεροντότερα μέλη της συναθροίσεως:

Αναγνώστης Κουλουτούρου
Γρηγόρης Παπα Γεωργίου
Νικόλος Παντελή
Νικόλος Καλές
Δημήτρης Σαγάνης

Οτι ίσον απαράλλακτον τω πρωτοτύπω φυλαττομένω εις την Δημογεροντίαν ταύτην του Πλατάνου

Τη αυτή ημερομηνία

Ο Δημογέρον
Γεώργιος Πρωτόπαπας

(Γ.Α.Κ. Γενική Γραμματεία, φ. 201)

Δυνάμει του υπ' αριθ. 10.049 ψηφίσματος και των υπ' αριθ. 10.050 οδηγιών της Σ. Κυβερνήσεως και κατά την υπ' αριθ. 424 προκήρυξιν του προσωρ. Διοικητού της Επαρχίας ταύτης, σήμερον την 19 του παρόντος, ημέρα Κυριακή, γενομένης της εγχωρίου συναθροίσεως των εγκατοίκων της κωμοπόλεως **Κόνισκας** εν τω ναώ του Αγίου Νικολάου και αναγνωσθέντων μεγαλοφώνως των ειρημένων, του τε ψηφίσματος και των οδηγιών της Σης Κυβερνήσεως, προεδρευόντων των δημογερόντων της κωμοπόλεως ταύτης κυρίου Τριανταφύλλου Νικοπούλου κατεστρώθη ο κατάλογος ως κάτωθι φαίνεται των παρόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, όστις αναγνωσθείς μεγαλοφώνως και επικυρωθείς διά της συγκαταθέσεως των συνελθόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, αποδειχθείς διά της πλειοψηφίας, κηρύττεται η συνάθροις αύτη νόμιμος.

Αποβληθέντων δε εκ της συναθροίσεως ταύτης των μη εχόντων δικαίωμα ψήφου εγκατοίκων και αναγνωσθέντος μεγαλοφώνως παρά του Γεροντοτέρου της συναθροίσεως ταύτης Κυρίου Γεωργίου Ιερέως του περί εκλογής των εκλογέων όρκου, ωρκίσθησαν όλα τα μέλη της συναθροίσεως.

Μετά δε τον όρκον καταστρωθέντος του καταλόγου των εις εκλογήν υποψηφίων μελών της συναθροίσεως ταύτης, ως κάτωθι φαίνεται και ψηφοφορηθέντος ενός εκάστου των υποψηφίων ιδιαίτερος κατά σειράν, εκλέχθησαν νόμιμοι εκλογείς οι προσυπογραφόμενοι Γεώργιος Πρωτόπαπας, Τριαντάφυλλος Νίκου.

Κατάλογος των εχόντων δικαίωμα ψήφου μελών της Συναθροίσεως

1. Γεώργιος Πρωτόπαπας		
2. Δημήτριος Νίκου		
3. Αποστόλης Ταϊλιάνης	Ποσότης των παρουσών οικογενειών	Ποσότης απουσών εις διάφορα του ελλ. κράτους μέρη οικογ.
4. Χρήστος Πρωτόπαπας	οικογ. 47	απουσ. οικογ. 63
5. Μήτσος Παπα Αναστάσιος	χήραι 10	
6. Σωτήριος Ράπτης	αριθ. 57	
7. Αντώνιος Νίκου		
8. Αλέξιος Σακελάρης		Άρα όλο 120
9. Δημήτριος Χωματάς		
10. Μήτσος Παπακωσταντής		
11. Ιωαν. Παπαθανασίου		
12. Πολύζος Γυφτάκης		
13. Γεώργιος Κουστάκης	27. Νάσιος Μυλωνάς	
14. Βασίλειος Τάης	28. Χρήστος Μαζαράκης	
15. Γεώργιος Κοκόνης	29. Παπα Κώστας	
16. Ασημάκης Δούκας	30. Παπα Γεώργιος	
17. Τριαντάφυλλος Ανάγνος	31. Ιω. Βαΐτης	
18. Κωσταντής Χαμαλέτσος	32. Παπασημάκης	
19. Νάσιος Παπαβαΐτσας	33. Δημήτριος Μακρής	
20. Νικολός Δανήλιος	34. Ζήσιμος Μαρούκας	
21. Ζήσιμος Ζάχου	35. Ιωάννης Τζόρτσος	
22. Ιωαν. Ζάχου	36. Ζήσιμος Λάκης	
23. Γεώργιος Παπασημάκης	37. Γεώργιος Παπακώστας	
24. Γούλος Σκουλάς	38. Νάσιος Παπα Ιωάννου	
25. Παπαδημήτριος	39. Χρήστος Νίκου	
26. Ανδρίας Μαρούκας	40. Νάσιος Παπαζήσιμος	

Κατάλογος των εις εκλογήν υποψηφίων

	λευκαί	Ψήφοι μέλαιναι
1. Γεώργιος Πρωτόπαπα	26	13
2. Δημήτριος Νίκου	20	19
3. Χρήστος Πρωτόπαπα	25	14

4. Τριαντάφυλλος Νίκου	38	01
5. Αλέξιος Σακκελάρης	19	20
6. Ιω. Πανόπλους	24	15
7. Κώνστας Βασίλης	18	21
8. Νάσιος Παπαϊωάννου	25	14

Ο Δημογέρων
και αντ' αυτού

Ο Ιερουργών ταύτης της ημέρας Ιερέυς
Κωνσταντίνος

Τα πέντε γεροντότερα μέλη τα καταστρώσαντα τον κατάλογον των υποψηφίων:

Αντώνιος Νίκου
Μήτσος Παπακωνσταντής
Πολύζος Γυφτάκης
Μήτσος Παπαναστάσης
Ιωάννης Ζάχος

Την 19 Μαΐου 1829 εν Κόνισκα

Οτι ίσον απαράλλακτον τω πρωτοτύπω
φυλαττομένω εις χείρας ημών των υποφαινομένων
μιτζος παπακωνστας
πωλιζως γιφτακис
αντόνης νηκς
μισζος παπανασταςισ
Ιωάνις ζάχως

Τη αυτή ημερομηνία

5

(Γ.Α.Κ. Γενική Γραμματεία, φ. 201)

Δυνάμει του υπ' αριθ. 10.049 ψηφίσματος και των υπ' αριθ. 10.050 οδηγιών της Σ. Κυβερνήσεως και κατά την υπ' αριθ. 424 προκήρυξιν του προσωρινού Διοικητηρίου της Επαρχίας ταύτης, σήμερα την δεκάτην ενάτην του παρόντος ημέραν Κυριακή, γενομένης της εγχωρίου συναθροίσεως των εγκατοίκων του χωρίου τούτου **Κλεπά**, εν τω Ναώ του αγίου Ταξιάρχου και αναγνωσθέντων μεγαλοφώνως των ειρημένων, του τε ψηφίσματος και των οδηγιών της Σης Κυβερνήσεως, προεδρευόντος του Δημογέροντος του χωρίου τούτου κυρίου Καραγιόργου, κατεστρώθη ο κατάλογος παρά του ιερουργούντος ιερέως, ως κάτωθι φαίνεται των παρόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, όστις αναγνωσθείς μεγαλοφώνως κι επικυρωθείς διά της συγκαταθέσεως των συνελθόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, αποδειχθείσης διά της πλειοψηφίας, κηρύττεται η συνάθροισις αύτη Νόμιμος.

Αποβληθέντων δε εκ της συναθροίσεως ταύτης των μη εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών και αναγνωσθέντος μεγαλοφώνως παρά του γεροντοτέρου της συναθροίσεως ταύτης Κυρίου Νικολό Δημούση του περι εκλογής των εκλογέων όρκου, ορκίσθησαν όλα τα μέλη της συναθροίσεως.

Μετά δε τον όρκον καταστρωθέντος του καταλόγου των εις εκλογήν υποψηφίων μελών εκ των Γεροντοτέρων της συναθροίσεως ταύτης κυρίων, ως κάτωθι φαίνονται και ψηφοφορηθέντος ενός εκάστου των υποψηφίων ιδιαιτέρως κατά σειράν, εκλέχθησαν νόμιμοι εκλογείς οι προσυπογραφόμενοι Γεώργιος Γαλάνης, Νικολός Γραβάνης.

Κατάλογος των παρόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου μελών της Συναθροίσεως

1. Μήτρος Μιχαλάκος	
2. Δροσογιώργος	Αριθμός των παρουσών
3. Αδάμης Δρόσος	οικογενειών των
4. Δημήτρης Μπαμπάτζικος	εγκατοίκων
5. Παπαχαράλαμπος Παπαζάχου	Φαμήλια 61
6. Αναγνώστης Παπαγιώργη	χήραι 19
7. Θανάσης Λιμπέρης	αριθ. 80
8. Τριαντάφυλλος Ξίδης	

9. Παπα Νικόλας Γιαννάκης	31. Παπακανέλος Οικονόμου
10. Αναγνώστης Ξύδης	32. Παπαχρήστος Αντωνίου
11. Παπα Αντώνης Μαμαλός	33. Παπαντώνης Στάικου
12. Παπαχαράλαμπος Πρωτόπαπα	34. Παπαθανάσης Οικονόμου
13. Γιώργος Θεολόγης	35. Νικόλαος Γραβάνης
14. Αναγνώστης Κωνσταντίνου	36. Κωσταντής Πρωτόπαπα
15. Γιώργος Κοντακτζής	37. Μήτρος Μητροκόστας
16. Αναγνώστης Καρατζούνος	38. Μιχάλης Καλαϊτζής
17. Γεωργιάκης Γαλάνης	39. Χρήστος Παπαγιαννόπουλος
18. Σταμάτης Παπαλιμπέρη	40. Χρήστος Λαϊνης
19. Χρήστος Παπαπαναγιώτη	41. Παπαθανάσης Παπαζάχου
20. Χρήστος Παπαντασιόπουλος	42. Σωτήρης Οικονόμου
21. Αναγνώστης Μιχαλάκος	43. Αντώνης Μιρισέρδης
22. Κώστας Παπα Νικόλας	44. Θανάσης Μιρισέρδης
23. Αντώνης Δημούσης	45. Νικολός Τζερεμές
24. Νικολός Δημούσης	46. Γεωργιάκης Πρωτόπαπα
25. Σταμάτης Χριστόπουλος	47. Γιάννος Στάικος
26. Κώστας Γεωργίου	48. Αναστάσης Νταβανέλος
27. Καραγιώργος	49. Σπύρος Νταβανέλος
28. Παπαντώνης Νικολάου	50. Αντώνης Θεοφάνης
29. Καραγιάννης	51. Νικολός Ζωγανός
30. Παπα Νικόλας Οικονόμου	52. Ταξιάρχης Ζαβέρδας
	53. Μήτρος Λαϊνης
	54. Νικολός Λιμπέρης
	55. Βασίλης Αντωνίου

Κατάλογος των εις εκλογήν υποψηφίων

	Ψήφοι	
	λευκαί	μέλαινοι
1. Νικολός Γραβάνης	44	10
2. Γεώργιος Θεολόγης	22	32
3. Αναγνώστης Παπαγιώργη	33	21
4. Θανάσης Λιμπερόπουλος	30	24
5. Αναγνώστης Μιχαλάκου	24	30
6. Νικόλαος Δημούσης	34	20
7. Γεώργιος Γαλάνης	47	7
8. Αναγνώστης Κωστόπουλος	38	26

Την 19 Μαΐου 1829 εν Κλεπά

Ο Ιερουργών της ημέρας Ιερεύς
Παπα Νικόλας Ιωάννου
Ο Δημογέρον
Καραγιώργος

Τα καταστρώσαντα τον κατάλογον των υποψηφίων πέντε μέλη:

Νικολός Δημούσης
Αναγνώστης Καρατζούνος
Χρήστος Παπα Ντασόπουλος
Αναγνώστης Μιχαλακόπουλος
Παπαχαράλαμπος Πρωτόπαπα

Ίσον απαράλλακτον τω πρωτοτύπω φυλαττομένο παρά τη Δημογεροντία ταύτη

Τη ίδια ημερομηνία
εν Κλεπά Κραββάρων

Ο Δημογέρον
Καραγιώργος

6

(Γ.Α.Κ. Γενική Γραμματεία, φ. 201)

Δυνάμει του υπ' αριθ. 10.049 ψηφίσματος και των υπ' αριθ. 10.050 οδηγιών της Σ. Κυβερνήσεως και κατά την υπ' αριθ. 424 προκήρυξιν του προσωρινού Διοικητηρίου της επαρχίας ταύτης, σήμερον την δεκάτην εννάτην του παρόντος ημέρα Κυριακή, γενομένης της εγχωρίου συναθροίσεως των εγκατοίκων του χωρίου **Κουτουλίστας** εν τω ναώ του Αγίου Γεωργίου, και αναγνωσθέντων μεγαλοφώνως των ειρημένων, του τε ψηφίσματος και των οδηγιών της Σ. Κυβερνήσεως, προεδρεύοντος του Δημογέροντος του χωρίου τούτου κυρίου Θανάση Πελέκη κατεστρώθη ο κατάλογος παρά του Ιεροδργούντος Ιερέως, ως κάτωθι φαίνεται, των παρόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, όστις αναγνωσθείς μεγαλοφώνως και επικυρωθείς διά της συγκαταθέσεως των συνελθόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, αποδειχθείς διά της πλειοψηφίας, κηρύττεται η συνάθροιςις αύτη νόμιμος.

Αποβληθέντων δε εκ της συναθροίσεως ταύτης των μη εχόντων δικαίωμα ψήφου εγκατοίκων και αναγνωσθέντος μεγαλοφώνως παρά του γεροντοτέρου της συναθροίσεως ταύτης κυρίου Χρήστου Παπαδοπούλου του περί εκλογής των εκλογέων όρκου, ωρκίσθησαν όλα τα μέλη της συναθροίσεως.

Μετά δε τον όρκον καταστρωθέντος του καταλόγου των εις εκλογήν υποψηφίων παρά των γεροντοτέρων μελών της συναθροίσεως ταύτης Κυρίων, ως κάτωθι φαίνεται και ψηφοφορηθέντος ενός εκάστου των υποψηφίων ιδιαίτερος κατά σειράν, εκλέχθησαν νόμιμοι εκλογείς οι προσυπογραφοόμενοι Δημήτρης Παπαδογιάννος, Διαμαντής Δημητρόπουλος.

Κατάλογος των παρόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου μελών της Συναθροίσεως.

1. Μήτρος Λιμπερόπουλος	
2. Αντώνης Αντωνόπουλος	
3. Παπα Αντώνης Γιαννόπουλος	
4. Νικολός Ζαμπάρης	
5. Γεώργιος Τζαλφάντης	
6. Βασίλης Δανιάς	
7. Γιάννος Σφυρής	
8. Γεώργιος Πελέκης	
9. Νικολός Παπαδόπουλος	
10. Γεώργιος Τράκας	
11. Παναγιώτης Καραγιάννης	
12. Μήτρος Μιχαλόπουλος	
13. Ανδρέας Τζιλικούκος	
14. Φώτης Ζαμπάρης	
15. Καραθανάσης	
16. Διαμαντής Δημητρόπουλος	
17. Δημήτρης Γιαννόπουλος	
18. Παναγιώτης Ξανθός	
19. Σωτήρης Σφυρής	
20. Ασημάκης Γιαννόπουλος	
21. Θανάσης Πελέκης	
22. Παπα Κωνσταντής	
23. Κωνσταντής Ζαγορόπουλος (;)	
24. Χρήστος Παπαδόπουλος	
25. Διονύσης Κοκοτάκης	
26. Κωνσταντής Κουτζούκης	
27. Παπα Γιώργης	
28. Μήτρος Τζουλόπουλος	
29. Παναγιώτης Πελέκης	
30. Θανάσης Δανιάς	
31. Θανάσης Αντωνόπουλος	
32. Δήμος Σφυρής	
33. Γιώργος Γιαννόπουλος	
	Αριθμός των παρουσών οικογενειών των εγκατοίκων Φαμίλιαι 58 χήραι 7 αριθ. 65

Κατάλογος των εις εκλογήν υποψηφίων	Ψήφοι	
	λευκαί	μέλαιναι
1. Δημήτρης Γιαννόπουλος	30	2
2. Παναγιώτης Πελέκης	18	14
3. Γιώργος Γιαννόπουλος	21	11
4. Διονύσης Κοκοτάκης	21	11
5. Ανδρέας Τζιλικούκος	20	12
6. Παναγιώτης Χριστόπουλος	14	18
7. Χρήστος Δανιάς	20	12
8. Διαμαντής Δημητρόπουλος	24	8

Την 19 Μαΐου 1829 εν Κουτουλίστα

Ο Ιερουργών της ημέρας Ιερέυς
Παπ' Αντώνης Γιαννόπουλος

Ο Δημογέρων
Θανάσης Πελέκης

Τα καταστρώσαντα τον κατάλογον
των υποψηφίων πέντε μέλη:
Χρήστος Παπαδόπουλος
Νικολός Ζαμπάρης
Γιάννος Σφυρής
Γιώργος Αλφάντης
Διαμαντής Δημητρόπουλος

Τσον απαράλλακτον τω πρωτοτύπω φυλαττομένο παρά τη Δη-
μογεροντία ταύτη

Τη ιδία ημερομηνία
εν Κουτουλίστα Κραββάρων

Ο Δημογέρων
Θανασις πελεκης

7

(Γ.Α.Κ. Γενική Γραμματεία, φ. 201)

Δυνάμει του υπ' αριθ. 10.049 ψηφίσματος και των υπ' αριθ. 10.050 οδηγιών της Σ. Κυβερνήσεως και κατά την υπ' αριθ. 424 προκήρυξιν του προσωρ. Διοικητού της επαρχίας ταύτης, σήμερα την 19 του παρόντος ημέρα Κυριακή, γενομένης της εγχωρίου συναθροίσεως των εγκατοίκων του χωρίου **Χόμορης** εν τω ναώ της Αγίας Παρασκευής και αναγνωσθέντων μεγαλοφώνως των ειρημένων, του τε ψηφίσματος και των οδηγιών της Σ. Κυβερνήσεως, προεδρεύοντος του Δημογέροντος του χωρίου τούτου κυρίου Γ. Δεσποτοπούλου καταστρώθη ο κατάλογος ως κάτωθι φαίνεται των παρόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, όστις αναγνωσθείς μεγαλοφώνως και επικυρωθείς διά της συγκαταθέσεως των συνελθόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, αποδειχθείσης διά της πλειοψηφίας, κηρύττεται η συνάθροισις αύτη νόμιμος.

Αποβληθέντων δε εκ της συναθροίσεως ταύτης των μη δικαίωμα ψήφου εχόντων εγκατοίκων και αναγνωσθέντος μεγαλοφώνως παρά του γεροντοτέρου της συναθροίσεως ταύτης Κυρίου Π. Κεφαλά του περί εκλογής των εκλογέων όρκου, ωρκίσθησαν όλα τα μέλη της συναθροίσεως.

Μετά δε τον όρκον καταστρωθέντος του Καταλόγου των εις εκλογήν υποψηφίων παρά των γεροντοτέρων μελών της συναθροίσεως ταύτης κυρίων Χαράλάμπος Οικονόμου, Παναγιώτου Κρέτζη, Χαράλάμπος Κουβελάς, Αντώνιου Καρίπη, Κωνσταντίνου Λιμπεροπούλου, ως κάτωθι φαίνονται, και ψηφοφορηθέντος ενός εκάστου των υποψηφίων ιδιαιτέρως κατά σειράν, εκλέχθη νόμιμος εκλογεύς ο προσυπογραφοόμενος Γεώργιος Ανδριόπουλος.

Κατάλογος των εχόντων δικαίωμα ψήφου μελών της συναθροίσεως

1. Παπα Θανάσης του Ιωάννου
2. Γιαννακός Δεσποτόπουλος
3. Γεώργιος Ανδριόπουλος
4. Χρυσανθάκης Ιακώβου
5. Αθανάσιος Σισύλος
6. Χαράλαμπος Οικονόμου
7. Κωνσταντής Λιμπερόπουλος
8. Μήτρος Χαντζόπουλος
9. Χρήστος Σιάχος
10. Αντώνιος Καρίπης
11. Παναγιώτης Κρέτζης
12. Παναγιώτης Κεφαλάς
13. Δημήτριος Θεοφάνης
14. Σπύρος Ανδριόπουλος
15. Γεώργιος Πούλης

Κατάλογος των εις εκλογήν υποψηφίων

	λευκαί	Ψήφοι μέλαιναι
Γεώργιος Ανδριόπουλος	13	1
Αντώνης Καρίπης	8	6
Δημήτριος Θεοφάνης	5	9
Αθανάσιος Σισύλος	6	8
Ο Ιερουργών της ημέρας ταύτης		
Αθανάσιος Ιερέυς Παπα Ιωάννου		

Ο Δημογέρον Χόμορης
Γ. Δεσποτόπουλος

Τα καταστρώσαντα τον άνωθεν Κατάλογον των υποψηφίων

γεροντότερα πέντε μέλη:

Χαράλαμπος Οικονόμου

Παναγιώτης Κρέτζης

Χαράλαμπος Κουβελάς

Αντώνιος Καρίπης

Κωνσταντής Λιμπερόπουλος

Την 19 Μαΐου 1829 εν Χόμορη

Ίσον απαράλλακτον τω πρωτοτύπω φυλαττομένω εις την Δημογεροντίαν της

Κώμης Χόμορης

Ο Δημογέρον
Γ. Δεσποτόπουλος

Δυνάμει του υπ' αριθ. 10.049 του περί συγκαλέσεως της Εθνικής Συνελεύσεως ψηφίσματος και των υπ' αριθ. 10.050 οδηγιών της Σης Κυβερνήσεως και κατά την υπ' αριθ. 424 προκήρυξιν του προσωρ. Διοικητού της Επαρχίας ταύτης, σήμερον την δεκάτην εννάτην του παρόντος ημέρα Κυριακή, γενομένης της εγχωρίου συναθροίσεως των εγκατοίκων του χωρίου *Ελετζούς* εν τη οικία του Κυρίου Μήτζου Παπαδοπούλου και αναγνωσθέντων μεγαλοφώνως του τε ψηφίσματος και των οδηγιών της Σης Κυβερνήσεως, προεδρεύοντος του δημογέροντος του χωρίου τούτου κυρίου Νικολάου Πανοπούλου, κατεστρώθη ο κατάλογος ως κάτωθι φαίνεται των παρόντων και εχόντων δικαίωμα

ψήφου πολιτών, όστις, αναγνωσθείς μεγαλοφώνως και επικυρωθείς διά της συγκαταθέσεως, των συνελθόντων, και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, αποδειχθείσης διά της πλειοψηφίας, κηρύττεται η συνάθροισις αύτη νόμιμος.

Αποβληθέντων δε εκ της συναθροίσεως ταύτης των μη εχόντων δικαίωμα ψήφου εγκατοίκων, και αναγνωσθέντος μεγαλοφώνως παρά του Γεροντοτέρου της συναθροίσεως ταύτης Κυρίου Μήτζου Παπαδοπούλου, του περί εκλογής των εκλογέων όρκου, ωρκίσθησαν όλα τα μέλη της συναθροίσεως.

Μετά δε τον όρκον, καταστρωθέντος του καταλόγου, των εις εκλογήν υποψηφίων μελών, εκ των Γεροντοτέρων της συναθροίσεως ταύτης Κυρίων Παναγιώτου Κωνσταντινοπούλου, Θανάση Πανοπούλου, Γιαννάκη Σπηλιοτοπούλου, Δήμου Πανοπούλου και Γούλα Μανόλη ως κάτωθι φαίνονται, και ψηφοφορηθέντος ενός εκάστου των υποψηφίων ιδιαίτερος κατά σειράν, εκλέχθη νόμιμος εκλογεύς ο Κύριος Γεωργάκης Παπαγιαννατόπουλος, προσυπογραφομένος Γεωργάκης Παπαγιαννατόπουλος.

Κατάλογος των εχόντων δικαίωμα ψήφου μελών της Συναθροίσεως

1. Νικολός Πανόπουλος	
2. Μήτζος Παπαδόπουλος	
3. Θύμιος Σωτηρόπουλος	Αριθμός των παρουσών
4. Κωνσταντίνος Μαγκλάρας	οικογενειών των
5. Γιαννάκης Σπιλιοτόπουλος	εγκατοίκων
6. Γούλας Μανόλης	φαμήλια 16
7. Γεώργιος Παπαγιανναστόπουλος(;))	χήραι 1
8. Δήμος Πανόπουλος	αριθ. 17
9. Γεωργάκης Ντζέτζος	
10. Αντώνιος Βύτος	
11. Παναγιώτης Σπηλιοτόπουλος	
12. Θανάσης Πανόπουλος	
13. Παναγιώτης Κωνσταντινόπουλος	
14. Αναγνώστης Καλιτζά	
15. Γιαννάκης Καλαντζής	
16. Κώνστας Βύτος	

Ονόματα των υποψηφίων

	Ψήφοι	
	λευκαί	μέλαινα
1. Μήτζος Παπαδόπουλος	αρ. 1	14
2. Γεωργάκης Παπαγιαννατόπουλος	15	00
3. Κωνσταντίνος Μαγκλάρας	8	7
4. Αντώνιος Βύτος	4	11

Δι' έλλειψιν Ιερέως, τα υποφαινόμενα μέλη της συναθροίσεως
Θύμιος Σωτηρόπουλος, και Γεωργάκης Τζέτζος

Ο Δημογέρων
Νικόλαος Πανόπουλος

Τα καταστρώσαντα τον κατάλογον των υποψηφίων πέντε μέλη:
Παναγιώτης Κωνσταντινόπουλος
Θανάσης Πανόπουλος
Γιαννάκης Σπηλιοτόπουλος
Δήμος Πανόπουλος
Γούλας Μανόλης

Την 19 Μαΐου 1829 εν Ελετζού

Ότι ίσον απaráλλακτον τω πρωτοτύπω
Ο Δημογέρων
νηκόλος πανοπουλος

9

(Γ.Α.Κ. Γενική Γραμματεία, φ. 201)

Δυνάμει του υπ' αριθ. 10.049 του περί συγκαλέσεως της Εθνικής Συνελεύσεως ψηφίσματος και των υπ' αριθ. 10.050 οδηγιών της Σ. Κυβερνήσεως και κατά την υπ' αριθ. 424 προκήρυξιν του προσωρ. Διοικ. Της Επαρχίας ταύτης, σήμερον την δεκάτην ενάτην του παρόντος ημέρα Κυριακή, γενομένης της εγχωρίου συναθροίσεως των εγκατοίκων του χωρίου **Βετολίστας** εντός του ναού τιμωμένου επ' ονόματι του Αγίου Νικολάου, και αναγνωσθέντων μεγαλοφώνως των ειρημένων, του τε ψηφίσματος, και των οδηγιών της Σης Κυβερνήσεως, προεδρεύοντος του δημογέροντος του χωρίου τούτου κυρίου Νικολάου Κωκωτάκη, κατεστρώθη ο κατάλογος ως κάτωθι φαίνεται των παρόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, όστις αναγνωσθείς μεγαλοφώνως και επικυρωθείς διά της συγκαταθέσεως των συνελθόντων και εχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτών, αποδειχθείσης διά της πλειοψηφίας, κηρύττεται η συνάθροισις αυτή νόμιμος.

Αποβληθέντων δε εκ της συναθροίσεως ταύτης των μη εχόντων δικαίωμα ψήφου εγκατοίκων, και αναγνωσθέντος μεγαλοφώνως παρά του Γεροντοτέρου της συναθροίσεως ταύτης Κυρίου Παπα λιβερίου, του περί εκλογής των εκλογέων όρκου, ωρκίσθησαν όλα τα μέλη της συναθροίσεως.

Μετά δε τον όρκον, καταστρωθέντος του καταλόγου των εις εκλογήν υποψηφίων μελών εκ των Γεροντοτέρων της συναθροίσεως ταύτης Κυρίων Παπα χρήστου, Παπα θεοδώρου, Παπα λιβερίου, Ζησίμου Τζαντίλα και Κώστα Ζαριφοπούλου ως κάτωθι φαίνονται και ψηφοφορηθέντος ενός εκάστου των υποψηφίων ιδιαίτερος κατά σειράν, εκλέχθησαν νόμιμοι εκλογείς οι Κύριοι Θανάσης και Κωσταντής Παπαδογιαννόπουλοι, προσυπογραφομένοι Θανάσης Παπαδογιαννόπουλος, Κωσταντής Παπαδογιαννόπουλος.

Κατάλογος των εχόντων δικαίωμα ψήφου μελών της συναθροίσεως

1. Παπά Χρήστος	
2. Θανάσης Παπαδογιαννόπουλος	
3. Κοντογιάννης Ανδρέοπουλος	Αριθμός των παρουσών
4. Νικολός Κωκωτάκης	οικογενειών των
5. Κωσταντής Παπαδογιαννόπουλος	εγκατοίκων
6. Θεόδωρος Ιερέυς	Φαμήλαι 44
7. Αναγνώστης Ανδρέοπουλος	χήραι 7
8. Κωσταντής Αναγνωστόπουλος	αριθ. 51
9. Παπά λιβέριος	
10. Κώστας Ζαριφόπουλος	
11. Θανάσης Αυλογητόπουλος	
12. Μήτρος Παπασταυρόπουλος	22. Παναγιώτης Ασημακόπουλος
13. Χρήστος Γουλόπουλος	23. Αναγνώστης Βλάχος
14. Νικολός Ντόρτου	24. Παναγιώτης Χριστόπουλος
15. Ζήσιμος Τζαντίλης	25. Αναγνώστης Γρούμπας
16. Νικολός Αυλόγητος	26. Παπα Παναγιώτης
17. Γιώτης Καρβονόπουλος	27. Θεοδόσης Τζιμιμόκο
18. Ανδρέας Μάστορας	28. Θανάσης Μπουκουβάλας
19. Γιωργάκης Φαρμάκης	29. Μήτρος Σπορίτης
20. Θανάσης Μπολιόπουλος	30. Μήτρος Τζαγκαράκης
21. Γεωργάκης Παπασταυρόπουλος	31. Χρήστος Μαραγδούλης

Κατάλογος των υποψηφίων

του Αθανασίου Παπαδογιαννοπούλου

Ψήφοι

	λευκαί	μέλαιναι
1. Κοντογιάννης Ανδρέοπουλος	αρ. 18	12
2. Αναγνώστης Ανδρέοπουλος	24	6
3. Κωσταντής Παπαδογιαννόπουλος	27	3
4. Θανάσης Παπαδογιαννόπουλος	29	1
5. Γεωργάκης Παπασταυρόπουλος	15	15

5

ΕΝΟΙΚΙΑΣΤΗΡΙΟ ΦΟΡΟΥ ΚΟΥΚΟΥΛΙΩΝ Ή ΜΕΤΑΞΗΣ

Συμβόλαιο 215/1855

Τόπος: Μεγάλη Λομποτινά (Άνω Χώρα) Δήμου Αποδοτίας.

Χρόνος: 20 Ιουλίου 1855, ημέρα Τετάρτη.

Συμβολαιογραφών: Ο ειρηνοδίκης Κραβάρων Παναγ. Κυρίτζης.

Συμβαλλόμενοι: 1. Ο Ιωάννης Κοκκωτάκης, β' Δημαρχιακός Πάρεδρος, αντιπρόσωπος του Δήμου Αποδοτίας.

2. Δημήτριος Α. Οικονόμος από Βετολίστα (Τερψιθέα) Αποδοτίας.

3. Αθανάσιος Καραδήμας από Μεγάλη Λομποτινά (Άνω Χώρα) [εγγυητής]

Μάρτυρες: Ιωάννης Ζωητάκης, Γεώργ. Παπαδημητρίου (Μ. Λομποτινά).

Αντικείμενο Συμβολαίου: Ο Δήμος Αποδοτίας «αναγνωρίζει ως ενοικιαστήν της εγγείου δημοτικής εισφοράς τρέχοντος έτους... των χωρίων Ασπριά, Χρυσόβου, Μάρως, Σωτήρων, Νισβάρεως και Λιμνίτζας, ως επίσης και επί του φόρου των Κουκουλιών ή της Μετάξης εφ' όλων των χωρίων του Δήμου». Το ποσό ανέρχεται σε 990 δρχ. εκ των οποίων 580 δρχ. δια την εισφοράν των Κουκουλιών και της Μετάξης.

«Ο ειρηνόμενος ενοικιαστής οφείλει να μεταβή επιτοπίως εις τα χωρία Ασπριά, Χρυσόβο, Μάρω, Σωτήρων, Νισβάρεως και Λιμνίτζας και παραλάβη από τους φορολογουμένους αυτών τους δημοτικούς εγγείους φόρους των 2% επί του ακαθαρίστου εισοδήματος, εφόλων των εις την δημοσίαν φορολογίαν υπαγομένων προϊόντων, είτε αυτοσίως εις είδη ή εις χρήματα κατ' αρέσκειαν αυτών φορολογουμένων, κατά την υπό του Δήμου αποκοπτομένη κατά δεκαπενθημερίαν τιμών ... Δια δε τον φόρον των κουκουλιών ή της μετάξης θέλει μεταβή επίσης επιτοπίως εις όλα εν γένει τα χωρία του Δήμου και εισπράξη αυτού από τους φορολογουμένους 2 % σύμφωνα με το πνεύμα της υπ' αριθμόν πεντακόσα ένα της διακηρύξεως του Δημάρχου».

6

ΠΩΛΗΣΗ ΣΥΚΑΜΙΝΟΜΟΡΕΩΝ

Συμβόλαιο 165/1856

Τόπος: Μεγάλη Λομποτινά Δήμου Αποδοτίας.

Χρόνος: 31 Μαΐου 1856, ημέρα Πέμπτη.

Συμβολαιογραφών: Ειρηνοδίκης Κραβάρων Παν. Κυρίτζη.

Συμβαλλόμενοι: Χρήστος Πετρόπουλος (Βετολίστα)

Αθανάσιος Πετρόπουλος (Βετολίστα)

Μάρτυρες: Γεώργ. Αυγεράκης (Μ. Λομποτινά)

Νικ. Πανογάλη (:) (Λιμνίστα)

Αντικείμενο: Πώληση τριών συκαμινομορεών μαύρης ποικιλίας που βρίσκονται στο χωριό Βετολίστα, στη θέση Τσιριμωκείκα αντί δρχ. 105.

ΓΑΚ. Π.Τ.Κ., φ. 11β

Ελληνική Πολιτεία

Αριθ. 1332

Προς την Α.Ε. τον Πληρεξούσιον Τοποτηρητήν της Σ. Κυβερνήσεως

Ο Προσωρ. Διοικ. Καρπεν. κλπ.

Από αναφοράν του τμηματικού Επιστάτου των Κραβάρων κ.ου Αμβροσίου Νεγρεπόντη πληροφορούμαι ότι οι κάτοικοι του Πλατάνου δεν θέλουν να δώσουν το ανήκον εις αυτούς δέκατον των μεταζιών προβάλλοντες ότι έχουν διαταγήν της Υ.Ε. δια να πληρώσουν αυτό εις γρόσια και ουχί εις μετάξι, και το χείριστον ότι θέλουν να το πληρώσουν και κατά την οποία το είχαν πωλήσει τιμήν προ δύο ήδη μηνών και επέκεινα.

Η επί των προσόδων Επιτροπή του τμήματος τούτου προειδοποίησε κατά χρέος εγκαίρως όλους τους κατοίκους ότι κατά τας οδηγίας της επί της οικονομίας Επιτροπής επιστηριζομένης εις τους νόμους του έθνους και εις τα ψηφίσματα της Σ. Κυβερνήσεως χρεωστούν να δώσουν το δέκατον εφ' όλων των προϊόντων των εκ του αυτού είδους, εκ του οποίου ήθελον ήσθε εκάστου, αλλ' οι κάτοικοι ή μάλλον επίτινες εκ των κατοίκων χωρίων τινών των Κραβάρων και προ πάντως του Πλατάνου μη πειθόμενοι εις τας διαταγάς της Σ. Κυβερνήσεως και της διοικήσεως ταύτης, εφ' ου έκαμαν μυρίας κλοπάς εκ του δεκάτου των προϊόντων των και μάλιστα των μεταζιών επώλησαν και αυτό το δέκατον των μεταζιών των και το χείριστον ότι αγοραστής των μεταζιών έγιναν οι ίδιοι κατά χωρίον Επιστάται, οι οποίοι ενώ εχρεώστον να βαστάζουν το δέκατον του μεταζιού πρώτον εκ του αυτού είδους, και το περιπλέον ν' αγοράσουν, ηγόρασαν όλον το μετάξι των κατοίκων ομού κι αυτό το δέκατον και τούτα δια την αισχροκέρδειάν των δια να κερδίσουν 3 ή 4 γρόσια εις την οκάν από τους εμπόρους εις τους οποίους το επώλουν,

ως έπραξε τούτο και ο Επιστάτης της Αμόρανης περί του οποίου σας προανέφερον.

Τούτο πληροφορηθείσα η Επιτροπή και προβλέψασα ότι ήθελεν απαντήσει δυσκολίαν εις την συνάθροισιν του δεκάτου των μεταζιών ανέφερεν εγκαίρως εις την επί της Οικονομίας, γνωμοδοτήσασα να της δοθή η άδεια να συνάξη το δέκατον εις χρήματα εις τιμήν επωφελή προς το έθνος, οποίας ήθελεν εγκρίνη η επί της Οικονομίας και την εκρότρεπε ν' αποφασίση περί τούτου, αλλ' η επί της Οικονομίας, όχι μόνον δεν συγκατετέθη εις το πρόβλημα τούτο της Επιτροπής, αλλά και την διέταξε κατ' επανάληψιν να συναθροίση το δέκατον του μεταζιού εκ του αυτού είδους και να το διευθύνη εις την καθέδραν της Σ. Κυβερνήσεως μέσον του δασμοτελωνείου της Ναυπάκτου, ειδοποιήσασα περί τούτου και τον δασμοτελώνην. Διό κατασυνέπειαν των πρώτων οδηγιών και των κατεπανάληψιν διαταγών της Επί της Οικονομίας η Επιτροπή ενασχολούμενη εις την σύναξιν των δεκάτων του είδους τούτου και εντός της προς τους κατοίκους του Πλατάνου δοθείσης διαταγής σας, απήντησεν και απαντά μεγίστην δυσκολίαν εις την συνάθροισιν του δεκάτου αυτού του είδους, το οποίον επώλησαν οι κάτοικοι και αυτοί οι αισχροκερδέστατοι κατά χωρίον Επιστάται εναντίον τοσούτων ειδοποιήσεων και απαγορεύσεων της Επιτροπής καθώς και της Διοικήσεως ταύτης, πολλώ μάλλον θέλει απάντηση τώρα ότι οι κάτοικοι του Πλατάνου ως δια της σάλπιγγος κηρύσσουν εις όλους τους κατοίκους ότι ο Διοικητής βιάζει αφ' εαυτού τους κατοίκους να δώσουν το δέκατον του μεταζιού εκ του αυτού είδους και όχι εις χρήματα, ενώ δεν έχει τοιαύτας οδηγίας από τον Σ. Κυβερνήτην, φέροντες εις απόδειξιν τούτου, την οποίαν η Υ.Ε. τοις εδώσατε διεύθυνσιν προς την Επιτροπήν, ώστε ένεκα τούτου δεν θέλει δυνηθή η επιτροπή να συναθροίση δι' όλου εκ του είδους τούτου, διότι ως προς τους Κραβαρίτας μικρά αφορμή αρκεί δια να ανατρέψουν πάσαν διαταγήν της Σ. Κυβερνήσεως και ότι η Επιτροπή δεν ηζεύρη ποίαν απολογία να κάμη περί του αντικειμένου τούτου προς την επί της Οικονομίας, ήτις βιάζει αυτήν να συναθροίση το είδος αυτό όσον τάχος και να το διευθύνη όπου η καθέδρα της Σ. Κυβερνήσεως.

Περί πλέον οι ειρημίνοι κάτοικοι του Πλατάνου, εν ω αφ' ενός μέρους είναι οι ευτυχέστεροι των κατοίκων των άλλων χωρίων και διότι το χωρίον αυτό είναι το μεγαλύτερον όλων των άλλων και διότι μεταξύ αυτών είναι και πολλοί έμποροι, αφ' ετέρου τολμήσαντες να ψευσθούν ενόπιόν σας παρέστησαν ότι εκ της δυστυχίας των επώλησαν το μετάζιον και τούτο αφού και πωληταί και αγορασταί είναι οι ίδιοι. Και τούτο τόσον είναι αληθές, όσον αναντίρρητον είναι ότι την σήμερον ευρίσκεται εις τα εργαστήρια των εμπόρων του Πλατάνου, εκ των οποίων είναι και οι επί του δεκάτου των επιστάται εντός του χωρίου υπέρ τας 150 οκ. μετάξι εις καιρόν όπου το δέκατον μόλις συμποσούται εις οκάδας 15 μ' όλον ότι έπρεπε να είναι υπέρ τας 25 οκάδας και το έκλεψαν οι κάτοικοι μετά των επιστατών.

Όθεν επειδή το να συνεχισθή το δέκατον του μεταζιού του χωρίου αυτού εις χρήματα, παρεκτός ότι αντιβαίνει εις τας οδηγίας και διαταγάς της επί της Οικονομίας, προς τούτοις θέλει δώση αφορμή εις τους λοιπούς κατοίκους εις το να μη δώσουν διόλου μετάξι, αλλά να ζητούν να δώσουν χρήματα και αυτά να μη συναθροισθούν ποτέ. Δια τούτο καθυποβάλλοντες ταύτα πάντα υπ' όψιν σας δια να με διατάξητε περί τούτου ό,τι εγκρίνετε, προς οδηγίαν και εμού και της επιτροπής.

Κρίνω δε χρέος μου να σας γνωστοποιήσω, Εξοχώτατε, ότι επειδή οι κάτοικοι των Επαρχιών τούτων νομίζουν αρετήν το να ήθελον δυνηθή να εξαπατήσουν ει δυνατόν και την Α.Ε. τον Σον ημών Κυβερνήτην και παρατηρώ ότι δεν υστερούνται να παρουσιάζονται συχνάκις προς την Υ.Ε. και να τολμούν να κάμουν διαφόρους απαιτήσεις υπό ψευδή και επίπλαστα χρώματα, δια τούτο συγχωρήσατε μοι να σας παρακαλέσω, Εξοχώτατε, να ευαρεστηθήτε εάν εγκρίνητε όπως εις τοιαύτην περίστασιν με διατάξητε πρώτον να σας δίδω ακριβείς και αληθείς πληροφορίας περί του προβαλλομένου αντικειμένου και ακολούθως να διατάξητε ό,τι ήθελε κρίνει η φρόνησίς σας δίκαιον και σύμφωνον με τα συμφέροντα του έθνους.

Σας προσφέρω βαθύτατον σέβας και μένω

Τη 29 Οκτωβρίου 1829

Εκ της Βετοψίστης Κραβάρων

Ο Προσωρινός Διοικητής
Εμ. Σπυρίδωνος

Ο Γραμματεός
και αντ' αυτού
Σ. Α. Σίμος

apud. 217.
206.

Kes' lui Duprac & Co. Ma
apud. ~~1855~~ 1855

N^o lui 21. Mar 61

Mar 11. Mar 1842.

Kat'antaj 4° de la 6
de la 1842, a fost scris
dupa ce s-a scris
de la 1842, a fost scris
de la 1842, a fost scris
de la 1842, a fost scris

Wigdelitz
a' l'aym
Dupre
7/7

apud 122
1868

Handwritten text, possibly a name or title, dated 1868.

Handwritten text, possibly a name or title, dated 1868.

A. 209)

Handwritten text, possibly a name or title.

Handwritten text, possibly a name or title.

Main body of handwritten text, including a circular stamp or seal on the right side.

Handwritten text, possibly a name or title.

Handwritten text, possibly a name or title.

1853
1856

1853

1853

1853

1853

1853

1853

1853

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ
Ἐγγραφα-Δημοσιεύματα

1. Ἐγγραφα Δορβιτωτῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ '21

Α. Γεώργιος Κραβαρίτης ἢ Παχούμιος (α.ν.μ. ὑπ/κῶν 1326 καὶ α.π.μ. 2843)
(Ἀρχεῖο Ἀγωνιστῶν Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἀτομικός φάκελος)

1

ἀριθ. 3119/21 Ἰουνίου 65
Α' Τμήμα 20 Ὀκτωβρ. 1865
ἀριθ. 6.606

Αἴτησις

τῆς χήρας Ἀχτίδως Γεωργίου Ἀναγν. Κραβαρίτου ἢ Παχουμίου κατοίκου Πλατάνου Προσχίου τῆς κατοικουμένης καὶ διαμενουμένης εἰς Πενταγιούς τῆς Δωρίδος

Περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἐκδουλεύσεων τοῦ συζύγου τῆς καὶ ἀδελφοῦ τῆς Χρίστου Κεχαγιά κατοίκων Προσχίου τῆς ἰδίας περιφερείας.

Ναύπακτος τὴν 21 Ἰουνίου 1865

Πρὸς

τὴν Σεβαστὴν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος Ἐπιτροπὴν Διὰ τοῦ κ. Ἐπαρχοῦ Ναυπακτίας

Ἡ ὑποφαινομένη εἶμαι σύζυγος τοῦ ἐν ταῖς Θερμοπύλαις (Ἀλαμάνα) συγκροτηθείσης αἱματηρᾶς μάχης τοῦ ἀειμνήστου Ἀθ. Διάκου μετὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, φονευθέντος Γεωργίου Ἀναγν. Κραβαρίτου ἢ Παχουμίου, Σημαιοφόρου ἐκ τοῦ χωρίου Δορβιτζᾶς τοῦ Δήμου Προσχίου τῆς Ναυπακτίας καὶ ἀδελφῆ τοῦ κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Νεοκάστρου ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ Κίτζου Τζαβέλα φονευθέντος ἀδελφοῦ μου Χρίστου Κεχαγιά ἐκ Πλατάνου τοῦ ἀνωτέρω Δήμου καὶ Ἐπαρχίας, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν συνημμένων δύο πιστοποιητικῶν ὑπὸ διαφόρων ὀπλαρχηγῶν περὶ τῶν ἐκδουλεύσεων τῶν καὶ τεσσάρων πιστοποιητικῶν τῶν Δημοτικῶν ἀρχῶν Προσχίου καὶ Κροκυλίου περὶ τῆς ταυτότητός μου.

Ἐκτοτε μείνασα εἰς τὸ χωρίον μου μεθ' ἑνὸς υἱοῦ μου Γεωργίου ὀνομαζομένου, ἀποθιώσαντος καὶ τούτου κατὰ τὸ 1845 ἔτος, διατηρουμένη ψυχικῶς παρὰ τοῦ Παπακωνσταντίνου Παπαγεωργίου κατοικοῦ Πενταγιούς τοῦ Δήμου Κροκυλίου τῆς ἐπαρχίας Δωρίδος.

Διὰ ταῦτα ὑποβάλλω εὐσεβᾶτως πρὸς σεβαστὴν ταύτην ἐπιτροπὴν, ἀ' πιστοποιητικὸν ἐκδουλεύσεως τοῦ ἀντρός μου Γεωργίου Ἀναγνώστ. Κραβαρίτου ἢ Παχουμίου, β' ὅμοιον τοῦ Δημάρχου Προσχίου, περὶ τῆς ταυτότητός μου, γ' ὅμοιον τοῦ Δημάρχου Κροκυλίου τῆς Δω-

ρίδος περί τῆς διαμονῆς μου, δ' πιστοποιητικόν τοῦ αὐταδέλφου μου Χρήστου Κεχαγιά περί τῶν ἐπί τοῦ ἀγῶνος ἐκδουλεύσεων τοῦ παρά διαφόρων ὀπλαρχηγῶν, ε' πιστοποιητικόν τοῦ Δημάρχου Προσχίου περί τῆς ταυτότητός του καί σ' κατά τό 1860 τήν 22 Μαΐου ὑπέβαλλον πρός τό ἐπί τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργεῖον ἀναφοράν μου μεθ' ἑνός πιστοποιητικοῦ περί τῶν ἐκδουλεύσεων τοῦ μακαρίτου συζύγου μου παρά τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Εὐσταθίου Γαβριήλ ἐκ Δαδίου, τήν ὁποίαν δέν γνωρίζω τί ἐγένετο καί αὐτή διά νά ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τῆς Σης ταύτης ἐπιτροπῆς.

Ὅθεν παρακαλῶ, κ. Ἐπαρχε, εὐαρεστούμενος διαβιβάσῃτε καί τήν αἴτησιν τῆς ταπεινῆς ἀναφερομένης μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ συνημμένων πιστοποιητικῶν πρός τήν Σην ταύτην ἐπιτροπήν, ἵνα εὐαρεστομένη ἀπονεύμῃ εἰς τήν ὑποφαινόμενην ὁ,τι δίκαιον ἐγκρίνει.

Ἐποσημειοῦμαι εὐσεβάστως
Εὐπειθεστάτη

Ἀχτίδω χήρα Γεωργίου Κραβαρίτου ἢ Παχουμίου ἀγραμ. κατ' ἐντολήν τῆς.

Ἀθ. Παπακόστας

2

Πιστοποιούμενοι οἱ ὑποφαινόμενοι ἐπί τῇ ὀριζομένη ἀπό τόν ποινικόν νόμον ποινή καί ἐπί τῇ ὑποχρεώσει τῆς ἀνηκούσης πολιτικῆς ἀποζημιώσεως ὅτι ὁ ποτέ σύζυγος τῆς Ἀχτίδως Κεχαγιοπούλας Γεώργ. Ἀναγν. Κραβαρίτης ἢ Παχούμιος ἐκ τοῦ χωρίου Δορβιτσᾶς τοῦ δήμου Προσχίου τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας ὑπηρετήσεν στρατιωτικῶς τήν πατρίδα ὑπέρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς καί παρευρέθη τό 1821 μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐνδόξου Ἄθαν. Διάκου εἰς Λεβαδίαν κατὰ τῶν ἐντοπιῶν Τούρκων, ὁμοίως εἰς Θήβας κατὰ τῶν ἐντοπιῶν Τούρκων καί εἰς Ἀταλάντην, εἰς τήν πολιορκίαν τοῦ Πατρατζικιοῦ καί εἰς τὰ Θερμοπύλας (Ἀλαμάναν) κατὰ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, ὅπου ἔπεσε μετὰ τῶν συντρόφων του ἡρωικώτατα μαχόμενος, συλληφθέντος τοῦ ἀρχηγοῦ του μετὰ καρτερικωτάτην ἀντίστασιν.

Διό κατ' αἴτησιν τῆς διαληφθείσης Ἀχτίδως, συζύγου τοῦ ποτέ Γεωργίου Ἀναγν. Κραβαρίτου ἢ Παχουμίου καί χάριν τῆς ἀληθείας ἐπαφίνει τό παρόν διά νά τῇ χρησιμεύσῃ ὅπου δεῖ.

Ἐγένετο ἐν Ναυπάκτῳ τῇ 21 Ἰουνίου 1865

7463.

Νομ. 1116, 173
Επ. 19, 266

Πρωτ. 211
Νομ. 1116

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ.

Προς τούς Νομάρχας του Κράτους.

Ο Νομάρχης Αττικής και Βοιωτίας με. πληροφορεί, ότι ουδέποτε τις μεταβας εις Αθήνας και μετερχόμενος τών εκπίπτων, ειρήνη φέρων έγγραφα εκδομένα προς αυτών παρά διαφόρων δημοτικών αρχών, δι' άν τονωτάτο ως άνω ειπείας και τώ Ιπαστριώτο να περιόχεται προς Εξ-τηρον Απελευθέρωσις.

Κατά τας διατάξεις τού ποινικού νόμου άρθ. 602 και 603, όχι μόνον απαγορεύεται ή Ιπασ-τήτα, αλλά και καταδικάζεται ποινικώς ήπομίτως οι δημοτικοί αρχαι, όσοι εκδίδουσιν άδειας τού Ιπαστριώ, παραλείπων ενσυνώδως τή κελήκοντά των, και ήναι τριμερήσις διότι άνει να κατα-δικάζουν και να παριστέλλουν κατά τή χρισ των τήν Ιπαστριώ, όχι μόνον άνίχονται αυτήν, αλλά και τήν Ιμφοχόνον εκδίδονσαι Ιπαστριώ άδειας προς τή μετερχομαι αυτήν.

Σας προσκαλώμεν κατά συνήθειαν, Κύριοι, να κάρησι προς άπίας τας υπό τήν διοικήσι σας δημοτικές αρχαι τας άναγκίας επί τού προκείμενου παρατηρήσεις, και να τας προσκαλίνησι εν-τόπως να κώσωσι εκδίδουσαι τοιαύτας άδειας διότι διά πάσαν εις τή ήξ τοιαύτων παράδαισι ήλκον Ιπαστριώσι κατ' αυτών τή κατά νόμον.

Εν Αθήνας, τήν 1 Νοεμβρίου 1848.

Ο Υπουργός
ΑΝΑΣΤ. ΔΟΝΤΟΣ.

Ε. Κ. Αρτυρόπουλος.

Εν Αθήναις 11 Νοεμβρίου 1848

(Handwritten signatures and notes)

Υπερ εως Συμπληρωμα εως...

Εξουσιοδοτούμενος...

(Faded handwritten text)

Εν Αθήναις 11 Νοεμβρίου 1848

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ.

Ημετέρα Διαταγή του Κράτους.

Προς τον νομάρχην Αικαρόλης και Αιτωλίας προσέλαε κατά το τέλος του παρελθόντος μηνός Μαΐου νόμος της Μιχαήλ Κρίστας καλούμενος, όστις επέταξε το γραμματικόν βοήθημα των ερωτήσεων περιστροφίμων περί την καταγωγή και το επίσημα των και περί τον λόγον, ότι εν δυν επιζητεί προσφορών των προς το ζην εις την εργασίαν. Αλλά περί των επαύτων, έρωτήθη, ότι εν ούτοις ερωδιωμένους πιστοποιητικόν εκδοθώντων από του δικαιοκράτου Αριστοτέλ. έπαικου ρωμίου δι' υπό του γραμματικώς του επαρχίου Παρνασσίδος, δι' ου, επί τη λόγω, ότι περιπέσειν εις ζημίαν έξ έμπορικών κεραιτωδών περιπέσειν εις ποινήν, συνίσταται, ως έλεγε αΐτιος, προς το τέλος του νόμου έπιταρτή υπό των διακοπών άρχων μέρος άνωθώντων της Έκται. χωρίς να έκτακαλισθή την βοήθειαν των πολιτών.

Έκτελών το καθήκον του έστρωμένον νομάρχου των μόν έπιταρτων περιπέσειν εις την άστυνομίαν, το δι πιστοποιητικόν κατάσχε και μοι υποβάλλει.

Το γεγονός ταύτου ένεργέν εις γένεσιν μου ένοπίους και εις ήμά, ως και εις τον άνωθώνον νομάρχην, την πλέον άλγενην έντύπωσιν, εις πολλά δι μ' ένόμισεν άπορίαν η τόλιμα των έστρωμένων άμμοσίων άρχων, ως η μόν έκδοσιν η δι έπικύρωσιν άξιαν επαύτων.

Και άλλους έδήλωσεν ήμιν το έπαρχίον και νυν έπαναλαρόναι καίτοι, ότι ο νόμος ού μόνον άπαγορεύει την επαύτων αλλά και εις ποινήν υποβάλλει τους άκαθόντας αΐτιος, οι δι ταύτην έπιταρτέοντες δημόσια και δημοτ. υπάλληλοι παραβιάζουσιν εσωθετικόν καθήκον των, όστις υποβάλλουσιν ούτω ήδη άπαγορευμένη υπό του νόμου και άξιόπινον.

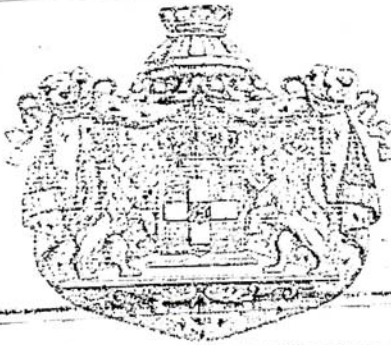
Όθεν παριστάμεν ήμεις εις το άρθρον 46 του περί δημοτ. άστυνομίας διατάγματος, τα άρθρα 662 και 663 του ποινικού νόμου και τα διά των από 1 Νοεμβρίου 1848 και 25 Απριλίου 1858 δι' άρθ. 172 και 26 άποσπ. έγκυκλίων διαταχθέντα, εις προκαλή, κέρτε νομάρχα, να έπαναλάβετε έντονότερον τάς διαταγάς σας προς τάς υπ' ήμεις διοικητικώς και δημοτικώς άρχας, διατάσσοντες αΐτιος, άπεχθων από του να έκδοθαι του λοιπού άδειας προς επαύτων και γκαταποιούντες αΐτιος, ότι θέλωσιν προσενεχθή μετά παραδειγματικώς άστροφρότητας κατά πάσαν ήτις ήθελεν έξελεγή έκδοθαι τοιαύτας άδειας έναντίον του νόμου και των διά της παρόσης διατασσόμενων ήμιν δι, κέρτε νομάρχα, να έπιταρτή άγρόπως και μοι καταγγέλλετε ήρώτα πάσαν παράσιν τοιαύτης φύσεως, να ένταρτώνται τα προσήκοντα κατά του παραβάτου.

Εν Αθήναις, την 22 Ιουλίου 1864.

Ο Υπουργός
Α. Δ. ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ.

[Handwritten signatures and official stamps, including a large signature across the bottom of the page.]

**ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**

**REGIERUNGS-BLATT
DES KOENIGREICHS
GRIECHENLAND.**

ΑΡΙΘ. 24.
ΑΘΗΝΑΙΣ, 20. Μαΐου.

1855.

Η. 24.
ATHEEN, 1. Juni.

ΣΥΝΟΧΗ ΤΗΣ ΕΜΠΕΡΙΟΧΟΜΕΝΗΣ.
Παραγγίλει επί των ελευθέρων επί κρατίου διατάξεων.
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΜΑΚΡΑΚΙΑΣ
Ποσειδάριος Βασιλειάδης.
ΟΡΘΕΙΝ
ΕΚΔΟΘΗΝΤΕ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.
Ο οποίος προεδρεύει επί της δημοκρατικής διαρρύθμισης.
Προεδρεύει επί των ελευθέρων.

Άρθ. 1.
Οι δημοτικοί δήμοι της επαρχίας της Αχαΐας, οι οποίοι είναι χωρισμένοι με διατάξεις του νόμου, πρέπει να ενωθούν με διατάξεις του νόμου.

Άρθ. 2.
Οι δημοτικοί δήμοι της επαρχίας της Αχαΐας, οι οποίοι είναι χωρισμένοι με διατάξεις του νόμου, πρέπει να ενωθούν με διατάξεις του νόμου.

Άρθ. 3.
Οι δημοτικοί δήμοι της επαρχίας της Αχαΐας, οι οποίοι είναι χωρισμένοι με διατάξεις του νόμου, πρέπει να ενωθούν με διατάξεις του νόμου.

Άρθ. 4.
Οι δημοτικοί δήμοι της επαρχίας της Αχαΐας, οι οποίοι είναι χωρισμένοι με διατάξεις του νόμου, πρέπει να ενωθούν με διατάξεις του νόμου.

INHALTS ANZEIGE.
Verordnung. Die Peste im Innern betreffend. — Dienstadt Nachrichten.

VERORDNUNG.
Der Peste im Innern betreffend.
OTTO
VON GOTTES GNADEN
KONIG VON GRIECHENLAND.
Auf den Antrag unserer Staatsraths, welches am 1. Juni 1855 im Reichsrath beschlossen wurde, ist folgende Verordnung erlassen worden:

Art. 1.
Worin auch der Eparche, welche die Peste im Innern beobachtet, muss in einem von der Staatsrath bestimmten Zeitraume Bericht einreichen.

Art. 2.
Die Demarchen können nur an Personen, welche in der Gemeinde wohnhaft, und in das Verzeichnisse der Einwohner der Gemeinde eingetragen sind, Peste aussprechen.

Art. 3.
Jeder Demarch oder Polizeikommissar hat ein Register zu halten, um die ausgesprochen und visitirten Peste einzutragen, und ein solches, wenn die Signalements, welche dazu angeordnet werden, zu übertragen sind.

Art. 4.
In dem Register, worin die Ausstellung der Peste verzeichnet ist, muss der betreffende Gemeindevorsteher den Namen, das Signa-

ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ 1834

Ις' Φυγοπονία , επαιτεία , αγυρτεία και γοητεία

665. Όστις , άνευ τίνος απάτης τιμωριτέας ως κακουργήματος ή πλημμελήματος , ασχολείται εις το να πλανά άλλους δια νομιζομένων θαυμάτων , δια μαγειών , ή εξορκισμών , δια σημειομαντείας ή ονειροκρισίας , προφητείας , θησαυρωρυχίας , χρυσοποιίας , και άλλων παρομείων γοητειών , τιμωρείται με κράτησιν το πολύ εξ εβδομάδων , ή με πρόστιμον το πολύ τριακοσίων δραχμών εν δε υποτροπή , με κράτησιν ενός μέχρι τριών μηνών , ή με πρόστιμον εκατόν μέχρι τετρακοσίων δραχμών , και κατά τας περιστάσεις υποβάλλεται εις ιδιαιτίραν αστυνομικήν επιτήρησιν . – Με πρόστιμον εκατόν μέχρι τριακοσίων δραχμών τιμωρείται όστις εκδίδει , αναλαμβάνει να εκδόση κατ' εμπορίαν , ή βάλλει εις κυκλοφορίαν συγγράμματα , σκοπόν έχοντα να διαδώσωσιν ή διατηρήσωσι μεταξύ του λαού την εις τοιαύτας γοητείας πίστιν . – Τοιαύτα συγγράμματα , και τα οποία μεταχειρίζονται οι γόητες εργαλεία , ενδύματα , ή άλλα σκεύη , προς εκτέλεσιν των τεχνευμάτων αυτών , δημεύονται .

Β.Δ. « Περί των εσωτερικών του Κράτους διαβατηρίων »

Άρθρο 1

Όστις αναχωρεί από την επαρχίαν όπου έχει την στεθεράν διανομήν του , πρέπει να εφοδιάζεται με διαβατήριον διδομένον από τας δημοτικάς Αρχάς .

Τα διαβατήρια ταύτα εις μεν τους Δήμους , όπου υπάρχουν ιδιαίτεροι Αστυνόμοι , πρέπει να υπογράφονται παρ' αυτών , εις δε τους λοιπους από τους Δημάρχους .

Άρθρο 2

Οι Δήμαρχοι δεν ημπορούν να εκδίδουν διαβατήρια , ειμή εις ανθρώπους κατοικούντας εντός του Δήμου και καταγεγραμμένους εις το ληξιαρχικόν βιβλίον του Δήμου .

Εάν οι τοιούτοι δεν είναι μέλη ουδενός Δήμου , τότε τα διαβατήρια θέλουν εκδίδεσθαι επί εγγυήσει δύο αξιοχρέων και γνωστών ανθρώπων αποκαταστημένων εις τον Δήμον . Τα ονόματα των εγγυητών θέλουν σημειούσθαι εις τα επί τούτω βιβλία , εις τα οποία θέλουν προσυπογράφεσθαι και οι ίδιοι .

Άρθρο 19

Ο μη με διαβατήριον εφοδιασμένος οδοιπόρος οδηγείται ενώπιον του Δημάρχου , όστις ακροάζεται και εξετάζει αυτόν και τον βάλλει υπό Αστυνομικήν

επιτήρησιν , εάν δεν δυνήθη να δώσει εγγυητήν κατοίκον τίνα εκ του Δήμου εκείνου , ή εάν δεν δυνηθή απόδειξη τον εαυτόν του κατ' άλλον τρόπον ανύποπτον .

Άρθρο 27

Απαγορεύεται εις τας δημοτικές Αρχάς να εκδίδουν διαβατήριον εις επαίτας ή τυχοδιώκτας περιφερομένους από επαρχίαν , και περιπλανωμένους τήδε κακείσε , δια να μετέρχωνται την τέχνην του επαίτου ή του τυχοδιώκτου .

Όχι ολιγώτερον είναι απηγορευμένον εις αυτούς να εκδίδουν διαβατήρια εις άγνωστα άτομα και μάλιστα εις τοιαύτα , τα οποία είναι ύποπτα ότι έπραξαν εγκλήματα και πταίσματα , ή τα οποία υπόκεινται εις δικαστικήν καταδίωξιν , ή των οποίων ο αγύρτικος βίος είναι αποδεδειγμένος τοιούτος , ώστε η απόκρυνσις των δύναται να επιφέρη φόβον τίνα διαταράξεως της δημοσίου ησυχίας και ευταξίας .

Αριθμ. Εγκ. 126 «Περί απαγορεύσεως εξωτερικών διαβατηρίων προς επαίτας»

Προς τους Νομάρχας του Κράτους

Το υπουργείον των Εξωτερικών μας επικοινοποίησεν αντίγραφον της από 8 λήγοντος μηνός υπ ' αριθ. 6404 προς υμάς εγκυκλίου του , δι' ης απαγορεύει την εκδοσιν εξωτερικών διαβατηρίων προς επαίτας .

Εκτιμώντες τας σπουδαίας περιστάσεις , αίτινες ηνάγκασαν το Υπουργείον των εξωτερικών εις το μέτρον τούτο , επιστώμεν την σύντομον προσοχήν σας επί της ακριβούς εκτελέσεως των διαταραχθέντων .

Εν Αθήναις , την 28 Οκτωβρίου 1853

Ο Υπουργός

ΙΩ. ΑΜΒΡΟΣΙΑΔΗΣ

Αριθμ . Εγκ. 4 «Περί απαγορεύσεως της επαιτείας »

Προς τους Νομάρχας του Κράτους

Δια της υπ 'αριθμ. 124 από 28 Δεκεμβρίου 1848 περί φαυλοβίων και φυγοπόνων εγκυκλίου του εφείκλυσε , Κύριε Νομάρχα , το Υπουργείον την σύντομον προσοχήν σας προς τοις άλλοις και επί της διατάξεως του αριθμ. 46 των αστυνομικών νόμων , απαγορευούσης την επαιτείαν , και διαταττούσης ν' αποπέμπωνται μεν δια συνοδείας εις τους δήμους των ετεροδημόται επαιτάι , ν' αναγκάζονται δε εις εργασίαν οι ικανοί δημόται , ή να παραπέμπωνται εις το πτωχοκοπέιον του δήμου των ανίκανοι , και μη συστηθέντος μέχρι τούδε τοιούτου , να συντηρώνται εν ταις οικίαις των δαπάναις του δήμου συνέπεια του άρθρου 11 των περί δήμων νόμου , επιβάλλοντος εις τους δήμους τη υποχρέωσιν να χορηγώσι την απαιτούμενην περίθαλψιν προς τα ενδεή και αποδεδειγμένως ανίκανα εις εργασίαν μέλη του .

Με λύπην μας όμως ελάβομεν επανειλημμένας αφορμάς να πληροφορηθώμεν , ότι αι διατάξεις αυταί ενταχού παραμελήθησαν , και κατά τίνας μάλιστα δήμους αι δημοτικά αρχαί προήλθον μέχρι της τόλμης να εφοδιάσωσι δημότας των με επίσημα έγγραφα , δι' ων , πιστοποιουμένης της ενδείας αυτών συνιστωμένων εις την φιλανθρωπίαν των χριστιανών , δίδεται επίσημος ενίσχυσις εις την επαιτίαν .

Τοιαύτη διαγωγή , κύριε νομάρχα , απαιτεί αναντιρρήτως αυστηράν τιμωρίαν προς παραδειγματισμόν , αλλ' αποδίδοντες την έλλειψιν των δημοτικών τούτων αρχών εις την άγνοιαν των απαγορευτικών της επαιτίας διατάξεων της νομοθεσίας μας , ευρισκόμεθα εις την δυσάρεστον θέσιν να μεμθώμεν τας διοικητικάς αρχάς , εις την περιφέρειαν των οποίων έλαβον χώρα τα τοιαύτα , διότι , αν καταδείκνυον εις τας δημοτικάς αρχάς , τας διατάξεις του νόμου , και κατά το καθήκον των επετήρουν αυστηρώς επί της εκτελέσεως των , ήθελε παύσει η επαιτεία ολοσχερώς .

Ταύτα παρατηρούνες προς υμάς , κύριε νομάρχα , απαιτούμεν να καταβάλητε πάσαν μέριμναν περί της εκτελέσεως των διατάξεων του αριθμ.46 των αστυνομικών νόμων και του παρ. α' του αρθρ.11 του δημοτικού νόμου , και σας προσκαλούμεν να καταστήσετε γνωστόν προς τας δημοτικάς αρχάς της δικαιοδοσίας σας , ότι θέλομεν λάβει αυστηρά μέτρα κατά του δημοτικού υπαλλήλου του ενισχύοντος ή ανεχομένου την εν τω δήμω του επαιτίαν , ή δι' αστυνομικού διαβατηρίου επιτρέποντος την μετάβασιν τίνος εις δήμον , εξ ου απεπέμφη δυνάμει του άρθρου 46 των αστυνομικών νόμων ως επαίτης .

Εννοείται δε , κύριε , ότι τα έξοδα εις τα οποία ήθελεν υποβληθή το δημόσιον , ή ο δήμος δια εις τον οικείον δήμον αποστολήν του επαίτου επιβαρύνουσι τον ένοχον δήμαρχον .

Εν Αθήναις , την 14 Ιανουαρίου 1854

Ο Υπουργός

Ι. ΑΜΒΟΣΙΑΔΗΣ

Αριθμ . Εγκ . 214 «Περί των φυγοπόνων και φαυλοβίων »

Προς τους Νομάρχας του Κράτους

Σας κοινοποιούμεν την υπό σημερινήν ημερομηνίαν υπ' αριθ. 25583 διαταγήν μας προς τον νομάρχην Αττικής και Βοιωτίας , και σας παραγγέλνουεν να συμμορφωθήτε και υμείς ακριβώς με τα εν αυτή .

Το υπουργείον της δικαιοσύνης ειδοποιήθη περί τούτων , δια να δώση τας αναγκαίας διαταγάς προς τους κ.κ. εισαγγελείς , καθώς και το επί των στρατιωτικών υπουργείον , δια να προσκαλέση την χωροφυλακήν να υποστηρίξη τα οποία ηθέλατε λάβει κατά συνέπειαν ταύτης μας μέτρα .

Εν Αθήναις , την 28 Δεκεμβρίου 1843

Ο Υπουργός

ΑΝΑΣΤ. ΛΟΝΤΟΣ

Η ανωτέρα εγκύκλιος περιλαμβάνει ακόμη δύο μεγάλου μεγέθους σελίδες με παραινέσεις , σε αυστηρή όμως γλώσσα , στις ποίες αναφέρεται αναλυτικά στους λόγους για του οποίους θα πρέπει οι νομαρχίες και αστυνομικές αρχές να αποπέμπυν τους φυγόπονους , φαυλόβιους και επαίτες στο δήμο ή στην ενορία στην οποία ανήκουν , εξειδικεύοντας και τις κατηγορίες των ατόμων τα οποία εμπίπτουν στις διατάξεις του Π.Ν. (άρθρα 661-667) και του Β.Δ. περί διοικητικής αστυνομίας (άρθρα 45 και 46) .Τα βασικά σημεία αυτού του αναλυτικού μέρους της εγκυκλίου είναι :

1) Λόγω της μη εκτέλεσης των άρθρων 45 και 46 του περι δημοτικής αστυνομίας Β . Δ. , πολλοί αργοί φυγόπονοι και επαίτες πλανώνται στην πρωτεύουσα και ενεργούν αξιόποινες πράξεις (πλημμελήματα και πταίσματα)

2) Δεν συντάσσεται από τις επιτόπιες αστυνομικές αρχές ο πίνακας που προβλέπει το άρθρο 45 του ανωτέρου Β.Δ για το ποιόν των υπόπτων και “ρεπόντων προς αξιοποιήσιμους πράξεις” ατόμων , με τα ακριβή στοιχεία των ατόμων αυτών (ηλικία , φύλο , επάγγελμα , διαμονή κ.τ.λ) και δεν παρακολουθείται η διαγωγή τους.

3) Ο πίνακας αυτός κάνει ένα διαχωρισμό των αργών σε επιβλαβείς και μη επιβλαβείς προς το κοινωνικό σύνολο .

4) Οι επιβλαβείς αργοί διακρίνονται περαιτέρω σε δύο κατηγορίες :

α) άτομα που δεν περιέπεσαν ακόμα σε κάποιο αδίκημα

β) άτομα που διάγουν βίο εγκληματικό

Αυτά τα τελευταία πρέπει να ανακαλύπτονται και να τους τάσσεται ορισμένη προθεσμία για την εξεύρεση εργασίας . Αν δεν εργασθουν θεωρούνται ως αγύρτες και δικάζονται σύμφωνα με τα άρθρα 664 επ. του Π.Ν.

5) Απαγορεύεται η επαιτεία σε δημόσιους χώρους , δημόσιους οδούς και στις πόλεις γενικότερα . Οι ετεροδημότες επαίτες αποπέμπονται στους οικείους δήμους , οι δε δημότες , όσοι είναι ικανοί προς εργασία αποστέλλονται σε κάποια δουλειά , οι δε ανίκανοι αποστέλλονται στο πτωχοκομείο του δήμου και επειδή δεν έχε συσταθεί ακόμη τέτοιο συντηρούνται με δαπάνες του δήμου στις οικίες τους .

Νόμος 1681 της 16/22 Ιανουαρίου 1919 «Περί αλητείας και επαιτείας»

Αλητεία

Άρθρ . 1. Όστις , εκ φυγοπονίας και στερουμένος μέσωσ συντηρήσεως περιπλανάται εις την χώραν ή περιφέρεται συνεχώς εν τινι τόπω χωρίς να έχη σταθερόν κατάλυμα , τιμωρείται δια φυλακίσεως μέχρις εξ μηνών .

Επαιτεία

Άρθρ . 2 .Όστις εκ φυγοπονίας ή φιλοχρηματίας επαιτεί ή εξωθεί προς επαιτείαν ή παραλείπει να παρεμπδίση από ταύτης πρόσωπα τελούντα υπό την

εξουσίαν αυτού ή εν σχέσει εξαρτήσεως προς αυτόν , τιμωρείται δια φυλακίσεως μέχρι τριών μηνών

Υπάρχει Βασιλικό Διάταγμα

που θα «αναγράφει»: σιν και συνοδίαν . **Βασιλικό Διάταγμα « Περί**

Δημοτικής Αστυνομίας »

(31-12-1836)

Άρθρα 43-46

Άρθρο 43

Οι δήμαρχοι ή τοποτηρήται των εις αστυνομικά αντικείμενα εκδίδουν διαβατήρια δια τους οδοιπορούντας εις το εσωτερικόν , και εκτελούν ιδίως προς το αντικείμενον τούτο , ό,τι εκανονίσθη εις αυτούς δια του ειδικού διατάγματος των 28 Μαρτίου (9 Απριλίου) 1835.

Άρθρο 44

Αι άνω ειρημένοι αρχαί διατάττουν εις τους ξενοδόχους και ενοικιαστάς οικιών να εγγραφώσιν αμέσως , άνευ λευκού , επί καταλόγου μονογραφημένου παρ' αυτών τα ονόματα , το επάγγελμα , την συνηθή διαμονήν , την ημερομηνίαν της εισόδου και εξόδου των ατόμων , όσοι διανυκτέρευσαν παρ' αυτοίς άν και δια μίαν μόνην νύκτα , και απαιτούν την παρουσίαν των καταλόγων τούτων κατά δεκαπενταημερίαν .

Άρθρο 45

Εις τας πόλεις και εις τα χωρία η δημοτική αστυνομία εξακριβώνει την κατάστασιν των κατοίκων κατά την 1 ην Ιανουαρίου εκάστου έτους .

Εις τον κατάλογον θέλει συμπεριλαμβάνεται η διακήρυξις εκάστου , περί του ονόματος , της ηλικίας , τόπου της γεννήσεως , τελευταίας κατοικίας , επιτηδεύματος και άλλων μέσων υπάρξεως .

Όστις δεν ήθελεν έχει κανέν μέσον υπάρξεως θέλει δεικνύει πολίτας διαμένοντας εις τον δήμον , οίτινες τον γνωρίζουν και ημπορούν να δώσωσιν καλήν μαρτυρίαν της διαγωγής του . Όσοι όντες εν στάσει να εργασθώσιν , δεν έχουν ούτε μέσα υπάρξεως , ούτε εργόχειρον , ούτε εγγυητάς , θέλουν σημειοίσθαι ιδιαιτέρως .

Όσοι αποποιηθούν πάσαν διακήρυξιν θέλουν εγγράφεσθαι με τα χαρακτηριστικά και την κατοικίαν των , και με την σημείωσιν “ άτομα ύποπτα ” .

Όσοι αποδειχθούν ως δώσαντες ψευδείς διακηρύξεις , θέλουν εγγράφεσθαι με την σημείωσιν “ κακόβουλοι ” .

Αφού οι κατάλογοι ούτοι καταστρωθήσι , δεν μένει πλέον ειμή η διόρθωσις και τελειοποίησις αυτών ετησίως ως προς ελάττωσιν και άφιξιν και άλλας μεταβολάς . Εις τούτο πρέπει να αποφεύγωνται όλα τα περιττά γραψίματα και πάσα παρενοχλήσις των ατόμων , περιορίζωνται εις την σύναξιν των άνω ειρημένων σημειώσεων , να παραλείπεται πάσα επέμβασις εις τας εσωτερικάς οικογενειακάς σχέσεις και να εκτελήται η εργασία με όλην την δυνατήν φιλανθρωπίαν .

Οι κατάλογοι ούτοι κοινοποιούνται εις τους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς της χωροφυλακής ευρισκόμενους εις περιοδείαν .

Τὸ Πταισματοδικεῖον Ἐρμούπολεως

Συγκείμενον ἀπὸ τῶν πταισματοδικῶν *Δημ. Κουφόπουλου*

Συνεδριάσαν δημοσίως ἐν τῷ ἀκροατήριῳ ταῦ ἐτῆ 13 Σεπτεμβρίου 1895
παρόντος τοῦ τε δημοσίου κατηγόρου *Διονυσίου Βασιλειάδου*
καὶ τοῦ γραμματέως *Δημ. Κουφόπουλου*
ἕνα δικάσιον τῶν *ἐπιδοτηρίων ἀποδοτικῶν ἐπιδοτήσεων*

κατηγορούμενον ἐπὶ *ἀποδοτικῶν ἐπιδοτηρίων* ἂν τὸν *ἐπιδοτήσαντα*
μὴ ἐμφανισθέντα.

Προκειμένης συζητήσεως

Ἐκοθεν τὸν δημοσίον κατήγορον ἀπαγγέλλοντα συνοπτικῶς τὴν κατηγορίαν.
Τοὺς μάρτυρας ἐνόρκως ἐξετασθέντας.
Τὸν δὲμ. κατήγορον αἰτήσαντα

Σκέψην κατὰ τὸν Νόμον.

Ἐπειδὴ ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ἀπὸ 9 *ἐπιδοτηρίων*
ε. ἐπιδοτηρίου τοῦ κλητήρος *ἐπιδοτῶν* καὶ *ἐπιδοτῶν*
ὁ κατηγορούμενος ἐκλήτευσεν νόμιμος, μὴ ἐμφανισθείς δικάζεται ἐρήμη.
Ἐπειδὴ ἐκ τῶν καταθέσεων τῶν ἐξετασθέντων μαρτύρων ἀποδεικνύεται καὶ τὸ
δικαστήριον πείθεται ὅτι ὁ κατηγορούμενος ἐξέτελε τὴν ἀποδοτένην αὐτῷ
πράξιν, ἧς τιμωρεῖται ἀπὸ τοῦ άρθρου 32 τοῦ Πον. Νόμου ὡς ἀπὸ τῶν
ἐπιδοτηρίων ἀποδοτικῶν ἐπιδοτήσεων αὐτῶν *ἐπιδοτῶν*
ὅσον καὶ τὸν ἀποδοτικῶν ἐπιδοτήσεων *ἐπιδοτῶν* καὶ *ἐπιδοτῶν*
ἐπὶ τῶν ἐπιδοτηρίων ἀποδοτικῶν ἐπιδοτήσεων αὐτῶν *ἐπιδοτῶν*
καὶ τῶν ἐπιδοτηρίων ἀποδοτικῶν ἐπιδοτήσεων αὐτῶν *ἐπιδοτῶν*
καὶ τῶν ἐπιδοτηρίων ἀποδοτικῶν ἐπιδοτήσεων αὐτῶν *ἐπιδοτῶν*

Διὰ ταῦτα

Ἰδὸν καὶ τὸ ἄρθρον 32 τοῦ Πον. Νόμου, καὶ 82 τῆς Πον. Δικονομίας καὶ διό-
σον ἄρθρον τοῦ Πον. Νόμου ἀποδοτικῶν ἐπιδοτήσεων
Καθίσταται ἕναξον τὸν κατηγορούμενον *ἐπιδοτῶν ἀποδοτικῶν ἐπιδοτήσεων*

κατασκευασμένης κατ' όσα προδιαγράψαμε μετρίως
επιπέδου και υψομετρικού της θέσεως διενεργηθή
ήν όλοι μάλιστα διενεργήσιν κατά τας προδιαγραφάς
και μάλιστα διενεργηθή εν τω τόπῳ κατ' όσα προδιαγράψαμε
κατ' αρχάς εντός τριών μηνών από τῆς έκδόσεως τῆς παρούσης
και εἰς τὴν 15 ὁλοκληρωθῆσι εντός τριμήνου.

Καταθέτω αὐτὴν εἰς τὸν φάκελον τῆς ἐπιπέδου

καὶ εἰς τὰ βιβλία καὶ τὰς εἰσπρατικὰς καὶ τὴν προσωπικῆς κρατήσεως.
Ἐκδόθη ἀπεφασισθῆ καὶ ἐδωκεν εἶναι ἐν Ἐργουπόλει ποσάχρημα παρόντος τοῦ
Δημοσίου κατ' ἀρχάς.

Ὁ Παισιματοδόχος
Παύλος Π.

Ὁ γραμματεὺς
Μητρώπου

Μπουλιάρικο-ελληνικό γλωσσάριο

A

αγωγιάτες = πόδια

ακατσαδιά = αναποδιά, απενταρία

ακατσαδοριάρης = ο κακοπληρωτής

άλειμμα = βούτυρο

αλειφιάς = ο καλαντζής

αλπουμάτα = η χρυσή λίρα

ανηρεύω = θυμώνω, αγριεύω

αούτης = Μικρασιάτης

απριοβόλητη = η παρθένα

αρίδα = πόδι

αρμοπίλι = αυτοκίνητο φορτηγό

αρχιμαλάτος = ο Δεσπότης

μαλατόπλο = το παπαδέικο

αρχιχάχας = ο εκπαιδευτικός

B

βαριά = η οκά

βατσό = το εσώρουχο

βελονάς = ο ράφτης

βιρβίλης = ο γέρος

βότο = το νερό

βοτογκαϊνα = η πάπια

Γ

γαλαζιάς = ο αγριοφύλακας

γέρουντας = κατοστάρικο

γιάντσικο = το αυγό

γιαλίζω = αρέσω, ελκύω

γιαμπουκλιά = τα ρούχα, τα σκεπάσματα, αποσκευές

γκαβίνα = η φυλακή

γκιώνης = το ανδρικό γενετήσιο όργανο

γκνόσκι = το αλάτι

γκοριτσαίοι = οι ηλικιωμένοι

γκοτάκης = ο μεσόκοπος άνθρωπος

γκοτεύομαι = παντρεύομαι

Γκράνης = ο Αρβανίτης

γλαβίζω = κλέβω

γράζω = κατάγομαι

Γραικία = η Ελλάδα

Γρουμπία = η Ρωσία

Δ

διφώτερο = το δίδραχμο

Z

ζαμπούνης = ο άρρωστος

ζαντός = χαζός, κουτός

ζίτο = το σιτάρι

ζουγάκια = τα λάχανα

ζούπα = η πίτα

K

καγγελαρία = η Γερμανία

κανίκι = τεμάχιο ξύλου

κεύω = δέρνω

καούρι = ωρολόγι ξυπνητήρι

καραμυτέικος = καφές

καρβούνης = το τρένο

καροφλάς = αυτός που γράφει όχι για καλό

καριόφυλλο = άδεια επαγγέλματος

κασβίκης = σιδηρόδρομος

κατσαδόρα = η δραχμή

κίνα = η ασφάλεια

κιόγα = η πολιτεία

κιτρινάς = ο χρυσοχόος

κλίτσικο = τα δαχτυλίδι

κόκα = το καφάλι

κοκάλα = η Θεσσαλία

κολοβά = τα χρήματα

κουβούκλι = φορητή μόστρα με «αγιοτοπικά»

κούκιο = το σπίτι
κούκος = ο βασιλιάς
κουκουρούζα = το καλαμπόκι
κουκουμπουράκια = κοριτσίστικα στήθη
κουλουβές = οι γίδες
κουπώνω = φέρνω
κουρτόσκυλο = σπιτόσκυλο, ο τεμπέλης
κουσκούνα = η ζητιανιά
κουτέλι = το ξενοδοχείο
κούτσουρο = εκατομμύριο
Κουφιτιά = η Βουλγαρία
κουφρίδι = η ακαθαρσία
κρανίδα = χρόνος
κρανίδι = κρύο, βροχή
κρεμμύδι = ρολόι χεριού
κύνι = ο σκύλος

Λ

λάγιος = ο καφές
λακοβίτσα = ρακί, τσίπουρο
λαχανίδι = το μαχαίρι
λιριάζω = κιτρινίζω
λίτσες = οι ελιές
λίτσος = γενετήσιο ανδρικό όργανο

Μ

μαγγανίζω = συνουσιάζομαι
μαγκάρι = γάιδαρος
μαγκάτσικο = μουλάρι
μαζαράκι = το κρέας
Μακαρονία = η Ιταλία
μακίνα = μοτοποδήλατο, μηχανή
μακρονόλες = οι προβατίνες
μαλέτσικο = το παιδί
μαλιές = ψευτιές
μανάκι = μάγκας

μανακίνα = η αλητεία
μανόερος = ο καλόγερος
μανταρώνω = εξαπατώ, ξεγελώ
Μαντόνα = η Παναγία
μαντζούνας = ο γιατρός
μαντζουράνας = ο αριστερός, ο προοδευτικός
μάραθα = τα γένια
μαρκαντόνα = η γάτα
μαρίτσα = η ψείρα
ματσιαναίοι = οι γύφτοι
ματσιόλα = η ζητιανιά κατώτερης στάθμης
μικίνια = τα μάτια
μούτα = φωτογραφία, ψέμα
μπανίζω = εννοώ, καταλαβαίνω, παρατηρώ, βλέπω
μπάνικος = ωραίος, πλούσιος,
Μπατσιοριά = η Τουρκία
μπατσόνα = τα χρήματα
μπάτσωμα = πληρωμή
μπεκιάνι = το μαγαζί
μπελτεβένι = το μαχαίρι
μπιλιγρίδα = η σταφίδα
μπιλιγρίδια = τα σταφύλια
μπινίρ = το τυρί
μπιρτσίνι = το γουρούνι
μπόκλα = μαλλιά
μπράχαινα = η έξυπνη
μπουζιουρώνω = τρώω
μπουλιάρης = ο γυρολόγος
μπλέκο = το γάλα
μπουριολίτσες = οι ελιές
μπράνζνικο = το αλεύρι
μπραμίζω = φτιάχνω
μτούκι = το μουστάκι

N

νταεύω = πηγαίνω

νταϊρί = ο δρόμος

ντάρο = το τσιγάρο

ντερβώνω = δέρνω

νταουσάνης = ο λαγός

Ντζιμία = η Αμερική

ντζίμικος = ο αμερικάνος

ντζίφια = τα μάτια

ντινέκα = λαδοδοχείο

Ο

ότσι = το μάτι

Π

πατλίσια = τα κεράσια

πένζια = τα πόδια

πεντακούλουβο = το πανηγτάλεπτο

ποσειδώνας = το εικοσάρικο

Ρ

ράικος = ο ήλιος

ρίμπο = το ψάρι

Σ

σαραφίζω = εξαπατώ

σαρδίνια = τα παπούτσια

σαρλαγάνι = το λάδι

σέλο = το χωριό

σεφέρι = ο στρατός

σιλεμάω = κλέβω

σιλιβιδός = ο σακάτης

σιόρο = το κρασί

σιοροματείο = ταβέρνα

σιρίνι = τάλιρο

Σιρικάκι = Θεσσαλονίκη

Σκαρλαϊμι = το εμπόρευμα

Σκεμπές = ο Μωραΐτης

σπαρτάω = φεύγω γιατί με καταδιώκουν

στουρνάρια = τα στήθια

στυλιώνω = κρύβω

στύλιωμα = κρύψιμο

σωλήνες = οι ελιές

Τ

τούμπλα = ψεύτικη λίρα

τούφα = παραγώνι

τραγανίδι = το ρολόι

τσαμαλίδι = το όπλο

τσαμαρίζω = αποπατώ

τσαπράκι = αυλόπορτα

τσέρκοβα = η εκκλησία

τσιλιγκάρια = τα στήθια

τσιμεκιάζω = κοιμάμαι

Τσιλιγράδι = η Ρούμελη

τσόκι = η πέτρα

τσουγκράνα = τα χέρια

Φ

φαρίπ = το άλογο

φάσας = ο Ρουμανόβλαχος

φλαμπούρα = η ημέρα

φόκους = φωτιά

Φουντούκης = ο Πόντιος

Φσικώνω = διαφθείρω

φωτάω = ξέρω

φωτερά = γράμματα, χρήματα

Χ

χαλίπω = η νύχτα

χουμουλίτσες = η εκδρομή

χουμούρω = η γυναίκα

λεξιλόγιο των ραφτάδων

Πλέικο λεξιλόγιο

αμαρέλης = ο στρατιωτικός
αλοιφίτσα = το λάδι
ανασή = η μητέρα
ανηρεύω = θυμώνω
αραπέτας = ο πατέρας
βαρδάλης = ο γέρος
βουίζω-ομαι = ντροπή
βουτανίδι = το φυτό καπνός
γιαντζίκου = η τσέπη
γιαμπουρλούκι = η φυλακή
γυριλί = το γιλέκο
γιόλ = ο δρόμος
γιολεύω = ξοδεύω
γιούν = ημέρα
γιατμάνα = τα γίδια
γκαμζίνι = το παιδί
γλαρίζω = κλαίω
γρίβας = μυλωνάς
γούιο = το νερό
γυνί = βελόνα
ζγιαφέτ = το συμπόσιο
ζιαμαγί = το μαγαζί
θεοπούλια = τα αστέρια
θουρίκα = ούζο
θουρίζω = βλέπω
ίσι = χωράφι
ισούφ = γουρούνι
καζίκι = κουτάλι
καϊρι = το κλειδί
καλιοπεψιά = η πείνα
καμπούλ = το μαγαζί
κανίκι = τεμάχιο ξύλου, μπαστούνι
καούρ = το λιχνάρι
κατσούλης = ο υφαντής

κεμπελέκι= η κλωστή
κιμίσα= η φουστανέλα
κίντζια= χρήματα
κλίτσικο= δακτυλίδι
κιόι= το χωριό
Κούρτης = Αμπλιανίτης
κουτσιμπός= ο γαμπρός
κουτσούρας = ο πλούσιος
κρανίδι= κρύο
λακοϊρομάκω= μένω ανύπαντρος
λατινεύω= χαζεύω
λεφούσι= πλήθος
μακάσι= ψαλίδι
μουγδάτι= δερμάτι
μουκιούφης= ανάποδος
μουλιφίτσα= λάδι
μούρη= μύτη
μπαπίζω= παίρνω, κλέβω
μπιστικούδι= το μαχαίρι
ναός = ο κουτός
νιάκατο= το κορίτσι
νούσα= η νύφη
νταάκι= το μπαστούνι
ντολπέρι = το βελόνι
ντούνι = το ξύλο
ξεστιλώνω= πεθαίνω
όρδικα = η εκκλησία
πλεούρια= στρίμματα, πλεχτά
πούλος= ο ράφτης
προυκούσια= η κάπα
ρέπα= πέρα
ρικεύω= κοιμούμαι
σαρδίνα= η κάλτσα
σάρκεμα= ο θυμός

σουζάκια = τα λόγια
σουμπί = το σπίτι
σουρμούκα = η κάπα
στάικο= η ψευτοδουλειά
τακ = κάτω
ταρλάς = χωράφι
τουτνίζω = καπνίζω
τσαλμοπούλα = η βροχή
τσαμαλίδι = ο πόλεμος
τσερούλια = ρούχα, προικιά
τσιρικωμένος = ο μεθυσμένος
τσουμπλέκια =τα ραφτάδικα εργαλεία
τσουρούλι = το ύφασμα
φιλντσισι= το δόντι
φλαμπούρης = ο ήλιος
φωτάω = αντιλαμβάνομαι
χάλιπο = το βράδυ
χαραντίνι = η γιορτή
χασκαρής = ο λαιμός
χαστακιάζω = κρύβω
χηπ = η πήχυ
χλιαρουθήκο = η πατατούκα
χουχλήθα= η δαχτυρήθρα
χρετ = το πρόβατο

